

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1939.

Andra kammaren.

Nr 38.

Onsdagen den 7 juni.

Kl. 11 f. m.

§ 1.

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Svar på fråga.

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet **Westman**, som anförde: Herr Lithander har till mig riktat den frågan om jag vid eventuellt blivande utredningar berörande hyreslagstiftningen, i större utsträckning än vad som hittills varit fallet ämnade bereda tillfälle åt det stora antal fastighetsägare, som icke tillhöra fastighetsägareföreningar att, eventuellt genom besvarande av frågeformulär, yttra sig beträffande för samtliga fastighetsägare i riket synnerligen viktiga frågor, innan förslag till lagstiftning förelägges riksdagen.

Mitt svar är, att då förslag till ny hyreslagstiftning ligger å riksdagens bord, har jag för närvarande icke planlagt någon ytterligare utredning på området.

Härefter yttrade

Herr **Lithander**: Herr talman! Vad som givit anledning till min fråga är just den omständigheten, att tillfälle icke beretts fastighetsägarna att i den utsträckning, som på detta håll ansetts önskvärd, yttra sig över det föreliggande förslaget till ny hyreslagstiftning. Jag har därför funnit det påkallat att fråga, om herr statsrådet vore villig att vid *blivande* utredningar av liknande slag vidtaga åtgärder till rättelse av det utav mig påtalade förhållandet. Enbart i Stockholm, Göteborg och Malmö finns det, lågt räknat, över 30,000 fastighetsägare, vilka komma att beröras av den nu ifrågasatta lagstiftningen. Av dessa fastighetsägare äro endast cirka 5,000 medlemmar i de föreningar, som blivit tillfrågade om sin uppfattning rörande lagförslaget. De övriga ha av olika anledningar — ofta på grund av de höga avgifterna — icke velat ansluta sig till någon förening. Det är här fråga om personer, som icke bruka göra mycket väsen av sig men som utgöra en mycket viktig kategori bland skattebetalarna. Det vore icke mer än rimligt och riktigt, att tillfälle beredes dessa fastighetsägare, som stå utanför föreningarna, att, exempelvis genom ett frågeformulär, giva uttryck åt sin uppfattning om ett lagförslag, som i hög grad berör deras intressen, innan förslaget framlägges för riksdagen. Jag ber att få fästa herr statsrådets uppmärksamhet på att det spörsmål, jag nu tagit upp, har betydelse inte bara för fastighetsägarna i Stockholm, Göteborg och Malmö utan för fastighetsägarna i hela riket. Säkerligen skulle ett allmänt önskemål bli tillgodosett, om herr statsrådet eller det statsråd, som sitter nästa gång ett förslag till hyreslag föreligger, skulle vilja beakta de synpunkter, jag här framfört. Det står nu i riksdagens protokoll, att den förevarande frågan blivit framställd, och jag hoppas, att, vilken regering vi än komma att få, denna skall beakta det ingalunda orimliga önskemål, jag nu framfört.

Jag ber emellertid att få tacka för att jag har fått svar.

Härmed var överläggningen slutad.

Andra kammarens protokoll 1939. Nr 38.

§ 2.

Svar på fråga. Ordet lämnades på begäran till

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **Sköld**, som anförde: Herr Senander har till mig riktat den frågan, huruvida regeringen ämnade vidtaga åtgärder för att tillmötesgå från vissa grupper av till beredskapstjänst inkallade värnpliktiga gjorda framställningar om förhöjning av avlöningen.

I anledning härav vill jag erinra om att årets riksdag hos Kungl. Maj:t hemställt om utredning, bland annat, rörande frågan om förbättrad dagavlöning åt värnpliktiga i allmänhet.

Utredning i nämnda hänseende kommer att omedelbart igångsättas. Därvid kommer också frågan om ändrade bestämmelser angående understöd åt värnpliktigas familjer att upptagas till behandling. Min förhoppning är, att utredningsresultatet skall föreligga i så god tid, att förslag i ämnet skola kunna framläggas för nästa års riksdag.

För årets riksdag komma således icke att framläggas några förslag i förevarande hänseende.

Härpå yttrade

Herr **Senander**: Herr talman! Jag ber att få framföra ett tack till försvarsministern för det svar, han lämnat på min fråga. Jag måste emellertid beklaga, att det icke finns möjlighet att redan nu vidtaga åtgärder av det slag, jag angivit i min fråga. För att tillvarataga den försvarsvilja, som faktiskt finnes hos vårt folk, är det enligt vår uppfattning av synnerlig vikt, att man tillgodoser de värnpliktigas krav på någorlunda anständig avlöning och att man beträffande värnpliktiga familjeförsörjare tillser, att deras familjer erhålla ett understöd, som någorlunda tryggar deras existens.

Överläggningen förklarades härmed avslutad.

§ 3.

*Svar å
interpellation.*

Chefen för handelsdepartementet, herr statsrådet **Möller** erhöi på begäran ordet och yttrade: Med andra kammarens tillstånd har dess ledamot, herr Karlsson i Grängesberg, till mig framställt följande fråga:

»Ämnar herr statsrådet vidtaga några åtgärder med anledning av riksdagens skrivelse av den 5 maj 1936 rörande frågan om befrielse för mindre bemedlade uppfinnare från att erlægga ansöknings- och utfärdningsavgifter vid sökande och beviljande av patent, och kan förslag till riksdagen vara att förvänta i detta ärende?»

Enligt 1884 års förordning angående patent skall vid patentansökning fogas s. k. ansökningsavgift av 50 kronor. Innan ansökningen slutligen prövas, skall därjämte betalas dels en s. k. utfärdningsavgift, likaledes av 50 kronor, avsedd bland annat att bekosta utgifterna för tryckning av patentbeskrivningen m. m., dels ock stämpel å patentbrevet med 10 kronor. Om ansökningen avslås, återbetalas utfärdnings- och stämpelavgifterna, varemot ansökningsavgiften behålles av statsverket.

Den av interpellanten omnämnda riksdagsskrivelsen är föranledd av en av interpellanten m. fl. väckt motion i ämnet och utmynnar i framställning till Kungl. Maj:t att föranstalta om utredning, huruvida och i vilken utsträckning mindre bemedlade uppfinnare må befrias från erläggande av ansöknings- och utfärdningsavgifter vid sökande och beviljande av patent samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kan giva anledning.

Med anledning av denna riksdagens skrivelse anbefalldes Kungl. Maj:t den

Svar å interpellation. (Forts.)

22 maj 1936 patent- och registreringsverket att verkställa och till Kungl. Maj:t inkomma med den begärda utredningen jämte förslag i ämnet. Utredningen har ännu ej slutförts. Anledningen härtill torde bl. a. ha varit, att under åren 1936—1937 aktualiserades den redan tidigare övervägda frågan om gemensam nordisk revision av patentlagstiftningen. I juni 1938 tillkallade chefen för justitiedepartementet enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande såsom utredningsman för Sveriges del generaldirektören och chefen för patent- och registreringsverket. Åt utredningsmannen uppdrogs därvid tillika att deltaga i överläggningar i ämnet med utsedda delegater för Danmark, Finland och Norge.

Ehuru gällande patentlagstiftning är ett resultat av gemensamt nordiskt lagstiftningsarbete, råder vad patentavgifterna beträffar ej enhetlighet inom de nordiska länderna. Den danska lagstiftningen giver möjlighet till befrielse från avgiftsskyldighet av det slag, som avsetts i den av interpellanten m. fl. väckta motionen. Finland och Norge befinna sig däremot i förevarande hänseende på den svenska ståndpunkten. Enligt vad jag inhämtat, har frågan nu vid upprepade tillfällen varit föremål för behandling vid den internordiska utredningen i syfte att undersöka möjligheterna för att även på detta område framgå efter gemensamma linjer. Det torde dröja, innan det pågående lagstiftningsarbetet blir avslutat. För min del skall jag undersöka, huruvida utredningen kan påskyndas, eventuellt genom att lösbrytas ur sammanhanget med revisionen av patentlagstiftningen i dess helhet.

Härpå anförde

Herr **Karlsson** i Grängesberg: Herr talman! Jag ber att få tacka herr handelsministern för det svar, jag har fått på min interpellation. Jag vill också uttala min tillfredsställelse över svarets innehåll. Med hänsyn till innehållets positiva natur kan jag, herr talman, fatta mig kort och begränsa mitt anförande. Handelsministern har i sitt svar erinrat om de överläggningar, som för närvarande pågå rörande frågan om en gemensam nordisk revision av patentlagstiftningen. Vid den internordiska utredningen har, enligt vad herr handelsministern meddelat, även det spørsmål som jag berört i min interpellation, varit föremål för behandling, och överläggningar ha förts i syfte att undersöka möjligheterna att även beträffande det spørsmålet gå fram efter gemensamma linjer. Denna internordiska utredning kommer säkert att draga ut på tiden åtskilliga år, och det är med särskild tillfredsställelse jag nu erfar, att handelsministern vill påskynda utredningen och är beredd att eventuellt utbryta den speciella fråga, som det här gäller, ur sammanhanget med revisionen av patentlagstiftningen i dess helhet. Då handelsministern, på sätt som här har skett, uttalat sitt positiva intresse för ett bättre stöd åt de fattiga uppfinnarna här i landet, är jag ganska förvissad om, att vad som kan göras också kommer att bli gjort, för att föra den här föreliggande frågan framåt.

Jag vill, herr talman, endast understryka vad jag anförde 1936, när riksdagen med anledning av min då väckta motion behandlade denna fråga och avlät sin skrivelse till Kungl. Maj:t i ärendet. Jag framhöll, att det är ett samhällsintresse, att de fattiga uppfinnarna här i landet få en bättre hjälp och ett mer effektivt stöd från statsmakternas sida än vad nu är fallet. Den närmast till hands liggande stödåtgärden är ju, att de mindre bemedlade uppfinnarna, så långt detta är möjligt, befrias från de betungande patentavgifterna. Men även andra stödåtgärder för de mindre bemedlade uppfinnarna kunna vidtagas. Vid behandlingen av denna fråga vid 1936 års riksdag framförde jag under debatten en del synpunkter beträffande dylika tänkbara åtgärder. Jag skall icke nu ta tiden i anspråk med att upprepa vad jag då anförde. Jag

Svar å interpellation. (Forts.)

vill för dagen — till den verkan det hava kan för den fortsatta behandlingen av frågan — bara hänvisa till de synpunkter, som jag 1936 framförde i min motion och i mitt anförande här i kammaren. Jag vill sluta med att ännu en gång uttala min tillfredsställelse över herr handelsministerns påtagliga intresse för den fråga, jag här tagit upp, och jag vill också uttala den förhoppningen, att handelsministern skall finna framkomliga vägar för att bringa de mindre bemedlade uppfinnarna här i landet ett mer effektivt statligt stöd.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 4.

Svar å interpellation.

Ordet lämnades härefter på begäran till

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet **Forslund**, som yttrade: Herr Lövgren har — efter en redogörelse för den enligt hans mening illojala konkurrens, som i vårt land i vissa fall och i ingalunda obetydlig utsträckning bedrivs beträffande tillverkningen och försäljningen av parfym, hårvatten och kosmetiska preparat av olika slag såsom puder, smink, hudkrämer, hårborttagningsmedel, toalettvål och vissa slags läkemedel — till mig riktat två frågor, nämligen *dels* om jag delade interpellantens uppfattning, att av honom omförmälda reklammetoder utgjorde ett allvarligt missförhållande inom svenskt affärsliv och *dels* om jag ville medverka till att gällande lag mot illojal konkurrens och Madridkonventionen till bekämpande av oriktig ursprungsbeteckning utnyttjades i kampen mot illojala affärsmetoder så långt detta vore möjligt samt framlägga förslag till skärpning av denna lagstiftning, om den i sin nuvarande form visade sig ineffektiv vid bekämpandet av humbug och illojala metoder.

Såsom svar härå vill jag till en början framhålla, att de missförhållanden, för vilka interpellanten närmare redogjort, uppenbarligen äro av den art, att åtgärder för att söka undanröja dem böra vidtagas. Möjligheter till ett framgångsrikt ingripande torde dessbättre föreligga redan enligt gällande lagstiftning. 1931 års lag med vissa bestämmelser mot illojal konkurrens innehåller i 1 § föreskrifter rörande illojal reklam. Straff stadgas där för den, som i utövning av näringsverksamhet genom meddelande å vara, anslag eller skylt eller i annons, cirkulär, prospekt eller priskurant eller genom annat för ett större antal personer avsett meddelande i uppenbar strid mot god affärssed angående verksamheten eller däri utbudna varor eller prestationer lämnar oriktig uppgift, ägnad att framkalla uppfattningen om ett fördelaktigt anbud. Berättigad att anställa talan är i första hand allmän åklagare men därjämte varje näringsidkare inom samma eller likartad yrkesgren som den, inom vilken brott begåtts, ävensom varje sammanslutning för främjande av yrkesintressen, såframt näringsidkare, varom nyss nämnts, äro företrädda inom sammanslutningen och denna äger att kära inför domstol.

Ytterligare bestämmelser av betydelse i förevarande sammanhang återfinnas i 1914 års lag angående förbud i vissa fall mot varors förseende med oriktig ursprungsbeteckning och saluhållande av oriktigt märkta varor. I lagens 1 § stadgas förbud mot att *dels* på utländsk vara, som är avsedd till försäljning, anbringa beteckning, som giver varan sken av att hava frambragts eller tillverkat i Sverige, *dels* ock saluhålla utländsk vara, åt vilken givits sken av att hava frambragts eller tillverkat i Sverige. Därefter stadgas i lagens 2 §, att Konungen med avseende å främmande stat äger förordna, att de nyss omnämnda bestämmelserna i 1 § skola äga motsvarande tillämpning i fråga om beteckning, genom vilken vara från Sverige angives vara frambragt eller till-

Svar å interpellation. (Forts.)

verkad i den främmande staten. Förbrytelse enligt denna lag åligger det allmän åklagare att åtala. Genom en kungörelse av år 1933 angående skydd för vissa utländska ursprungsbeteckningar har — i anslutning till beslut, att Sverige från och med den 1 januari 1934 skulle biträda den i Madrid år 1891 träffade, i Washington år 1911 och i Haag år 1925 reviderade överenskommelsen angående undertryckande av oriktiga ursprungsbeteckningar å handelsvaror — förordnande enligt 2 § i 1914 års lag meddelats beträffande bl. a. Frankrike, Storbritannien och Tyska riket.

Det framgår av vad jag nu anfört, att gällande lagstiftning skänker vissa möjligheter till ingripande mot de missförhållanden, som interpellanten påtalat. Därest emellertid tillfredsställande resultat icke skulle uppnås genom anlitande av de vägar, som här anvisats, lära statsmakterna bliva nödsakade att taga skärpningar i lagstiftningen under övervägande.

Vidare anförde:

Herr **Lövgren**: Herr talman! Jag ber att till statsrådet och chefen för socialdepartementet få framföra ett hjärtligt tack för svaret på min interpellation. Jag är övertygad om att efter den deklaration, som statsrådet här gjort, det skall bli möjligt att för de lojalt arbetande fabrikanterna och affärsmännen bekämpa de illojala metoder, som nu användas av mindre nogräknade fabrikanter och affärsmän. Svarets innehåll är sådant, att det gör det onödigt för mig att hålla något längre anförande för att exemplifiera de metoder, som användas. Det må emellertid vara mig tillåtet att visa ett litet prov. Här är en flaska parfym av svensk tillverkning. Flaskan, som förmodligen inte rymmer mer än 1½ å 2 centiliter, kostar 2 kronor, och innehållet består huvudsakligen av sprit, som fabrikanter köpt från kontrollstyrelsen, samt dessutom av någon essens. På den å flaskans framsida anbragta etiketten anges »Bourjois Paris — France» som tillverkare. Det är först efter påtryckning från kontrollstyrelsen, som fabrikanter förmåtts att i botten på flaskorna med den ifrågavarande parfymen anbringa en liten lapp med orden »tillverkat i Malmö». Ett annat prov. Här är ett preparat, som säges vara bra mot transpiration. Det har på ömse sidor etiketter, där det står, inte »made in U. S. A.» utan »printed in U. S. A.». Detta preparat är tillverkat i Stockholm. Jag har i min bänk ungefär ett halvt dussin liknande preparat, men jag skall icke närmare redogöra för dem. Var och en är i tillfälle att — framför allt i veckopressen — konstatera, vilken humbugflora som existerar på detta område. När jag framställde min interpellation, var det framför allt därför, att dessa humbugmakare tjäna så mycket pengar, att de börja bli en makt i det svenska samhället. De korrumpa annonsmarknaden, och för tidningarnas ekonomichefer utgöra det ett verkligt plågoris, ty lika naturligt som det är för ekonomichefer att vilja ha inkomster på annonser, lika litet vilja de medverka till att bedraga sin läsekrets. Humbugen växer emellertid undan för undan. Jag undrar, om icke de svenska fabrikanterna inom den kemisk-tekniska branschen med hänsyn till innehållet i det svar, som jag har fått på min interpellation, borde följa de amerikanska fabrikanternas exempel och träffa en överenskommelse om vad som får lov att förekomma och vad som icke får lov att förekomma i fråga om annonsering av kosmetiska preparat, tvålar, parfym o. s. v. Det är klart, att dylik humbug florerar icke bara på det här området. Den florerar också på många andra områden, men det skulle föra alldeles för långt att giva exempel på detta. Kammarens ledamöter kunna emellertid, om de bara bläddra i veckotidningarna — även veckotidningar, som man borde vänta bättre av — få se exempel

Svar å interpellation. (Forts.)

på humbug av den art, jag åsyftat i min interpellation. Jag tror, att om de lojalt arbetande affärsmännen och fabrikanterna sluta sig samman i syfte att skapa renare och redbarare reklammetoder, kommer den här humbugsfloran att minskas och det svenska folket att bli mindre uppskörtat än vad det nu blir av alla dessa humbugsfirmor.

Herr Andersson i Vigelsbo: Herr talman! Herr Lövgren har ansett sig böra tacka herr statsrådet och chefen för socialdepartementet för det svar han fick. Jag anser mig pliktig att i min tur framföra ett tack till herr Lövgren för att han fört på tal denna enligt min mening synnerligen viktiga fråga angående den illojala konkurrensen.

När jag i protokollet tog del av herr Lövgrens interpellation kom jag underfund med, att stora stycken av denna interpellation skulle ha kunnat tillämpas på frågan angående färgning av margarin. Det är ju också en form av illojal konkurrens, och jag ber att få tacka herr Lövgren för att han fört denna fråga på tal. Jag hoppas att herr socialministern, när han finner sig föranlåten att ingripa i här berörda spörsmål, också har sin uppmärksamhet riktad på margarinfärgningsfrågan.

Det skulle ju varit bra att ha ett stycke färgat och ett stycke ofärgat margarin till hands som demonstrationsmaterial. Jag tror, att ett sådant demonstrationsmaterial på ett mycket effektivt sätt skulle belyst olikheterna.

Jag ber emellertid, herr Lövgren, att få tacka.

Herr Lindskog: Herr talman! När jag hörde socialministern yttra sig och hörde herr Lövgren tacka honom och visa sina flaskor, kunde jag inte motstå frestelsen att erinra om en liten episod, som hände för några år sedan, då jag i konstitutionsutskottet tillåtit mig att göra anmärkning mot ett lån, som hade lämnats till ett skönhetsinstitut. Jag påvisade då från denna talarstol, att precis dessa illojala metoder hade använts av detta skönhetsinstitut, som fått stöd från statens sida.

Jag har begärt ordet blott och bart för att säga, att jag på grund av denna min då framförda anmärkning gång på gång blivit föremål för rätt så skarpa angrepp från olika håll. Senast vid årets dechargedebatt nämndes det från ett håll, att jag älskade pikanterier, eftersom jag tagit fram frågan om detta skönhetsinstitut, som på detta sätt fått stöd från statens sida, fastän det bevisligen tillämpade illojala affärsmetoder.

Jag har, herr talman, använt detta tillfälle för att uttala den, jag kanske skulle säga förhoppningen om också inte den förväntan, att de angrepp, som mot mig så många gånger ha riktats för denna sak, hädanefter kanske komma att upphöra.

Herr Vougt: Herr talman! Det förvånar mig, att herr Lindskog i detta sammanhang uttalar, att det skönhetsinstitut, som för några år sedan förekom i konstitutionsutskottets handlingar, skulle bevisligen ha använt illojala metoder. Det är mig inte bekant. Men jag vet, att den gången gällde det att förhindra betydande avskedanden inom firman. Det var således ett arbetslöshetsproblem, som det gällde då och ingenting annat.

Herr Lindskog: Herr talman! Jag vill endast tillägga, att jag vid ifrågasvarande tillfälle stod i denna kateder och med en flaska i handen utförligt bevisade och sedan för socialministern också visade, hurusom illojala affärsmetoder hade använts.

Det förefaller dock vara rätt rimligt, att innan ett statsunderstöd lämnas åt

Svar å interpellation. (Forts.)

en firma, man i någon mån gör sig förvissad om att icke dylika metoder använts. Om en sådan föregående undersökning icke har förekommit, så har i varje händelse en underlåtenhetssynd enligt min mening blivit begången. Sedan ingår jag inte alls på frågan, huruvida ett skönhetsinstitut i och för sig är ett företag av den art, att det förtjänar understöd eller inte.

Herr **talmannen** lät, sedan herr Lindskog slutat sitt anförande, klubban falla och yttrade: Jag hoppas, att kammarens ledamöter icke föra in diskussionen på andra ämnen än det, som nu föreligger.

Härpå anförde:

Herr **Kilbom**: Jag ber, herr talman, att få förena mig i det tack, som uttalats till herr Lövgren för hans påtalande av de illojala metoder, som inom viss del av affärslivet kommit i tillämpning. Men jag vill i anslutning till detta tack också framföra en protest mot den *politiskt* illojala metod, som herr Lindskog tillämpat i debatten.

Herr **Vougts**: Herr talman! Detsamma som herr Kilbom nyss sade var det också min avsikt att framföra, då jag begärde ordet.

Jag vill inte gå in på sakfrågan, men jag vill erinra om att herr Lindskog den gången önskade, att konstitutionsutskottet skulle slå sig ned såsom ett slags krets av kosmetiska experter för att utröna, huruvida ifrågavarande kosmetiska medel voro sådana, att det givna lånet var berättigat. Det var detta, som konstitutionsutskottet icke ville göra.

Herr **Lindskog**: Herr talman! Med anledning av herr Vougtts sista anförande vill jag säga, att jag begärde inte den gången att konstitutionsutskottet skulle ställa sig som kosmetiska experter i högre grad än vad herr Lövgren nu gör, när han begär att kammaren skall ägna uppmärksamhet åt hans framställning.

Överläggningen förklarades härmed avslutad.

§ 5.

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet **Wigforss** erhöll ordet och anförde: Herr talman! I en med denna kammares tillstånd framställd interpellation har herr Mosesson påtalat den alkoholdrycksreklam, som bedrivs i vårt land, och i anknytning därtill till mig riktat följande frågor: *Svar å interpellation.*

1) Har statsrådet uppmärksammat den alkoholdrycksreklam, som under de senare åren bedrivits i vårt land, delvis i anmärkningsvärda former, och anser statsrådet, att dylik reklam är väl förenlig med vår alkohollagstiftnings andemening och med samhällets djupare intressen?

2) Vill statsrådet söka åstadkomma, att i första hand uppenbart oriktig och sakligt vilseledande alkoholdrycksreklam beivras på lagstiftningens väg och i andra hand att alkoholdrycksreklam överhuvud taget avskaffas eller begränsas antingen genom lagstiftning eller genom auktoritativ vädjan till enskilda företag och sammanslutningar, som härvidlag främst äro ansvariga?

Om man med alkoholdrycksreklam avser annonsering eller annan reklam till förmån för avsättning av sådana drycker, som innehålla mer än 2 $\frac{1}{4}$ volymprocent alkohol, så måste man i likhet med interpellanten konstatera, att denna annons- och reklamverksamhet förekommer i en betydande omfattning i vårt land. Såsom interpellanten framhållit, utöva de halvstatliga eller under kontroll av staten stående företagen, aktiebolaget Vin- & spritcentralen samt

Svar å interpellation. (Forts.)

systembolagen, icke någon till allmänheten riktad reklam för de varor, som av dem tillhandahållas. Den här åsyftade reklamen bedrivs av privata industrier, framför allt tillverkare av maltdrycker och vissa alkoholhaltiga preparat, samt vidare av utländska företags försäljare eller agenter, vilka alla ha ett ekonomiskt intresse av att driva upp omsättningen.

Den ledande grundtanken i den svenska alkohollagstiftningen är otvivelaktigt den, att förbrukningen av drycker, som äro ägnade att framkalla rusverkingar, skall i möjligaste mån begränsas. I gällande rusdrycksförsäljningsförordning är stadgat, att all försäljning av rusdrycker skall ordnas och handhavas så, att därav uppkommer så ringa skada som möjligt. Ehuru man i detta direktiv till synes endast tagit sikte på skadeverkningarna av rusdrycksförsäljningen, är det tydligt, att man därmed även åsyftat en begränsning av själva försäljningen, då all erfarenhet ger vid handen, att en ökad försäljning medför ökade tillfällen till missbruk. Med hänsyn härtill är det klart, att åtgärder, som äro ägnade att stimulera förbrukningen, icke kunna sägas vara väl förenliga med alkohollagstiftningens andemening. Det avlägsnande av de privatekonomiska intressena inom alkoholhanteringen, som redan i stor utsträckning ägt rum inom såväl partihandeln som detaljhandeln, har ju också syftat till att avlägsna varje intresse av att öka försäljningen av rusdrycker. Då reklamverksamheten går ut på att åstadkomma en sådan ökning, kommer denna verksamhet givetvis i strid med den grundsats, som varit en av huvudlinjerna i svensk lagstiftning på detta område, och det föreligger därför även enligt min uppfattning anledning att överväga vidtagande av åtgärder gentemot denna propaganda, framför allt emot den som sker under mer eller mindre anstötliga former eller som rör sig med vilseledande eller till sanningshalten tvivelaktiga påståenden. Särskild uppmärksamhet synes därvid böra ägnas åt den reklam, som bedrivs för olika slag av essenser, och åt frågan om utlämnande av sprit för tillverkning därav. Att helt förbjuda varje slag av reklam för alkoholhaltiga drycker lär emellertid, så länge försäljningen av dessa drycker utgör en lagligen tillåten näring, knappast kunna komma i fråga.

Frågar man sig, vilka möjligheter som stå till buds då det gäller att begränsa alkoholdrycksreklamen överhuvud taget och särskilt att komma till rätta med avarterna av densamma, så måste det till en början konstateras, att nu gällande lagstiftning icke torde innehålla något stadgande, på grund varav ett ingripande skulle kunna ske. Då denna fråga tidigare i olika sammanhang varit på tal, har det med rätta framhållits, att ett genom speciallagstiftning stadgat förbud mot utbudande av viss vara, vars spridande av särskilda skäl icke anses önskvärt, icke skulle bliva effektivt utan ett motsvarande förbud i tryckfrihetsförordningen. Den reklam, varom här är fråga, sker till stor del och måhända företrädesvis genom spridande av tryckta skrifter eller genom annonser i tidningar och tidskrifter. Genom speciallagstiftning skulle man visserligen kunna förbjuda utbudandet av alkoholhaltiga drycker och stadga straff för den, som gjort utbudandet, men då man härigenom icke skulle kunna träffa personer i utlandet, skulle ett effektivt bekämpande av den utländsk reklamen med nödvändighet förutsätta, att boktryckare och tidningsutgivare här i landet kunde ställas till ansvar för den reklam, som utginge från tryckeriet eller inflöte i tidningen. En grundlagsändring i syfte att införa förbud mot alkoholdrycksreklam förefaller emellertid att vara en åtgärd, som icke bör övervägas, förrän andra utvägar visat sig resultatlösa.

Såsom en möjlig utväg återstår då — såsom interpellanten själv ifrågasatt — en auktoritativ vädjan till enskilda företag och sammanslutningar, som härvidlag främst äro ansvariga. Det förefaller icke osannolikt, att åtskilligt kan stå att vinna på denna väg, och jag är därför beredd att låta genom kontroll-

Svar å interpellation. (Forts.)

styrelsen samt aktiebolaget Vin- & spritcentralen rikta hänvändelser till vederbörande i det syfte, som med interpellationen avses. Skulle dessa hänvändelser icke medföra åsyftat resultat, torde frågan om erforderliga åtgärder få upptagas till förnyat övervägande.

Härpå yttrade

Herr **Mosesson**: Herr talman! Jag har dubbel anledning att vara tacksam mot herr statsrådet, nämligen dels därför att han varit så vänlig att svara, dels därför att han svarat på det sätt som han gjort.

Den långa föredragningslista, som kammaren har framför sig, förbjuder mig att vid detta tillfälle uttala något mera än detta tack. Det svar, som herr statsrådet här givit, ger ju vid handen att han, i likhet med vad jag givit uttryck åt i min interpellation, anser denna reklam för obehövligen, skadlig och i strid med den idé, som ligger till grund för vår alkohollagstiftning, och herr statsrådet antydde att han ville genom olika medel söka komma denna annonsering och annan reklam till livs.

Såsom herr statsrådet förstår, innebär min framstöt naturligtvis ingen önskan att på något sätt trakassera eller komma människor till livs på ett otillbörligt sätt, utan här är ett led i de bekymmer, som jag och många tusen andra ha över den utveckling, som äger rum i vårt land. Förra året ökades, såsom jag förmodar kammarens ledamöter veta, antalet motboksinnnehavare med 80,000, och här i kammaren finns för visso icke en ledamot, som icke är bekymrad inför en sådan utveckling.

Den annonsering, som det här gäller, vädjar ju till en annan art av konsumtion — den som inte ligger under ransoneringsystemet — och är således ägnad att ytterligare stimulera till alkoholkonsumtion utöver den eggelse, som givetvis ligger däri, att antalet motboksinnnehavare ökat på det sätt som jag har angivit.

Jag är glad över att chefen för finansdepartementet, såsom jag förstår, delar den oro, som jag och många andra hysa över den utveckling, som i detta avseende försiggår i vårt land.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 6.

Föredrogos, men bordlades åter utrikesutskottets utlåtanden nr 1—6, statsutskottets utlåtanden nr 247—256 samt bevillningsutskottets betänkanden nr 38—40.

§ 7.

Föredrogs sammansatt bevillnings- och jordbruksutskotts memorial, nr 7, angående ersättning åt av utskottet anlitat biträde.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 8.

Föredrogos, men bordlades ånyo första lagutskottets utlåtande nr 47 och andra lagutskottets memorial nr 43.

§ 9.

Föredrogos vart efter annat statsutskottets utlåtanden:

nr 242, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till avlöningar vid akademien för de fria konsterna med konsthögskolan;

nr 243, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till avlöningar till pastorer vid svenska församlingar i utlandet m. m.; och

nr 244, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ersättning av statsmedel för vissa skador och kostnader till följd av Ume- och Vindelälvarnas översvämning år 1938 jämte i ämnet väckta motioner.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 10.

Ang. anvisande av medel för beredande av ersättning för vissa förskingrade förmyndar-medel.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 245, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anvisande av medel för beredande av ersättning för vissa förskingrade förmyndar-medel jämte i ämnet väckta motioner.

I propositionen nr 180 hade Kungl. Maj:t, under återopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över justitiedepartementetsärenden den 10 mars 1939, föreslagit riksdagen medgiva, att under i protokollet angivna villkor måtte från förslagsanslaget till oförutsedda utgifter utbetalas dels till dödsboet efter Beda Wikström ett belopp av 40,000 kronor, dels till Per Göran Palmerantz likaledes ett belopp av 40,000 kronor, dels ock till Birgitta Thunell ett belopp av 5,000 kronor.

I samband med Kungl. Maj:ts förslag hade utskottet till behandling förehåft dels en i första kammaren av herr *A. Sundvik* väckt motion, nr 256, dels ock en i andra kammaren av herrar *Dahlbäck* och *Holmbäck* väckt motion, nr 405.

Utskottet hemställde, att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 256 och II: 405 måtte medgiva, att under av departementschefen angivna villkor finge från förslagsanslaget till oförutsedda utgifter utbetalas dels till dödsboet efter Beda Wikström ett belopp av 40,000 kronor, dels till Per Göran Palmerantz likaledes ett belopp av 40,000 kronor, dels ock till Birgitta Thunell ett belopp av 5,000 kronor.

Reservationer hade avgivits

1) av herrar *Gustafsson* i Benestad, *Larsson* i Varberg, *Jansson* i Falun, *Törnkvist*, *Jonsson* i Eskilstuna, *Andersson* i Prästbol, *Persson* i Tidaholm och *Hansson* i Rubbestad, vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att Kungl. Maj:ts förevarande proposition samt motionerna I: 256 och II: 405 icke måtte vinna riksdagens bifall.

2) av herrar *Svensson* i Kompersmåla, *Pauli*, *Carlström*, *Nisser*, *Persson* i Falla, *Isacsson* och *Staxäng*, vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionen I: 256 samt med avslag å motionen II: 405 måtte medgiva, att under av föredragande departementschefen angivna villkor finge från förslagsanslaget till oförutsedda utgifter utbetalas dels till dödsboet efter Beda Wikström ett belopp av 40,000 kronor, dels till Per Göran Palmerantz ett belopp av 113,500 kronor, dels ock till Birgitta Thunell ett belopp av 5,000 kronor.

Sedan utskottets hemställan föredragits, yttrade:

Herr **Isacsson**: Herr talman! Herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet har i proposition till riksdagen framlagt förslag till ersättning åt vissa personer i anledning av en synnerligen bedrövlig förskingringshistoria, i vilken det förekommit detaljer, som man måste beteckna som i hög grad upprörande. I propositionen anhåller justitieministern, att riksdagen skall be-

Ang. anvisande av medel för beredande av ersättning för vissa förskingrade förmyndarmedel. (Forts.)

vilja anslag, så att man i viss utsträckning skall kunna gottgöra de skadelidande de förluster som tillskyndats dem genom dessa förskingringar.

Jag kan gott säga, att statsutskottet har funnit, att detta ärende varit ett av de mest svårlösta, som utskottet haft till behandling under året. Det framgår även av utskottets betänkande, som visar, att vi utskottsledamöter gått på icke mindre än tre olika linjer. Det visar, vilken osäkerhet som rått, då man försökt skipa rättvisa i det föreliggande fallet. Detta ger mig anledning att redan nu — liksom vi i allmänhet gjorde i utskottet — uttala den förhoppningen, att åtgärder skola vidtagas i en eller annan riktning i syfte att åtminstone skärpa det allmännas kontroll av dess förtroendemens sätt att handhava sina uppgifter, d. v. s. i detta fall förvaltningen av myndlingarnas medel.

Jag tror emellertid, att propositionens avfattning i viss mån bär skulden till denna tvekan från utskottets sida. Kungl. Maj:t har nämligen ej följt någon klar linje. Man erkänner till en början i viss mån de skadelidandes rättskrav. Jag vågar påstå, att redan genom framläggandet av denna proposition med förslag till ersättning har man erkänt det berättigade i dessa krav. Men därefter går man över till en annan princip. Man lägger behovsprincipen till grund för bestämmandet av det belopp, som man föreslår skola utgå. Det är klart, att det finns skäl även för ett sådant betraktelsesätt, om inga andra så i alla fall sparsamhetsskäl. Det är likaledes givet, att man kan göra den invändningen, att då en myndling efter en förskingring ändå har kvar bortåt en halv miljon, kan han ej behöva full ersättning. Men det är enligt vår mening ovidkommande, hur stor förmögenheten är. Är ett brott begånget, skola de förskingrade medlen ersättas, och man kan ej låta ersättningens storlek bli beroende av de skadelidandes sociala och ekonomiska standard. Detta är den logiska konsekvensen av den tanke, som tydligt även föresvävat statsrådet.

Då man ej kunnat sammanjämka dessa olika uppfattningar inom utskottet, har en uppdelning på tre olika linjer skett. Utskottsmajoriteten tillstyrker det kungl. förslaget, som förutsätter, att man skall ge ersättning efter en viss graderad skala, enligt vilken de skadelidande vid den minsta förskingringen få ersättning fullt ut, vid den andra i ordningen med cirka 50 procent och vid den tredje och största med ungefär 20 procent.

Vi, som ansluta oss till den reservation, som avgivits av herr Svensson i Kompersmålå m. fl., biträda Kungl. Maj:ts förslag i fråga om de två förstnämnda fallen. Däremot kunna vi ej godkänna beräkningsgrunden i det sistnämnda fallet, alltså det Palmerantzska fallet. Visserligen kan man, som jag nyss nämnde, säga, att myndlingen bör kunna reda sig utan någon ersättning, men man fordrar ändå starkare argument, om man skall göra skillnad mellan två fall och ersätta en 80,000-kronorsförskingring med 50 procent och en 243,000-kronorsförskingring med ett belopp, som ej motsvarar mer än omkring 20 procent. Vi ha därför i enlighet med en motion i första kammaren av herr Sundvik föreslagit, att procentuellt samma tilldelning skulle ske i fallet Palmerantz som i fallet Beda Wikström, d. v. s. att även till Palmerantz skulle utgå ett belopp av 50 procent av det förskingrade.

Man har nu invänt, att staten ej har vare sig juridisk eller moralisk skyldighet att ersätta någonting alls, och detta har föranlett vissa utskottsledamöter att avstyrka varje ersättning. Det är möjligt, att någon juridisk skyldighet ej föreligger, men en moralisk skyldighet anses i varje fall av många vara för handen. Jag kan erinra om att både justitiekanslern, överståthållarämbe-

Ang. anvisande av medel för beredande av ersättning för vissa förskingrade förmyndarmedel. (Forts.)

tet, statskontoret och till och med Stockholms stadsfullmäktige ha ansett, att full ersättning bör utgå.

Det har i denna sak förekommit en liten historia, som förtjänar omnämnas. När vederbörande svindlare blev fast för sina bravader, drogs självfallet saken inför domstol av målsägarna i syfte att de skulle söka få ersättning. Målet handlades vid Stockholms rådhusrätt, vilken adömde Stockholms stad ersättningsskyldighet med fulla beloppet av det förskingrade. Domen överklagades hos Svea hovrätt, som upphävde rådhusrättens dom. Målet fullföljdes till Högsta domstolen, som fastställde hovrättens utslag. Om ej detta i någon mån engagerar staten moraliskt, så vet jag ej, vad som skulle göra det. Om ej dessa båda statliga domstolar upphävt rådhusrättens dom, hade myndlingarna i dag haft kvar sina medel. På grund av detta anser jag, att staten i viss mån är moraliskt skyldig att träda emellan.

Då invänder man, att ett beslut att giva ersättning kan få ytterst farliga konsekvenser. Det är möjligt, men jag frågar mig, om ej regering och riksdag, som funnit att ett visst belopp på grund av billighetsskäl bör givas en person, som fallit offer för en förskingrare, därmed också äro beredda att taga de konsekvenser, som följa härav. För övrigt ha tidigare liknande fall förekommit, då riksdagen ej varit rädd för konsekvenserna. I samband med den bekanta allmänna-sparbankskraschen för några år sedan beslöt riksdagen tilldela insättarna visst belopp efter en på visst sätt graderad skala, medan riksdagen beslöt ersätta de förskingrade förmyndarmedlen fullt ut. Jag vet ej, vilka konsekvenser som följt av det beslutet, och jag vet ej heller, vilka skulle följa av ett beslut i dag. Jag förmenar, att riksdagen i dylika fall bör pröva, vad den anser rättvist och lämpligt. Det kan ej på något sätt, såvitt jag förstår, bli prejudicerande.

Då vi alltså ej kunnat följa Kungl. Maj:t i fråga om den största förskingringen, så motivera vi detta med att vi omöjligen kunna finna någon rättvisa i att den som berövas ett så stort belopp som nära 250,000 kronor skall erhålla den minsta ersättningen. Jag sade tidigare, att det riktiga hade varit att bevilja full ersättning, vilket tillstyrkts av de nyss nämnda myndigheterna. Då det emellertid säkerligen ej finns någon möjlighet att få ett sådant beslut till stånd, ha vi i stället anslutit oss till det förslag, som angivits i den av herr Svensson i Kompersmåla m. fl. vid utskottets utlåtande fogade reservationen.

Jag vet ej vad som kommer att bli riksdagens beslut i denna fråga. Det råder en viss tvekan på alla håll, men det oaktat är jag övertygad om att, om man vill giva tillbörligt utrymme åt rättvisesynpunkter, man i varje fall gör detta bäst genom att bifalla den reservation, som jag nyss omnämnde, vilken i högre grad än Kungl. Maj:ts förslag ger rättvisa åt de myndlingar, som fallit offer för dessa förskingringar.

Herr talman! Mycket skulle vara att anföra i fråga om de detaljer, som finnas i denna bedrövliga historia. Jag skall emellertid ej trötta kammaren därmed. Den som vill forska närmare i handlingarna, kan gå till propositionen. Han skall då finna, att det ej är för mycket sagt att beteckna det hela som en synnerligen upprörande och rättsvidrig sak. Det är av dessa skäl vi ha i vår reservation föreslagit den ändringen i Kungl. Maj:ts förslag, att ersättningsbeloppet åt Palmerantz liksom till Beda Wikströms dödsbodelägare skall utgå med 50 procent av den lidna skadan.

Med dessa ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till den av herr Svensson i Kompersmåla m. fl. vid utlåtandet fogade reservationen.

Häruti instämde herrar *Staxäng, Onsjö* och *Johansson* i Norrfors.

Ang. anvisande av medel för beredande av ersättning för vissa förskingrade förmyndarmedel. (Forts.)

Herr **Eriksson** i Stockholm: Herr talman! Det framgår ju av utskottets utlåtande, att statsutskottets ledamöter ha varit synnerligen tveksamma vid sitt ställningstagande till den föreliggande frågan. Den siste ärade talaren, som anslutit sig till den ena reservationen, framhöll också detta. Utav statsutskottets 24 ledamöter ha allenast 9 biträtt utskottets hemställan, medan 15 äro anmälda som reservanter, därav 8 för rent avslag på Kungl. Maj:ts proposition och 7 för den mening, som företrädes av herr Isacson.

För egen del kan jag icke underlåta att också känna tveksamhet inför denna fråga, och detta då närmast av det skälet, att ett bifall till Kungl. Maj:ts förslag innebär, att staten skall taga ansvaret för försummelse, som i tjänsten gjorts av en överförmyndare. Kungl. Maj:t har emellertid ansett, att eftersom lagstiftningen ålägger förmyndare skyldighet att stå under offentlig kontroll av överförmyndare, har staten ett visst ansvar för att överförmyndarna fullgöra sin kontroll på ett riktigt sätt. Det är närmast ur den synpunkten som Kungl. Maj:t har föreslagit riksdagen att bevilja medel för att kunna i någon mån ersätta de förskingrade medlen. När jag nu har varit med om att tillstyrka Kungl. Maj:ts förslag, har det närmast skett ur den synpunkten, att trots att jag känner tvekan inför den situationen, att statsmakterna på detta sätt förklara sig övertaga betalningsansvaret för försumliga överförmyndare, jag ändock ansett med hänsyn till vad i detta ärende förekommit, att staten bör kunna träda till och i någon mån ersätta de förskingrade medlen.

Jag har däremot ej kunnat anse, att det vore rimligt, att staten skulle övertaga hela betalningsansvaret eller ens betalningsansvaret i den omfattning, som föreslås i den reservation, som fogats till utskottets utlåtande och som är avgiven av herr Svensson i Kompersmålå m. fl. Jag erkänner emellertid, herr talman, att man kan ha olika meningar i denna fråga, och jag anser därför, att jag ej bör inlåta mig i någon som helst polemik vare sig mot de synpunkter, som framfördes av herr Isacson, eller dem, som jag förmodar komma att framföras av de utskottsledamöter, som i den vid utlåtandet fogade reservationen av herr Gustafsson i Benestad m. fl. yrkat avslag på Kungl. Maj:ts förslag. Det är förklarligt, att man i denna fråga tager ståndpunkt ifrån ganska subjektiva uppfattningar. För min del ha dessa fört till den ståndpunkt, som är Kungl. Maj:ts och som sammanfaller med utskottsmajoritetens förslag.

Jag medger sålunda, herr talman, uppriktigt, att man kan ha delade meningar i själva sakfrågan, och för egen del yrkar jag sålunda bifall till statsutskottets hemställan.

Herr **Jansson** i Falun: Herr talman! Det nu behandlade utskottsutlåtandet är i så måtto egendomligt, att reservanterna äro flera till antalet än de, som biträda utskottets mening. Det beror nu på att ledamöterna gått på tre olika linjer. Att man ej kunnat ena sig om en viss lösning, bevisar att frågan är mycket oklar och att meningarna därför äro odeciderade åtminstone hos flertalet.

Vi, som stå för den reservation, som är avgiven av herr Gustafsson i Benestad m. fl., ha ansett, att man, innan man beslutar någon ersättning, bör göra klart för sig, i vilken omfattning sådana ersättningskrav kunna komma att resas och efter vilka grunder ett ställningstagande till sådana krav bör ske. Vidare ha vi ansett, att Kungl. Maj:t bör vidtaga åtgärder för att se till att det oeffterrettighetstillstånd, som för närvarande synes vara rådande beträffande förmyndarkammaren i Stockholm, blir undanröjt på ett eller annat sätt. Om nu Kungl. Maj:t har någon möjlighet att ingripa — därom kan jag för mitt vidkommande ej yttra mig.

Ang. anvisande av medel för beredande av ersättning för vissa förskingrade förmyndarmedel. (Forts.)

Det är rätt märkvärdigt, att här resas krav, man kan nästan säga i första hand, gentemot statsverket, på att detta skall ersätta förluster, som ha uppstått genom kommunala tjänstemäns åtgöranden. Överförmyndare väljas i allmänhet av de kommunala beslutande myndigheterna utom i Stockholm, där särskilda regler gälla för förmyndarkammaren, vilken består av borgmästaren, assessorer och av magistraten utsedd kanslipersonal. Att magistraten skulle anses som en statlig institution i den bemärkelse, som vi vanligen fatta detta begrepp, har jag för min del svårt att förstå. Det må nu förhålla sig hur som helst med den saken. Jag skall inte vidare resonera därom.

Det som föranlett mig att reservera mig för ett rent avslag är i varje fall det uttalande, som departementschefen gjort i sin proposition, då han säger: »Vid flera tillfällen har inom riksdagen väckts fråga om införande av vidgat statligt ansvar för befattningshavares åtgärder. Denna fråga är av mycket betydande räckvidd. Innan statsmakerna taga principiell ståndpunkt till densamma torde sålunda en ingående utredning vara erforderlig. Uppenbart är emellertid, att starka billighetsskäl kunna åberopas för att staten under vissa förutsättningar ikläder sig ett sådant ansvar.» Riksdagen brukar ju ha den uppfattningen, att om förhållandena på ett område böra sättas till och göras till föremål för utredning, är det olämpligt, att riksdagen genom beslut på detta område föregriper en sådan utredning. Det hade varit lämpligare, att, ifall Kungl. Maj:t anser, att förhållandena på nu ifrågakvarande område böra bli föremål för utredning, vi fått avvakta resultatet av en sådan utredning, innan man tager ståndpunkt i princip till en fråga sådan som den förevarande. Kungl. Maj:ts föreliggande förslag innebär i och för sig måhända inte något ståndpunktstagande i princip till ifrågakvarande spörsmål. Det är en väsentlig skillnad mellan Kungl. Maj:ts förslag och yrkandet i den reservation, som herr Isacson här nyss talade för, och som är avgiven av vissa representanter inom statsutskottet. Reservanterna ha fastslagit 50 % såsom den norm, som de anse vara motiverad ur rättvisesynpunkt, som de kalla det. Departementschefen har ju sagt i sin proposition, att han anser, att billighetsskäl föreligga i detta fall. Följaktligen har han varit inne på den bogen, att man här skulle verkställa en skälighetsprövning. Jag menar sålunda, att Kungl. Maj:ts förslag inte är principiellt så bindande, som det andra förslaget, som här föreligger. Jag vill göra herrarna i kammaren uppmärksamma på den saken. Om man säger, att det skall vara 50 % ersättning, är det inte värt, att riksdagen sedan kommer och muckar, om Kungl. Maj:t framlägger ett förslag som går ut på, att det allmänna skall ersätta sådana här förluster, som kunna uppstå på skilda områden och speciellt om det är fråga om förmyndarmedel. Jag skall inte gå in på de olika fall, som det här är fråga om. Jag anser nämligen, att det inte tjänar någonting till. De fall, som här föreligga, äro emellertid ganska intressanta och det är med stort intresse vi tagit del av handlingarna i ärendet.

Jag har med dessa ord angivit de motiv, som för oss varit avgörande, när vi gått på rent avslag i avvaktan på en kommande utredning och nytt förslag från Kungl. Maj:ts sida. Jag skulle vilja till departementschefen framföra den vädjan, att han vidtager de åtgärder, som äro möjliga, för att skydd beredes myndlingar. d. v. s. främst minderåriga, som inte själva kunna bevaka sina intressen, och ävenså att statsrådet ser till, att det ordnas upp med de förhållanden, som existera inom förmyndarkammaren i Stockholm. Jag har, herr talman, intet yrkande för tillfället.

I detta anförande instämde herrar *Hansson* i Rubbestad och *Andersson* i Prästbol.

Ang. anvisande av medel för beredande av ersättning för vissa förskingrade förmyndarmedel. (Forts.)

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet **Westman**: Herr talman! Den siste ärade talaren betonade i sitt anförande, att vi här ha att göra med följderna av synnerligen beklagliga förhållanden, som ha rått inom Stockholms förmyndarkammare, och den ärade talaren riktade till mig en uppmaning att göra var jag kunde för att förebygga, att liknande rättskränkningar gentemot myndlingar som de, vilka ha ägt rum, skola kunna ske i framtiden. Jag vill då erinra därom, att redan i fjol tillsattes en kommitté under ordförandeskap av justitierådet Arthur Lindhagen med uppdrag att komma in med ett förslag rörande omorganisation av förmyndarkammaren i Stockholm i syfte att få bättre och mer betryggande regler för dess verksamhet. Jag skall låta mig angeläget vara att, så snart den kommittén slutat sitt arbete, framlägga förslag för riksdagen.

Det är, som den ärade talaren framhöll, på det viset, att dessa överförmyndare äro tillsatta av kommunen, men det är dock så, att de handhava en statlig funktion. Därför måste man anse, att när det gäller att bedöma frågan i vad mån staten bör vara ersättningsskyldig för deras handlingar bör man tillämpa samma synpunkter som för tjänstemän, som äro tillsatta av staten. Allmänheten är skyldig att träda under överförmyndares vård enligt av staten utfärdade lagar. Man kan således ur synpunkten av sättet för tjänstemännens tillsättning inte göra någon skillnad mellan dem och statstjänstemän.

Det har, som de båda ärade talarna erinrade om, vid flera tillfällen här i riksdagen varit på tal att införa regler rörande vidgat ansvar för staten för handlingar som utförts av statens tjänstemän och som tillfoga enskilda skada. Det är en mycket stor och invecklad fråga, vars lösning säkerligen kommer att taga årtal, och jag har för min del inte ansett, att det var möjligt att i dessa fall vänta med att bereda riksdagen tillfälle att bedöma, huruvida ersättning borde utgå till dessa omyndiga, som behandlas i propositionen. Jag har velat bereda riksdagen tillfälle att besluta i detta ärende, innan dessa personers krets ännu mera decimeras genom dödsfall än vad hittills varit förhållandet.

När det således inte finns några rättsregler, efter vilka man kan gå i det nu föreliggande fallet, kan man naturligtvis inte tala om några rättskrav. Hela detta ärende måste därför bedömas utslutande ur synpunkten av vad var och en finner vara skäligt och staten värdigt i fall sådana som dessa. Det är därför helt naturligt, att det kan vara olika meningar om, hur långt man bör gå i fråga om det ersättningsbelopp, som bör utgå. Att någonting bör vidtagas, det tror jag väl ändå, att de flesta av oss äro ense om, och jag har fäst min uppmärksamhet vid, att den reservation, som herr Jansson i Falun ansluter sig till, motiverar sin ståndpunkt huvudsakligen genom en uppskovssynpunkt. Den säger inte direkt, att det skulle vara obilligt, att ersättning i sådana fall som det här föreliggande skulle utgå, men den anser, att förutsättningarna för ett ställningstagande till det här fallet inte äro tillräckligt utredda. Den ärade talaren yrkade ju inte heller avslag på Kungl. Maj:ts proposition i sitt anförande.

Under sådana förhållanden som de nu föreliggande har jag varit mycket angelägen om att beakta en synpunkt, som nu framförts av herr Jansson i Falun, den synpunkten nämligen, att man inte skulle lägga propositionen på sådant sätt, att man därigenom föregrepe den ståndpunkt, som skulle kunna komma att intagas i ett blivande lagförslag. Jag har således inte velat gå in för den linjen, att man skulle lämna full ersättning. Det är en ståndpunkt, som jag vill avråda ifrån, ty om vi tänka oss, att det skulle vara fråga om att en person tillskyndats en miljonförlust, kan det ändå knappast tänkas komma i fråga, att man skattevägen av en mängd människor, vilkas ekonomiska tillvaro

Ang. anvisande av medel för beredande av ersättning för vissa förskingrade förmyndarmedel. (Forts.)

är ganska osäker, skulle utkräva bidrag för att återställa en ojämnhet i förmögenhetsfördelningen, som har blivit undanröjd på brottslig väg. Det kan inte heller, såvitt jag förstår, vara lämpligt, att man går in för ett ståndpunkts-tagande i detta fall, som kunde ge anledning till den slutsatsen, att man skapade ett prejudikat för att en viss procent borde anses vara lämplig. Jag har därför inte gått på samma linje, som förordas i en av reservationerna, nämligen den linjen, att man i de två mest uppseendeväckande fallen ger 50 %. Jag har för min del föreslagit, om man så vill, en fallande skala, så att när det är fråga om förskingringar till stora belopp, lämnar man en procentuellt sett lägre ersättning mot vad förhållandet är, när det är fråga om en förskingring av ett mindre belopp.

Det är samma synpunkt, som fick uttryck i de regler som riksdagen bestämde, när det var fråga om att lämna ersättning till de insättare i allmänna sparbanken, som hade lidit förmögenhetsförluster till följd av förskingringarna där. Den tanke, som låg bakom, var väl den, att man skall i första hand se till, att människor inte genom brottsligt förfarande av statens tjänstemän eller försummelse av personer, vilka staten satt i förtroendeställning, komma i det läget att deras dagliga uppehälle sättes i fara.

I detta fall är det ju fråga om förskingringar gentemot omyndiga, och jag tror, att vi äro ense om, att det är alldeles särskilda behjärtansvärda skäl, som tala för att i fall de omyndiga utsättas för förmögenhetsförluster genom brottsligt förfarande, skall man skydda dem. Den synpunkten kom ju också till uttryck i de regler som bestämdes vid förlusterna vid allmänna sparbankens konkurs, i det att man då bestämde, att de omyndiga skulle få full ersättning. Härvid är emellertid att märka, att det där var fråga om mycket små belopp. Det var inte fråga om belopp å ett par hundratusen kronor, som det är i ett fall nu. Därför förstår man, att denna synpunkt om den fulla ersättningen i det fallet var synnerligen välbefogad. Man kan emellertid inte betrakta detta som ett prejudikat, som skulle vara tillämpligt i de fall, som nu föreligga.

Jag vågar således säga, att ett bifall till den kungl. propositionen inte är ägnat att på något sätt föregripa det resultat, var till en blivande utredning om vidgat ansvar för staten för dess tjänstemäns åtgöranden skall komma.

Det är å andra sidan enligt min uppfattning just i detta fall alldeles särskilt ömmande skäl, som tala för att någonting göres, och jag vågar hoppas, att kammarens ledamöter vid den billighetsprövning, som var och en efter sina utgångspunkter underkastar detta ärende, skall komma till den slutsatsen, att något bör göras för att avhjälpa den skada, som här har tillskyndats omyndiga.

Herr Persson i Falla: Herr talman! Jag kan mycket väl förstå, att meningarna skilja sig från varandra i en fråga av denna beskaffenhet. Jag skall be att få ange några av de synpunkter, som ha varit bestämmande för de reservanter i statsutskottet, som stå för den av herr Svensson i Kompersmåla m. fl. avgivna reservationen.

Herr Jansson i Falun går ju in för rent avslag, alltså för att dessa människor, som ha tillskyndats denna rättskränkning och denna egendomsförlust, inte skulle erhålla någon ersättning och därmed få någon grad av rättvisa genom samhällets försorg. Han stödde sig framför allt på den omständigheten, att det inte var rent statliga organ eller representanter för sådana, som här hade gjort sig skyldiga till dessa brottsliga manipulationer. På den väändningen har ju redan herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet svarat, att när det gäller sådana organ som det här är fråga om, nämligen

Ang. anvisande av medel för beredande av ersättning för vissa förskingrade förmyndarmedel. (Forts.)

överförmyndare och deras handhavande av myndlingars egendom, måste man anse, att staten har ungefär samma skyldighet, som om det vore dess egna representanter, och jag tror, att man måste säga, att ett sådant betraktelsesätt är riktigt.

Herr Jansson i Falun menade, att det skulle vara mycket farligt att gå på reservationen av herr Svensson i Kompermåla m. fl., därför att då hade man fastslagit en norm av 50 % såsom gällande för framtiden, när ersättningskrav av detta slag resas. Jag skall be att få alldeles bestämt vända mig mot ett sådant påstående. Vi ha ansett, att för de båda fallen, det Palmerantzka och det Wikströmska, skulle det i detta fall rimligen gälla samma regler, alltså 50 %, men däremot ha vi inte på något sätt fastslagit en sådan norm såsom under alla omständigheter eller för framtiden gällande. Jag menar, att detta får bedömas från fall till fall med hänsynstagande till olika omständigheter. Jag vet inte, om herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet har anlagt sådana synpunkter. I så fall synas de dock ej ha tillgodosetts på ett rationellt sätt. I ett sådant här ärende anser jag, att man bör anlägga verkliga rättssynpunkter, inte juridiska rättssynpunkter utan moraliska rättssynpunkter. Det är ju uppenbart, att de, som i dessa fall blivit kränkta i sin rätt, inte kunna ställa något juridiskt krav. Det har ställts och blivit avvissat, men därmed kvarstår dock den moraliska skyldighet, som man kan anse att samhället här har. Här ha ju dock företrädarna för samhällsmakten, representanter för samhällets organ, drivit ett samspel, resulterande i att de tillskansat sig mer eller mindre värnlösa människors egendom, och de ha kunnat göra det i denna sin egenskap och med anlitande av samhällets tvångsmakt.

Jag vill påpeka, att Per Göran Palmerantz' fader, herr Erik Palmerantz, som hade förmynderskapet för sin minderåriga son, blev genom ett åtal, anhängiggjort vid Stockholms rådhusrätt och som det påstås igångsatt av överförmyndaren, frändömd detta förmynderskap. I stället tilldömdes detta undervisningsrådet Holmén, och efter dennes snart inträffade död överfördes det på hans son advokat Holmén, som sedan omedelbart satte igång med att förskingra den omyndiges arv. När detta var gjort och vederbörande blevo ställda till lagligt ansvar, blev fadern omedelbart återinsatt som förmyndare för sin son. Sedan värdena voro förskingrade, kunde han alltså återigen få vara förmyndare och förvaltare. Jag förmenar, att omständigheterna i detta fall äro så exceptionellt upprörande, att det får bedömas på ett alldeles särskilt sätt, och jag skulle tro, att motsvarande förhållanden äro inte blott sällsynta utan att något sådant knappast har förekommit och knappast kan väntas förekomma i framtiden. När omständigheterna äro sådana, menar jag, att det finns ett så starkt moraliskt krav på att staten verkligen skall ge dessa i sin rätt kränkta och som delvis ha blivit berövade sin egendom en rimlig ersättning.

Vad det här gäller är inte endast ett krav på att göra viss rättvisa åt dessa människor, som blivit kränkta. Jag för min del ser saken så, att det här gäller framför allt samhällets prestige och auktoritet.

Det har här talats om konsekvenser i olika avseenden, men, mina herrar, vilka konsekvenser tro ni kunna följa av att man handlar så att man i det allmänna medvetandet icke kan upprätthålla tilltron till samhällets vilja och förmåga att giva dem rätt, som vederfarits orätt genom samhällets egna organ. Vi ha så mycket av kverulanta stämningar i vårt samhälle, att vi ha anledning se till att dessa icke få mera luft under vingarna. Det pågår just nu en för alla syn- och hörbar mycket farlig propaganda mot vårt rättsväsende och tilltron till det, som ju därmed riktar sig mot ett av samhällets vä-

Ang. anvisande av medel för beredande av ersättning för vissa förskingrade förmyndarmedel. (Forts.)

sentligaste fundament. Jag anser, att vi icke ha råd att spolia några sådana väsentliga samhällsvärden. Vad som därvid kan gå till spillo väger mycket, mycket mera än de konsekvenser, som man här varnat för. Jag tror, att när man får en fråga som denna att bedöma, bör detta icke ske med formalistiskt konsekvensmakeri utan man måste anlägga större synpunkter.

För mig framstår det icke såsom innebärande några farliga konsekvenser för framtiden att gå på den reservation, som är avgiven av herr Svensson i Kompersmålå m. fl. Jag anser, att man härigenom får en rimligare ersättning än den som är angiven i propositionen, och att man får ett kanske något konsekventare behandlingssätt av frågan. Jag tror, att man på det sättet kan bryta udden av de anmärkningar, som ur samhällsmoralisk synpunkt eljest kunna vara att befara i anledning av vad som förekommit i denna fråga.

Jag ber alltså, herr talman, att få yrka bifall till den av herr Svensson i Kompersmålå m. fl. avgivna reservationen.

Herr Holmbäck: Herr talman! Någon juridisk skyldighet för statsmakterna att lämna ersättning i förevarande fall förefinnes icke. Den svenska lagstiftningen stadgar icke någon dylik skyldighet, och jag tror, att det även i en kommande lagstiftning blir mycket svårt att finna en allmän regel, som inför ansvarsskyldighet för det allmänna i alla de fall, då förskingring av förmyndarmedel kan föreligga. Det är nämligen så många fall, som härvid kunna uppkomma. Vi kunna tänka oss hur svårt det är att hindra dylika förskingringar under en boutredning och hur svåra de äro att hindra, då en omynsig har affärsrörelse, som han ärvt och måste driva för framtiden, och vi kunna även tänka oss andra sådana fall. I vissa hänseenden kan man komma med mera effektiva regler, och jag hoppas för min del, att i det betänkande, som kommer att avlämnas om någon tid, det skall kunna framläggas regler, vilka skärpa de nuvarande bestämmelserna.

Från denna utgångspunkt och trots denna utgångspunkt måste jag emellertid ansluta mig till dem, som anse, att det ovillkorligen bör givas ersättning åt de personer, varom här är fråga. Det finns en gammal rättsregel, som fanns redan under antiken och går igenom århundradena. Den står i Olaus Petri domarregler och säger, att »högsta rätt är största orätt». I det fall, med vilket vi nu syssla, är denna rättsregel i utomordentligt hög grad tillämplig. Giver man icke ersättning i de fall, som det här är fråga om, begår man moraliskt sett en orätt. Därom är även flertalet av dem, som yttrat sig i ärendet, ense. Fyra myndigheter ha ansett, att hel ersättning bör givas. Kungl. Maj:t har föreslagit, att viss ersättning skall utgå, och majoriteten av statsutskottet går på samma linje. Det man tvekar om är endast storleken av den ersättning, som skall givas.

Jag för min del har varit med om en motion om att det vore riktigt att giva full ersättning, och den åsikten hyser jag fortfarande. Då det emellertid är uteslutet att få igenom denna ståndpunkt här i kammaren, ansluter jag mig till den motion, som avgivits av herr Svensson i Kompersmålå m. fl. I realiteten innebär denna, att Per Göran Palmerantz får ett större belopp än han skulle få enligt Kungl. Maj:ts förslag. Han skulle få 113,500 kronor i stället för 40,000 kronor.

Vilka äro då omständigheterna i det Palmerantzska fallet? En förste assessor i Stockholms rådhusrätt slöt år 1929 ett direkt skriftligt avtal med en i Stockholm praktiserande advokat om att advokaten skulle erhålla förmyndarförordnanden från rådhusrätten, med andra ord, att assessorn skulle använda sitt inflytande till att skaffa honom dylika förordnanden, mot att assessorn själv

Ang. anvisande av medel för beredande av ersättning för vissa förskingrade förmyndarmedel. (Forts.)

erhöll 25 % av de inkomster advokaten kunde få av dessa förordnanden. Förmyndare för Per Göran Palmerantz var då hans far. Denne avlägsnades från förmynderskapet, och i stället tillsattes advokatens far undervisningsrådet Holmén såsom förmyndare. Mot honom finns mig veterligen icke någon anmärkning. Han dog följande år, och då tillsattes advokaten såsom förmyndare i detta mycket stora förmynderskap. Per Göran Palmerantz' far, som avlägsnats som förmyndare ett år tidigare, protesterade. Han ville icke ha advokater såsom förmyndare, och han gjorde skarpa inlägg och föreslog annan person. Det fanns emellertid ingen misstanke mot advokat Holmén, och denne blev förmyndare. Därefter börjar det.

Under de två följande åren fick Holmén uttaga förmyndarmedel vid icke mindre än sju särskilda tillfällen av depositioner, så att en mycket väsentlig del av Per Göran Palmerantz' egendom förspilldes. Det hela upptäcktes, och Holmén dömdes för förskingring och assessorn i rådhusrätten såsom medbrottsling. De dömdes att ersätta den omyndige med ett belopp av 243,000 kronor, ett belopp, som för övrigt är räknat efter de låga värden, som tidigare förelågo på effekter, som förskingras. Betala kunde de icke.

Man måste säga, att förhållandena i detta fall äro fullständigt upprörande. Per Göran Palmerantz' far kunde ingenting göra. Han blev påtvingad Holmén som förmyndare för sin son. Vad som förekommit blir kanske inte bättre därav att när förskingringarna skett, så förordnades på nytt den tre år tidigare avlägsnade förmyndaren att återigen vara förmyndare för sin son. Förhållanden i ärendet äro sådana, att jag för min del hyser den uppfattningen, att full ersättning bör lämnas, och därav följer då helt naturligt, att jag utan varje tvekan yrkar bifall till herr Svenssons i Kompersmålå m. fl. reservation, som står min uppfattning närmast.

Herrar *Holmdahl* och *Bæckman* instämde häruti.

Herr **Råstock**: Herr talman! Jag skall inte förirra mig så långt in i detta ämne, även om jag skulle kunna leverera ett längre anförande här efter den debatt, som förts i statsutskottet. Jag har begärt ordet, emedan jag icke hade tillfälle att deltaga i utskottets slutliga avgörande, och jag vill säga, att om jag haft det, skulle jag ha fortsatt det arbete, jag där påbörjade, nämligen att få till utskottets förslag fogad en kläm med begäran om en utredning.

Jag har samma uppfattning som herr Jansson i Falun i detta avseende, att det är högst påkallat, att man får en utredning verkställd på detta område, som klarar upp vad som kan och skall göras för att förhindra dylika saker, som vi nu tala om, och även försöker komma fram till grunder, efter vilka staten bör ge ersättning. I fråga om det sista — efter vilka grunder ersättning skall lämnas — tycker jag faktiskt, att Kungl. Maj:t i detta fall har lyckats finna den gyllene medelvägen.

Om man går med på det förslag, som den siste ärade talaren pläderade för, nämligen herr Svenssons i Kompersmålå m. fl. reservation, har man gått in för en bestämd riktlinje, efter vilken saken skall bedömas. Vill man utreda, herr talman, skall man icke binda på detta sätt utan gå på utskottets förslag.

Jag har, herr talman, med dessa få ord endast velat påpeka, att något måste dessa människor ha. Man behöver endast tänka på sig själv, om man varit i samma predikament som de och varit utsatt för dessa eller liknande förskingringar. Det finns alltså — det kunna vi vara överens om — ganska starka moraliska skäl för ett bifall till utskottets förslag, och jag tillåter mig att yrka bifall till utskottets hemställan med understrykande av vad som sagts om behovet av en utredning.

Ang. anvisande av medel för beredande av ersättning för vissa förskingrade förmyndarmedel. (Forts.)

Herr Paulsen: Herr talman! Den nya förmynderskapslagen tillkom för att giva ett bättre skydd åt de omyndiga än den gamla lagen. Enligt den gamla lagen fick en förmyndare blanda in den omyndiges medel bland sina egna, och stupade förmyndaren gingo den omyndiges medel även förlorade. Överförmyndaren hade icke den befogenhet och det ansvar, som han fick genom den nya lagen. När man sedan stadgade ett sådant ansvar för förmyndaren, att han blev ersättningsskyldig helt och fullt för den omyndiges medel, att han måste hålla medlen åtskilda från sina egna och att överförmyndaren blev ersättningsskyldig och t. o. m. kunde sättas i fängelse enligt en viss paragraf i lagen, om han skulle brista i fullgörande av betalningsskyldigheten, så trodde man, att man skapat tillräckliga garantier för att den omyndiges medel skulle vara skyddade. Detta fall har emellertid visat, att de inte varit tillräckliga, och att det finns en lucka att fylla.

Herr Jansson i Falun säger, att man icke skall betala ut pengar endast därför att kommunala tjänstemän icke se upp. Ja, det är ju sant, att överförmyndaren väljes av kommunerna, men, herr Jansson i Falun, denne har inga skyldigheter förrän häradsrätten på landsbygden och rådhusrätten eller magistraten i städerna sanktionerat valet. Det är emellertid riksdagen, som skapat lagen, och när riksdagen skapat en lag, som skall skydda de omyndiges medel, bör den lagen vara sådan, att dessa medel ligga ograverade till dess att den omyndige når myndig ålder. Jag anser därför, att staten har skyldighet att se till att förmyndarmedlen icke förskingras, och när lagen är så ofullkomlig — det trodde vi icke, att den skulle bli — att sådana möjligheter uppstå, är det statens skyldighet att se till att ersättning gives fullt ut. Nu är det klart, att detta icke går för sig i detta fall. Propositionen är ju avgiven, och man kan icke gå mera över propositionens ram än vad reservanterna gjort, men nog hade det varit riktigare, om man kunnat giva full ersättning, ty om man icke gör detta, så skyddar man de omyndiges medel dåligt.

I detta fall ser jag ingen annan utväg än att yrka bifall till den reservation, som är avgiven av herr Svensson i Kompersmåla m. fl.

Herr Isacsson: Herr talman! Jag vill ställa till herr Råstock frågan, i vad mån den av mig förordade reservationen binder riksdagen vid vissa bestämda regler eller principer i högre grad än Kungl. Maj:ts förslag. Vi förorda två procentsatser och det kungliga förslaget tre. På vilket sätt binder denna reservation, jag omnämnt, riksdagen hårdare än Kungl. Maj:ts förslag gör?

Herr Råstock: Herr talman! Jag vill endast säga, att den som uppmärksamt lyssnade till herr Isacsson fann säkert själv, att mina farhågor voro motiverade.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till den av herr Svensson i Kompersmåla m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Isacsson begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 245, röstar

Ja;

Ang. anvisande av medel för beredande av ersättning för vissa förskingrade förmyndarmedel. (Forts.)

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den av herr Svensson i Kompersmålå m. fl. avgivna, vid utlåtagandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstning med tillämpning av upprensingsförfarandet; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

§ 11.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 246, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående låneunderstöd för innehavaren av Ericsbergs fideikommiss jämte en i ämnet väckt motion. *Ang. låneunderstöd för innehavaren av Ericsbergs fideikommiss.*

I propositionen nr 185 hade Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden den 3 mars 1939, föreslagit riksdagen att till Låneunderstöd för innehavaren av Ericsbergs fideikommiss å riksstaten för budgetåret 1939/40 under kapitalbudgeten: fonden för låneunderstöd anvisa ett anslag av 250,000 kronor.

I samband med Kungl. Maj:ts förslag hade utskottet till behandling förehåft en inom andra kammaren av herrar *Hagberg* i Luleå och *Senander* väckt motion, nr 387, vari hemställts, att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts ifrågavarande proposition.

Utskottet hemställde, att riksdagen, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionen II: 387, måtte såsom kapitalinvestering i fonden för låneunderstöd till Låneunderstöd för innehavaren av Ericsbergs fideikommiss å riksstaten för budgetåret 1939/40 anvisa ett anslag av 250,000 kronor.

Efter föredragning av utskottets hemställan yttrade:

Herr **Hagberg** i Luleå: Herr talman! Det är här fråga om en stödaktion för en fideikommissarie, som har tillgångar på sammanlagt 9 miljoner kronor, därav skuldfritt 6.2 miljoner kronor.

Regeringen föreslår nu, och utskottet följer regeringen, att denne fideikommissarie dels skulle erhålla ett under 10 år amorteringsfritt lån på 250,000 kronor och dels — och det anser jag vara det väsentligaste — att man skulle tillföra honom praktiskt taget som subsidier 250,000 kronor genom att man ger regeringen rättighet att företaga en manöver, varigenom arvskattebeloppets storlek sänkes med nämnda summa. Regeringen har i sin framställning stött sig huvudsakligast på en balansräkning, som är upprättad av fideikommissinnehavaren själv. Jag förmodar, att de siffror, som äro givna av honom, icke äro tilltagna i underkant. Regeringens huvudsakliga skäl för det ganska sensationella förslaget tycks vara, att man icke genom arvskatten skall minska det belopp, som vederbörande arvtagare skall erhålla. En sådan princip strider så vitt jag kan förstå fullständigt emot hela arvsskattelagens anda och innehåll. Jag kan nämna, att bland tillgångarna finns bl. a. en fastighet i Stockholm, som är taxerad till över 1 miljon kronor. Det framgår av den redogörelse, som lämnats, att det finns gott om tillgångar, som mycket väl kunna in-tecknas för att fideikommissarierna skall kunna betala den arvsskatt det här är fråga om.

Propositionen är undertecknad av herr Wigforss, den man som utåt stått som

Ang. låneunderstöd för innehavare av Ericsbergs fideikommiss. (Forts.)
den som mest energiskt har hävdat principen om arvsskatten såsom ett medel att åstadkomma en i någon mån rättvisare och jämnare fördelning av de tillgångar, som finnas i samhället. Utskottet har följt regeringen i denna fråga. Man kostar naturligtvis på sig en Brasklapp, i det man säger, att utskottet »icke kunnat undgå att ur principiell synpunkt hysa betänkligheter mot att, såsom här föreslagits, i särskild ordning bereda fideikommissinnehavare förmåner med anlitande av statsmedel». En sådan Brasklapp kan ju för all del vara bra att ha någon gång i framtiden, när det kommer andra ansökningar, som kanske icke gälla så oerhört höga belopp och icke heller människor, vilka befinna sig i så utomordentligt god ekonomisk ställning som den supplikant det här är fråga om.

Herr talman! Vi ha, min partikamrat herr Senander och jag, väckt en motion, i vilken vi yrkat avslag på regeringens förslag. Jag ber att få yrka bifall till denna motion, vilket är detsamma som avslag på regeringens förslag och utskottets hemställan.

Herr **Jansson** i Falun: Herr talman! Jag har ingen anledning att ingå i någon polemik med den siste ärade talaren. Jag skall bara angiva de skäl, som för utskottet varit avgörande i detta fall.

Såvitt vi kunnat finna har departementschefen, finansministern, här velat vidtaga en åtgärd, som innebär, att staten kommer att vinna på affären i stället för att förlora. Kungl. Maj:t har haft rätt att medgiva, att värdet å den arvsbeskattade egendomen beräknats så mycket lägre, att motsvarande belopp kunnat utfås. Men detta har Kungl. Maj:t ansett sig icke böra göra, därför att det icke förelegat skäl därtill. Men för att bereda möjligheter för fideikommissarien att komma igenom de värsta svårigheterna vid erläggande av arvsskatt o. dyl. har Kungl. Maj:t gått in för att lämna lån — märk väl: lån mot ränta och med återbetalningsskyldighet. Det är en helt annan sak. Hade Kungl. Maj:t använt sin makt att nedskrivna taxeringsvärdena för att utvinna samma resultat, hade det blivit en förlust för statsverket. I och för sig finns det ingen anledning att göra en dylik nedskrivning, men vid en realisering omedelbart hade den kanske varit motiverad. Genom den nu föreslagna åtgärden undviker man emellertid denna förlust. Vi ha ansett förslaget lämpligt och praktiskt och ha därför tillstyrkt det. Visserligen är det sant, att vi skrivit, att vi varit tveksamma, men det är man ju alltid, när man kommer in på nya saker som dessa. Vårt uttalande i det hänseendet får ses ur den synpunkten och icke tydas på något annat sätt.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på avslag å såväl utskottets som Kungl. Maj:ts förslag i ämnet; och blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

§ 12.

Ang. förslag till lantarbets- tidslag. Föredrogs andra lagutskottets utlåtande, nr 36, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lantarbetstidslag, dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 31 mars 1939 dagteknad proposition, nr 244, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagda, i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogat förslag till lantarbetstidslag.

Ang. förslag till lantarbetstidslag. (Forts.)

Enligt Kungl. Maj:ts förslag skulle 4 § 1 mom. lantarbetstidslagen hava följande lydelse:

4 §.

1 mom. Till arbete, som avses i 1 § första stycket under 1), må arbetsgivare icke använda arbetare under längre tid, raster oräknade, än för dygn 10 timmar samt för arbetsvecka

under januari, februari och december 41 timmar,
under mars, oktober och november 46 timmar samt
under tiden april—september 54 timmar.

Från vad sålunda stadgats skola gälla följande undantag:

a) För varje brukningsdel må en arbetare, som i regel användes till såväl djurskötsel som annat arbete (*arbetare med blandat arbete*), utöver den i första stycket angivna tiden för arbetsvecka användas till djurskötsel under januari, februari och december högst 12 timmar för två arbetsveckor i följd samt under mars, oktober och november högst 10 timmar för samma tid.

Vad nu sagts gälle ock den, som ersätter arbetare med blandat arbete under ledighet.

b) För arbetare, som huvudsakligen användes till djurskötsel (*djurskötare*), må arbetstiden icke överstiga för dygn nio timmar och för två arbetsveckor i följd 108 timmar.

För att ersätta djurskötare under ledighet må annan arbetare användas till djurskötsel utöver den i första stycket angivna tiden för arbetsvecka, dock att den sammanlagda arbetstiden icke må överstiga 54 timmar för arbetsvecka.

I samband med propositionen hade utskottet till behandling förehaft fyra i anledning av densamma väckta motioner, nämligen motionerna i första kammaren nr 325 av herrar *Mannerskantz* och *Bondeson* samt nr 326 av herr *Domö m. fl.* ävensom motionerna i andra kammaren nr 478 av herr *Lundell m. fl.* och nr 479 av herr *Bagge m. fl.*

I motionerna I: 325 och II: 478, vilka voro likalydande, hade hemställts, att riksdagen måtte besluta sådana ändringar i det genom propositionen framlagda förslaget, att

dels arbetstiden enligt 4 § 1 mom. fastställdes för mars och oktober till högst 50 timmar för arbetsvecka och för februari till högst 46 timmar för arbetsvecka,

dels att uttrycket »För varje brukningsdel — — — en arbetare» i 4 § 1 mom. a) ersattes med uttrycket »enstaka arbetare»

och dels »arbetare med blandat arbete» under tiden november—februari utöver för honom eljest gällande arbetstid finge användas till djurskötsel högst 12 timmar för två arbetsveckor i följd (därvid förutsattes att arbetstiden för mars och oktober utsträckes till 50 timmar för vecka).

Utskottet hemställde,

A. att förevarande proposition måtte bifallas av riksdagen; samt

B. att motionerna I: 325 och 326 samt II: 478 och 479 måtte anses besvarade genom vad utskottet under A. hemställte.

Reservationer hade avgivits

1) av herrar *Wistrand*, *Skoglund* och *Sandström*, vilka yrkat bifall till motionerna I: 326 och II: 479.

2) av herrar *Ekströmer* och *Barnekow*, utan angivet yrkande.

Ang. förslag till lantarbetstidslag. (Forts.)

Utskottets hemställan föredrogs. Därvid anförde:

Herr **Skoglund**: Herr talman! Huvudsyftet med att driva jordbruk är väl, att de inom jordbruket sysselsatta skola få sin försörjning på detsamma och att man skall framställa för samhället önskvärda produkter. Det kan också vara ett samhällsintresse, det erkänner jag gärna, att ingen inom näringen utsättes för oskäliga arbetsförhållanden eller måste leva och arbeta under för honom skadliga och farliga förhållanden. Vi ha därför varit med om att skapa en arbetarskyddslagstiftning och en arbetstidslagstiftning även för jordbruket. Det torde dock knappast finnas något yrkesområde eller någon yrkesgren, där svårigheterna inför en arbetstidslagstiftning äro så stora som inom jordbruket. Skall därför icke en arbetstidslagstiftning gå så långt, att den medför förminskade möjligheter till ekonomiskt resultat för jordbrukets utövare och därmed också förminskade möjligheter för dem som äro anställda inom jordbruket att få en dräglig inkomst, måste man gå mycket varsamt fram och tänka sig för mer än en gång.

1936 års riksdag antog en arbetstidslag för jordbruket. Den var icke i överensstämmelse med den kungl. propositionen, men det resultat utskottet kom till var nära anknutet till den praktiska erfarenheten. Man försökte få en arbetstidslagstiftning, som icke var alltför omöjlig att tillämpa i det praktiska livet. Vid 1937 års riksdag genomfördes en avsevärd skärpning av lantarbetstidslagen. Jag skall icke här närmare ingå på vad jag tror var skälet till denna skärpning — det var nog i hög grad av politisk art — utan jag konstaterar bara, att den genomfördes. Vi tilläto oss då framhålla från det parti jag representerar — och även från andra håll — att denna skärpning säkerligen skulle komma att medföra mycket stora svårigheter. Det har visat sig, att så också blivit fallet. Detta kunde man konstatera under den debatt, som fördes i riksdagen förra året. Jag kan också se av utskottets utlåtande, att utskottet icke är främmande för att det varit vissa besvärigheter. Nu har det gjorts en utredning om hur man skulle kunna få bort dessa svårigheter. Jag skall villigt giva utredningen det erkännandet, att den försökt ändra åtskilliga av de allra mest svårtydda bestämmelserna i arbetstidslagen. Jag kan också erkänna, att Kungl. Maj:ts förslag nu är bättre än den lag, som för närvarande gäller. Men jag tror, att det hade varit både klokare och riktigare, om vi hade fått ha kvar den lagstiftning, som vi fingo 1936. Att det gått så lyckligt som det gjort skulle jag i stor utsträckning vilja tillskriva vederbörande organisationers kloka omdöme och deras sätt att många gånger litet fritt tolka lagen, så att den kunnat bli möjlig att tillämpa. Om vi hade fått vara kvar vid lagstiftningen av år 1936 och hade betraktat den som en ram, inom vilken vederbörande organisationer fått utforma de närmare bestämmelserna, hade det varit lyckligare.

Jag har, herr talman, varit med om att underteckna en motion, som går ut på att vi skulle återgå till 1936 års lagstiftning. Jag anser detta som det enda riktiga och konsekventa. Vi ha fört fram denna sak därför att vi velat ha utsagt, att vi tro, att det inom en icke alltför avlägsen framtid blir sådana besvärigheter, när det gäller att finna den nödiga arbetskraften vid jordbruket, att vi måste betydligt uppmjuka även den lagstiftning, som i dag är föreslagen.

Det är litet svårt för mig att ställa ett yrkande om bifall till motionen av den anledningen att denna icke åtföljes av någon utarbetad lagtext. Jag vet, att en återgång till 1936 års lagstiftning skulle medföra, att vi inom utskottet nödgats utarbeta en fullständigt ny uppställning av lagen. När vi funno, att det icke var flera, som biträdde motionen inom utskottet, ville vi icke krä-

Ang. förslag till lantarbetstidslag. (Forts.)

va av utskottets kansli, att en sådan lagtext utarbetades. Skulle det inom kammaren finnas gehör för vår uppfattning, kommer jag emellertid att begära återremiss till utskottet, så att utskottet får tillfälle att formulera denna lagtext.

Jag skall för ögonblicket, herr talman, icke göra något yrkande. Jag har velat säga ifrån — jag upprepar det ännu en gång — att jag anser, att om vi stannat vid 1936 års lag, skulle vi med denna lag ha kunnat skapa goda arbetsförhållanden åt de anställda och undgått åtskilliga svårigheter.

I detta anförande instämde herrar *Nolin, Casenberg, Larsson* i Hede och *Persson* i Grytterud.

Herr **Hermansson** i Norrköping: Herr talman! Jag skall sträcka mig så långt i vänlighet mot herr Skoglund och hans medreservanter, att jag förutsätter, att de menat allvar med sitt förslag om återgång till 1936 års lagstiftning och att deras reservation sålunda icke tillkommit i rent demonstrationssyfte. Om man alltså antager, att det är reservanternas mening, att man skall återgå till de bestämmelser i lantarbetstidslagen, som stadfästes av 1936 års riksdag, måste man emellertid också göra klart för sig, vad resultatet av ett sådant riksdagens beslut skulle bli. Den lantarbetstidslag, som beslutades år 1936, hade knappast någon annan verkan än att själva principen godkändes. Lagens tillämpningsområde begränsades så, att minst 80 % av jordbrukets arbetare ställdes utanför lagen. Bland dem som ställdes utanför voro också samtliga djurskötare. Den i lagen medgivna arbetstiden bestämdes på det sättet, att den i de flesta fall blev längre än den arbetstid, som stipulerades i gällande kollektivavtal. Man kan därför säga, att lagen icke hade någon praktisk verkan alls. Och det hade därför varit betydligt renhårigare av högerens representanter i riksdagen och i utskottet att föreslå, att lantarbetstidslagen helt och hållet slopades, än att föreslå återinförandet av bestämmelser, som sakna all betydelse.

Men reservanterna böra också göra klart för sig, att om riksdagen skulle bifalla deras yrkande, vilket herr Skoglund nu likväl icke hemställde om bifall till, detta dock icke skulle komma att medföra, att den ordinarie arbetstiden för jordbruksarbetarna därigenom i verkligheten komme att ökas till resp. 46, 51 och 58 timmar i veckan, såsom det bestämdes i 1936 års lag. Det skulle heller icke betyda, att djurskötarna skulle få sin arbetstid bestämd på samma sätt som före lagens tillkomst. Ett sådant beslut skulle nämligen endast ha till följd, att striden om arbetstidens längd för jordbrukets del komme att överflyttas till avtalsförhandlingarna mellan jordbrukets arbetare och arbetsgivare. Även om den nuvarande ordföranden i lantarbetstidslagen, herr Liedberg, är både duktigare och morskare än de flesta, är jag för min del övertygad om att han likväl skulle gå bet på uppgiften att tvinga de organiserade lantarbetarna till en väsentlig ökning av deras arbetstid, om också lagen skulle komma att tillåta en sådan ökning. Ett bifall till högerreservanternas förslag skulle endast komma att medföra, att frågan om arbetstidens längd bleve föremål för en ständig dragkamp mellan arbetarnas och arbetsgivarnas organisationer, en dragkamp, som kunde komma att giva anledning till bittra och uppriivande strider till skada för både jordbruket och hela samhället.

Det har ju också under senare år klagats både i tid och otid — kanske mest i otid — över den s. k. flykten från landsbygden och över den tilltagande bristen på arbetskraft vid jordbruket. Men jag vill fråga: är det någon som tror, att man gör jordbrukets arbetare mera benägna att stanna kvar på sitt nuvarande arbetsområde, om man försämrar deras sociala ställning? En sådan försämring skulle ju bl. a. bli följden av den lagstiftning, som högerreservanterna rekommendera.

Ang. förslag till lantarbetstidslag. (Forts.)

För min egen del har jag varit synnerligen betänksam mot vissa av de upp-
mjukningar av lagen, som nu föreslås. Jag har ansett det principiellt oriktigt,
att betalningsformen skall avgöra, om ett visst slags arbete skall falla under
lagen eller icke, och jag har hyst betänkligheter mot att ackordsarbete i så
stor utsträckning, som nu blir fallet, skall komma att falla utanför lagens till-
lämpningsområde. I alldeles särskild grad gälla dessa mina betänkligheter be-
stämelsen angående mjölkning mot ackordsersättning. Jag har vid tidigare
tillfällen röstat mot denna bestämmelse i lagen, men med hänsyn till att arbets-
förhållandena vid jordbruket — i viss mån åtminstone — skilja sig från ar-
betsförhållandena inom andra arbetsområden och särskilt med hänsyn till att
den lagändring, som nu kommer att bifallas, endast skall bli provisorisk, vilket
gör, att man kan vinna ytterligare erfarenheter, innan lagen göres definitiv,
har jag ansett mig kunna ansluta mig till utskottets förslag, till vilket jag så-
ledes yrkar bifall.

Häruti instämde herr *Holm*.

Herr Lundgren: Herr talman! Jag har begärt ordet i dag därför att jag
anser det vara min skyldighet att framföra några synpunkter från trädgårds-
mannakretsarna, när det nu gäller att fastställa ett nytt lagförslag.

Det var med mycket stor misstro — ja, jag kan säga förvåning — vi mot-
togo 1937 års lagstiftning. Vi förstodo nämligen, att den skulle komma att
bereda oss många stora svårigheter. Var och en, som har kännedom om träd-
gårdsodlingens arbetsförhållanden och vet, hur tidsödande detta arbete är, kan
förstå, att de synpunkter jag kommer att framföra måste anses synnerligen
berättigade. Och det är icke bara dessa arbetsförhållanden, som man härvid-
lag har att taga hänsyn till. Därtill kommer det förhållandet, att våra grann-
länder, som äro våra största konkurrenter — jag kan nämna Danmark, Hol-
land och Belgien — icke ha 8-timmarslagen genomförd på detta område, nå-
got som gör, att vi i konkurrenshänseende komma i en sämre ställning. I 1937
års lag smög sig vidare in en orättvisa gentemot trädgårdsodlingen i det att
dess arbetstid blev kortare än lantbrukets. Vi ha icke kunnat förstå, varför
det skall vara fallet. När nu lagen omprövats, trodde vi, att alla de omstän-
digheter, som under gångna tider framkommit, skulle komma att beaktas i det
nya förslaget, men vi ha fått en känsla av att så icke blivit fallet. När man
t. ex. i utlåtandet på sid. 12 läser, att genomsnittsarbetstiden vid jordbruket är
48 $\frac{3}{4}$ timmar men vid trädgårdsskötseln 48 timmar, skulle jag till de sak-
kunniga, till den icke närvarande socialministern samt till utskottets ledamöter
vilja ställa den frågan, varför det skall vara fallet. Vi trädgårdsmän ha
icke förstått det. Då man vidare läser utskottets utlåtande på sid. 2 och 3,
ser man av den timplan, som där är upplagd, att den genomsnittliga arbets-
tiden för jordbruket är längre. Här träffas trädgårdsodlarna också av den
olägenheten, att de under den ljusa tiden av året få arbeta endast 45 och 53
timmar, då man däremot i lantbruket få arbeta 46 och 54 timmar. Vi kom-
penseras litet grand under vintermånaderna på det sättet, att vi få arbeta 42
timmar under 4 månader, men vi värdera denna compensation mycket lågt,
ty man kan nog förstå, att vi hellre skulle vilja ha en inskränkning i arbets-
tiden under den mörkare delen av året. Dessutom tillkommer en omständig-
het, som man tycker, att alla borde tagit hänsyn till, nämligen att det finns
godsägare och större lantbrukare, som bedriva en ganska omfattande träd-
gårdsskötsel. Dessa godsägare och lantbrukare få nu tillämpa den arbetstid,
som gäller för jordbruket, medan vi andra, som äro speciellt trädgårdsodlare,
skola tvingas att tillämpa den kortare arbetstid, som är fastställd för träd-

Ang. förslag till lantarbetstidslag. (Forts.)

gårdsskötseln. Det har från svenska trädgårdsarbetsgivareföreningen, från svenska arbetsgivareföreningen samt från ledamöter av arbetsrådet och trädgårdsmän i Stockholmstrakten framhållits såväl till de sakkunniga som till andra, att i det lagförslag, som nu utarbetats, borde vi ha fått samma arbetstid som jordbrukarna, men dessa framställningar ha icke beaktats. Sveriges handelsträdgårdsmästareförbund har t. ex. gjort en skriftlig framställning, där det hemställde om att få arbetstiden ökad till 54 timmar på sommaren och 48 timmar på vintern. Vi förstå mycket väl — jag var med i den styrelse, som avfattade denna skrivelse — att detta icke kunde beaktas, men vårt uttalande avsåg den arbetstid, som vi verkligen behövde.

Jag kan även säga, att det icke har bidragit till att det skulle bli lättare för oss att få folk, och svårigheterna härutinnan för trädgårdsodlarna äro på många håll rent av olidliga. Denna arbetstidslag har också bidragit till att trädgårdsmän, som i sin dagliga gärning använda sina familjemedlemmar, kunna lättare klara sig, såsom någon sade för några dagar sedan i Klarahallen: Huru den, som endast har främmande folk anställt hos sig, kan gå i land med detta, det förstår jag icke.

Jag hade tänkt att i ett skriftligt utformat anförande framföra några skarpare anmärkningar, men då jag förstår, att det skulle vara nästan ett brott att taga tiden mycket längre i anspråk, skall jag inskränka mig till dessa korta anmärkningar. När denna lag nu endast är ett provisorium, hoppas jag, att de sakkunniga, den socialminister och de utskottsledamöter, som komma att behandla det lagförslag, som kommer att framläggas i detta ärende, tänka på att även trädgårdsodlarna behöva ha en tillräckligt lång arbetstid. Det kan rent av anses som en parodi, att man skall behöva uppträda och be att få en arbetstid, som räcker till. Jag vill också peka på att trädgårdsodlarna ännu mer än lantbrukarna äro beroende av de tider när solen går upp och ned, och att de klimatiska förhållandena ha den allra största betydelse för det arbete, som vi skola utföra. Jag vill även nämna, att det finns många trädgårdsodlareföretag, som planlagt sitt arbete på ett sådant sätt, att de arbeta från sex på morgonen till sex på kvällen med två arbetslag. För de mindre trädgårdsodlarna är detta omöjligt, därför att här bereder denna 8-timmarlag dem kollosalt stora svårigheter. Jag hoppas, att de synpunkter, som jag här framfört, kunna så småningom vinna denna kammars samt hela den lagstiftande församlingens beaktande.

Herr Barnekow: Herr talman! Det är otvivelaktigt så, som herr Skoglund nyss anført, att med det av Kungl. Maj:t framställda förslag, som utskottet tillstyrkt, ha vidtagits vissa förbättringar i det ursprungliga lagförslaget. Dock vill jag påpeka, att om kammarens ledamöter läsa utskottsutlåtandet, både från i år och föregående år, då denna fråga debatterades, så märka de, att den uppmjukning av lagen, som i år föreligger, icke är så stor, som man vid ett första påseende tror, därför att det här gällt blott att införa i lagen vad vi föregående år lyckades få infört i utskottets motivering till utlåtandet. Vid föregående års riksdag hade vi fått in en punkt i utskottets motivering, där det sades beträffande ackordsarbeten, att utskottet särskilt påpekade, att det finns arbeten, som en arbetsgivare icke kan anses vara pliktig att övervaka. Detta var i själva verket detsamma som ett undantag från lagens tillämplighetsområde, t. ex. beträffande skogsarbete på ackord.

Även på andra punkter har det som stått i motiveringen föregående år kommit in i lagen i år. Detta gäller en punkt om »blandat arbete». Jag förmodar dock, att man icke på långt när tillmötesgått de önskingar, som framkommit från jordbrukarhåll. Emellertid ha icke blott i lagen utan även i mo-

Ang. förslag till lantarbetstidslag. (Forts.)
tiveringingen till utskottsutlåtandet ytterligare uppmjukningar — om jag så får säga — vidtagits. Jag skulle för min del tro, att då lagen nästa gång kommer att behandlas, komma ytterligare uppmjukningar att genomföras.

Då jag antecknat en blank reservation vid utlåtandet, är det därför att jag velat understryka, att de farhågor, som jag för min del uttalade i kammardebatten föregående år, ha besannats. Det hade framhållits med synnerlig skärpa, att tillgången på arbetskraft, skulle bli god, om man finge en kortare arbetstid. Jag förmodade, att det skulle bli lättare beträffande kreaturssköterna, om man kunde betala dem högre löner i jämförelse med industrien. Jag trodde, att svårigheten alltså låg där. Jag skall icke närmare gå in på detta. Det tjänar ingenting till att upprepa vad jag föregående år sagt i denna sak, men även på andra områden har det visat sig, att svårigheterna att få det arbetsfolk, man behöver i jordbruket för att medhinna det arbete, som måste utföras, äro mycket stora.

Jag vill sluta, herr talman, med att understryka detta och därjämte framhålla, att när lagen framdeles kommer att ytterligare behandlas, när provisorietiden går ut, kommer jag att framställa ytterligare anmärkningar. Jag har intet yrkande.

I detta anförande instämde herr *Andersson* i Rasjön.

Herr **Lundell**: Herr talman! Vi ha nu lantarbetstidslagen framför oss i — jag skulle vilja säga — sin tredje skepnad, som vi nu skola börja att tillämpa. Det gäller tydligen för lantbrukarna att ungefär en gång om året lära sig nya bestämmelser och sedan börja tillämpa dem. Det förefaller mig, när man år 1936 antog en lydelse av lantarbetstidslagen, så kunde man låtit den gälla de tre år, som den då i första hand var beräknad för, och som om man sedan kunnat nöja sig med att först inför frågan om en förlängning av lagens giltighetstid upptaga problemet, huruvida den behöfde modifieras. Nu hade man så förfärligt bråttom 1936 och 1937 att pressa igenom lagen i en skärpt utformning, och de, som voro med därom, minnas ju, att det protesterades ganska eftertryckligt från det håll, jag tillhör, mot denna brådska och uttalades betänkligheter och anmärkningar mot många av de nyheter, som man då pressade igenom. Jag vet — det har för övrigt redan sagts av herr Skoglund — att man på grund av politiska orsaker ville ha lagskärpningen igenom. Man skulle vinna majoritet i andra kammaren vid 1936 års val, och därför skulle man köpa valmännen dels med detta förslag om en skärpt lantarbetstidslag och dels med de dyrortsgraderade tilläggspensionerna. Nåja, röstköp, som sker på sådant sätt, anses ju vara tillåtet i politiken, men man hade väl ändå inte behövt förbinda sig till att denna fråga skulle genomföras omedelbart utan det hade väl varit tillräckligt för valmännen, om den blivit genomförd under den period, som det var fråga om.

Nu har man i år tagit upp frågan om denna nya ändring av lagen. Det hade emellertid varit betydligt rimligare och förnuftigare att inte komma med en ny utformning av en lag för varje år. Nu vill jag erkänna, att genom den utformning, som nu föreligger till antagande, får man bort de allra värsta bristerna, som funnos i 1937 års skärpta utformning. Särskilt gläder det mig, att man fått bort den skillnad mellan ackordsarbete av fast anställda arbetare och av icke i rörelsen fast anställda arbetare, mot vilken bestämmelse man anmärkte så mycket år 1937. Man hade redan då bort kunna förstå, att det var en olämplig distinktion, som då infördes. I 1936 års lag plockade man bort den och så förde man in den år 1937 för att åter plocka bort den nu igen. Ett sådant förfarande inger icke hos lantbrukarna så förfärligt stor vördnad för den lagstiftande makten.

Ang. förslag till lantarbetstidslag. (Forts.)

Dessutom minnas vi ju, huru det var år 1937, då denna skärpta distinktion infördes, att det då anmärktes bl. a. i en motion, som jag förde fram, att det inte fanns någon rimlig definition på vad man menade med »fast anställd». Andra lagutskottet funderade på detta och kom också till det resultatet, att man icke kunde komma fram till något ordentligt bestämmande av vad som är meningen med »fast anställd». Det finns ju så många olika former för anställning inom lantbruket. Då tycker man, att när icke ens den som skriver och formulerar lagen vet vad som menas med ett visst uttryck, man kunde låta bli att taga in ett sådant uttryck. Det händer ju ibland, att på grund av bristande omsorg vid formuleringen det kan komma in i lagarna uttryck, som för den, som läser eller skall tillämpa lagen, förefalla oklara. Då kan man emellertid som regel gå tillbaka till den, som skrivit lagen, för att få reda på andemeningen. Går man tillbaka till andra lagutskottet, finner man emellertid, att det fanns ingen andemening, ty utskottet har ingen uppfattning om vad det betyder, utan utskottet skriver tvärtom i sitt utlåtande på följande sätt: »I vissa motioner har framhållits såsom en brist, att begreppet 'fast anställd' icke blivit fixerat. Med hänsyn till anställningsförhållandenas skiftande natur stöter det givetvis på svårigheter att på ett tillfredsställande sätt i lagen definiera nämnda begrepp.» Så säger utskottet: »Man torde emellertid kunna förvänta att en praxis rörande begreppets innebörd snart torde komma att utveckla sig inom arbetsrådet.» Det är enligt mitt förmenande ett ganska anmärkningsvärt sätt att formulera lagar, när detta sker på ett sådant sätt, att det är fullkomligt tydligt, att den som gjort utformningen av lagen icke lagt in någon viss bestämd betydelse i de uttryck, som han satt in. Denna ändring, som man här gjort i det att man fått bort detta tvivelaktiga uttryck och hela den därtill hörande distinktionen, är kanske den viktigaste i den reviderade lagen.

Jag vill påpeka, att det fortfarande finns i 1 § detta reliket ifrån äldre tid, att byggnadsarbetare i jordbruket och därtill hörande binärningar äro undantagna från den allmänna arbetstidslagen och höra under lantarbetstidslagen. Det kunde kanske vara skäl i att man numera låte sätta in reglerna för byggnadsarbete även vid lantbruk i den allmänna arbetstidslagen och toge bort motsvarande regler i lantarbetstidslagen. Nu förhåller det sig så, att om jag anställer en byggnadsarbetare att lägga in ett golv i min bostad, då har han strängt taget icke rätt att under hösten och vintern arbeta hos mig 48 timmar utan han får arbeta 46 respektive 41 timmar; detta gäller alltså en bostad, som tillhör mig. Läger han emellertid in golvet i ett eget hem, som någon av mina arbetare håller på att göra i ordning åt sig, får han arbeta i 48 timmar. Denna oförlighet står nu kvar, men jag förmodar, att man i regel klarar den på det sättet, att man icke bryr sig om vad som står i denna paragraf i lantarbetstidslagen, utan att denne byggnadsarbetare arbetar lika lång tid, när han arbetar för en lantbrukare som när han arbetar för någon annan.

Från högerhåll har framlämnats två stycken motioner, av vilka herr Skoglund talade om den ena, nämligen den som hade den största anslutningen på högerhåll, och som gällde återgång till den första formuleringen av lantarbetstidslagen, det vill säga 1936 års. Jag skulle gärna se, att denna motion bifölles, men herr Skoglund uppgav, att det var vissa formella hinder, som han blivit uppmärksamgjord på. Dessutom är det väl så, att hur stark önskan man än har, lär det icke vara så lätt att skapa majoritet för den vare sig i denna kammare eller i första kammaren. Jag tror icke, att en sådan återgång skulle ha sådana betänkliga följder, som herr Hermansson i Norrköping talade om, men det skall jag återkomma till litet senare. Här har emellertid väckts en motion i denna kammare, som jag burit fram, där man blott föreslår vissa

Ang. förslag till lantarbetstidslag. (Forts.)

uppmjukningar i den nu föreslagna lagformuleringen i fråga om arbetstidens längd under vissa månader och dessutom på några mindre väsentliga punkter. Det är motionen II:478, likalydande med motionen I:325. I motionen anmärkes bland annat, att den nuvarande starka förkortningen av arbetstiden under oktober, februari och mars är mycket kännbar för lantbrukarna. Det föreslås därför, att arbetstiden under oktober och mars skulle utsträckas från 46 till 50 timmar och i februari från 41 till 46 timmar. Under oktober har ju lantbruket mycket stort behov av att få arbete utfört. Det gäller åtminstone södra Sverige, men förhållandet är nog detsamma även i mellersta Sverige. I södra Sverige har man arbetet med upptagning av foderrotfrukter och sockerbeter, vilka odlingar äro mycket arbetskrävande, samt dessutom höstplöjningen. Dessutom är att observera att det nu börjat bliva rätt allmänt, att en stor del av jordens brukning sker på hösten genom skumplöjning, vilken utföres både en och två och till och med tre gånger, innan jorden plöjes upp definitivt; detta för att bruka bort ogräset. Detta är uppenbarligen tidskrävande. Ljusförhållandena skulle säkerligen medge, att man arbetade 50 timmar i veckan. På samma sätt är det i februari. Då är det mycket ljusst vid den tidpunkt, då det nuvarande 41-timmarsarbetet upphör för dagen, samtidigt som man på många håll har en hel del skogsarbete, som det är svårt att hinna med. Under mars har man slutligen avslutningen på skogsarbetet och i södra Sverige börjar man med vårbruket, vilket fordrar längre arbetstid än lagen nu medger eller 46 timmar.

Det är en jämförelsevis liten utökning av arbetstiden, som föreslås i motionen. Den har provisoriskt beräknats till ungefär 50 årstimmar, och det borde icke vara någon större risk för kammaren att gå med härpå. Icke heller tror jag, att det socialdemokratiska partiet skulle riskera att förlora nästa års val, till följd av att det företog denna uppmjukning i vad det år 1936 lovade.

I motionen har vidare föreslagits en liten uppmjukning av 4 § 1 mom. a) i det att uttrycket »en arbetare» skulle ersättas med »enstaka arbetare». En arbetare för varje brukningsdel kan nämligen vara för litet på ett större jordbruk, och man kan där behöva ha två arbetare »med blandat arbete». Vid sådant förhållande borde det kunna vara lämpligt, att begränsningen icke anges till *en* arbetare utan till *enstaka* arbetare.

Innan jag slutar, skulle jag även vilja säga något i anledning av vad herr Hermansson i Norrköping anförde gentemot herr Skoglund. Herr Hermansson framhöll, att 1936 års lag icke direkt påverkade arbetsförhållandena för mer än cirka 20 procent av arbetarna, varför bortåt 80 procent skulle så att säga stå utanför lagen. Det vet emellertid herr Hermansson lika väl som någon annan, att även om lagen icke direkt träffade dessa arbetare, som stodo utanför, måste deras ställning i alla fall påverkas av lagen. Den lantbrukare, som hölle sämre arbetsvillkor för sina arbetare, riskerade ju att bli utan arbetskraft, ifall skillnaden var av väsentlig betydelse. Samma gäller anmärkningen, att 1936 års lag icke gav något åt djurskötarna. Det är väl ändå klart, att om en lantbrukare över huvud taget ville ha djurskötare måste han ge dem sådana arbetsvillkor i jämförelse med vad andra arbetare, som icke sysslade med djurskötsel, hade, att han kunde få några arbetare till djurskötseln. Lagen verkade medelbart på detta sätt. På samma sätt kan man säga, att även om vi icke alls fått någon särskild arbetstidslag för lantbruket, hade de förhållanden, som skapades genom den allmänna arbetstidslagen, påverkat arbetstiden och övriga förhållanden vid jordbruket.

Nu framhöll herr Hermansson, att även om man återgick till 1936 års lag, skulle man därmed icke komma tillbaka till de arbetstider, som där stipuleras-

Ang. förslag till lantarbetstidslag. (Forts.)

des, utan långvariga strider med arbetsorganisationerna. Det kan ju hända, att man icke i alla avseenden skulle kunna komma tillbaka, och det kan också hända, att det för lantbrukets del icke heller är nödvändigt att i alla avseenden komma dit, men lagen skulle dock i så fall icke stå hindrande i vägen för sådana uppmjukningar, som man avtalsmässigt på båda sidor kunde vara beredd att komma överens om.

Herr Hermansson menade vidare, att när man klagat över flykten från landsbygden, bör man icke sträva efter att komma tillbaka till den äldre avfattningen av lagen, eftersom flykten då skulle ökas. Jag vet nu icke, om herr Hermansson i statistiken över utflyttningen av lantarbetare och lantbrukare till städerna kan finna, att det blivit något mera allvarligt hak i kurvan genom den skärpning av lagen, som genomfördes år 1937. Mig förefaller det tvärtom, som om hastigheten i denna befolkningsflyttning snarare hade ökat. Jag vill visst icke säga, att den ökats genom lagskärpningen, men den har ökat trots denna skärpning. Sedan kan man naturligtvis alltid säga, att om icke denna förändring av lagen hade kommit, skulle utflyttningen ha skett ännu hastigare. På den punkten kan man emellertid icke åstadkomma någon bevisning, så att därvidlag kunna vi knappast komma överens.

Jag har emellertid lika litet som herr Barnekow funnit, att det på något sätt skulle ha blivit lättare att få folk vare sig till lantbruksarbete i allmänhet eller speciellt till djurskötsel, sedan denna skärpning av lagen kom till stånd. Det är nog i det avseendet nu lika svårt som tidigare eller värre. Liksom herr Barnekow har jag också den uppfattningen, att huvudsaken i alla fall icke är arbetstiden utan den ekonomiska ersättningen för arbetet. Jag har icke blott en utan flera gånger sagt här i kammaren, att om lantarbetarna ville intressera sig för lantbruksprodukternas priser positivt och icke negativt såsom för närvarande, så skulle man nog kunna komma till löner åt lantarbetarna, som voro jämförliga med vad man betalar på andra arbetsområden.

Herr talman! Jag skall icke anföra något mer än det redan sagda utan skall sluta med att yrka bifall till den motion, som jag här har talat om och som innehåller förslag om mycket måttliga uppmjukningar i de föreslagna bestämmelserna, alltså motionen I: 325 och motionen II: 478.

Under detta anförande hade herr förste vice talmannen övertagit ledningen av kammarens förhandlingar.

På grund av förfall för undertecknad övertogs nu protokollsföringen, jämlikt herr förste vice talmannens förordnande, av tjänstemannen hos kammaren, sekreteraren G. Britth.

In fidem.

Sune Norrman.

Herr **Hermansson** i Norrköping, erhöll härefter ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Eftersom jag icke vill plåga kammaren med några långa utläggningar i detta ämne, begärde jag endast ordet för en kort replik.

Jag vill säga till herr Lundell med anledning av dennes klagomål över att lagen ändras så ofta och att lantbrukarna därför ha svårt att följa lagens föreskrifter, att jag för min del icke skulle ha ansett det vara någon riksolycka, om det icke blivit någon ändring av lagen i år. Men då herr Lundell själv både i fjol och i år varit med om att föreslå ganska vittgående ändringar i lantarbetstidslagen, måste jag säga, att det är ganska malplacerat av just honom att nu klaga över de många ändringarna i lagen.

Ang. förslag till lantarbetstidslag. (Forts.)

Herr Lundell ville också göra gällande, att det var politiska orsaker, som gjorde, att den nuvarande lagen genomfördes år 1937. Att det är politiska motiv, som ligga bakom *högerens* motstånd mot en förnuftig reglering av lantarbetstidslagen, behöver varken jag eller herr Lundell tala om. Det veta vi nämligen ändå. Med anledning av herr Lundells profetior angående nästa års val vill jag endast säga, att jag inte tror, att *högerens* utsikter att vinna valet 1940 blivit ljusare på grund av det motstånd mot försöken att åstadkomma bättre sociala förhållanden för lantarbetarna, som *högeren* har rest i riksdagen under de senare åren.

Herr **Lundell**, som likaledes för kort genmäle erhöll ordet, anförde: Herr talman! Jag vill bara säga till herr Hermansson, att man väl icke får ställa sig så, att när det socialdemokratiska partiet såsom år 1937 vill ändra en lag, så är det gott och naturligt, men när man från annat håll vill ändra en lag, såsom när undertecknad tillåtit sig att motionera både i fjol och i år, så är det synnerligen olämpligt.

I fråga om de politiska avsikterna och om påverkan av valutgången o. s. v. är det nog så, att socialdemokraterna i sådana frågor mera sikta på den politiska effekten, under det att vi sikta mera på effekten för den näring, som det är fråga om. Vi äro med andra ord mera ekonomiskt inriktade, medan herr Hermansson och hans partikamrater äro mera inriktade på att vinna så stort politiskt underlag som möjligt ute i landet, ju större dess bättre, och icke tänka på om hela landets näringsliv och ekonomi därmed kunna bli fördärvade.

Herr **Hermansson** i Norrköping erhöll ånyo ordet för kort genmäle och anförde: Herr Lundell menade, att vi socialdemokrater icke skulle vara så angelägna att göra ändringar i den lantarbetstidslag, som vi själva stiftade år 1937. Jag vill då endast påpeka för herr Lundell, att det ändringsförslag, som nu föreligger till riksdagens prövning, först har föreslagits av de socialdemokratiska ledamöterna av regeringen och sedan biträts av samtliga socialdemokrater i andra lagutskottet, just därför att de ansett det vara behöfligt att vidtaga dessa ändringar.

För övrigt vill jag säga, att icke heller *högeren* föraktar att utnyttja de politiska kulturbeten, som möjligen finnas.

Vidare yttrande:

Herr **Olovson** i Västerås: Herr talman! Herr Lundgren har i denna debatt föregått kammarens ledamöter med ett utomordentligt gott exempel. Han meddelade nämligen, att han hade haft för avsikt att utarbeta ett längre anförande att föredragas här i kammaren, men att han vid närmare eftertanke hade avstått därifrån. Detta senare är det jag menar vara ett föregå med gott exempel, även om man riskerar att i stället få detta anförande år 1942 och få det längre då, men den dagen, den sorgen. Jag skall för min del följa herr Lundgrens goda exempel och fatta mig utomordentligt kort.

Jag skall endast göra ett enda påpekande. Det är följande. Den lantarbetstidslag, som för närvarande gäller, är provisorisk. Den utgår i höst. Om vi i fortsättningen skola ha arbetstiden lagligt reglerad vid jordbruket, måste vi få en ny lag, antagen av detta års riksdag. Inseende nödvändigheten av en förnyad lagstiftning, tillsatte Kungl. Maj:t en kommitté, som med ledning av vunna erfarenheter skulle lägga fram ett förslag, som skulle kunna tillfredsställa båda parterna så långt det var möjligt. Denna utredningskom-

Ang. förslag till lantarbetstidslag. (Forts.)

mitté, inom vilken såväl arbetsgivare som arbetare vid jordbruket voro representerade, blev enhällig om det förslag, som nu ligger på kammarens bord. Under sådana förhållanden, herr talman, vill jag beteckna det såsom ett uttryck av djup otacksamhet mot parterna inom jordbruket, om vi här skulle lyfta ett finger för att ändra en bokstav i förslaget.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr andre vice talmannen **Magnusson**: Herr talman! Redan när lantarbetstidslagen antogs, fäste jag såväl motionsledes som under debatten i kammaren uppmärksamheten på den skiljaktighet, som förelåg mellan jordbruket och trädgårdsodlingen i fråga om arbetstiden. Jag riktade till såväl den för lagförslaget ansvarige ministern som till utskottets representanter i kammaren frågan, vad som var anledningen till att trädgårdsodlingen hade fått en hårdare arbetstidslag än jordbruket. Jag har senare upprepat den frågan, men icke ens ett försök till svar eller till motivering härför har givits. Jag kan sålunda nu endast stryka under de invändningar och de uttalanden i denna fråga, som ha gjorts av herr Lundgren.

Det finns intet skäl till att trädgårdsodlingen skall ha en snävare arbetstid. Det finns icke ens det skälet, att trädgårdsodlingen har en gynnsammare ekonomisk ställning än jordbruket. I själva verket är det stöd, som trädgårdsodlingen har fått av statsmakterna, mindre och den konkurrens, som trädgårdsodlingen har att uthärda från utlandet, ofantligt mycket större än vad fallet är för jordbruket och kanske för de flesta andra näringar.

Jag skulle till herr Lundgrens vädjan till socialministern, att beakta saken, vilja lägga, att det torde kanske vara skäl, att herr Lundgren också riktar denna vädjan till de statsråd, som representera samma parti som han tillhör, såväl som till sin partigrupp, för att han om möjligt där skall vinna förståelse för trädgårdsodlingens ställning och krav i föreliggande hänseende.

Jag skall icke gå längre utan vill endast med anledning av det uttalande, som nyss gjordes av herr Hermansson om högerns motstånd mot en förnuftig reglering av arbetstiden för jordbruket, be att få erinra om att högern som parti icke har gjort motstånd mot regleringen av arbetstiden för jordbruket. Jag kan ju få erinra, att jag för min del icke ställt mig på den rena avslagslinjen, men att vi däremot ha ansett oss böra kämpa för och i fortsättningen även komma att kämpa för att denna reglering blir sådan, att den icke verkar så hämmande på jordbruksnäringen, att det försvårar de möjligheter, som vi ha eller kunna få såväl att själva kunna någorlunda klara vår ekonomi som att ge de hos oss anställda en nöjaktig ekonomisk ersättning för deras arbete.

Herr **Andersson** i Dunker: Herr talman! Jag vill uttrycka min tillfredsställelse över de justeringar, som ha vidtagits i lagen. Jag tror, att de skola visa sig vara till gagn både för arbetsgivare och arbetare, icke minst därför att de komma att i någon mån minska den irritation, som i vissa fall finnes gentemot lagen i fråga. Enligt mitt förmenande borde man emellertid ha vidtagit justering på ytterligare en punkt, nämligen i fråga om antalet tillåtna arbetstimmar för årets olika månader enligt 4 §. Det är faktiskt så, att den arbetstid, som här är fastslagen, exempelvis för november och december månader, kan helt enkelt icke uttagas på grund av mörkret. Dagen är denna tid så kort. Det blir dager först framåt 8 på morgonen och det blir mörkt redan vid 3-tiden på eftermiddagen. Vill man få möjlighet att något så när effek-

Ang. förslag till lantarbetstidslag. (Forts.)

tivt utnyttja arbetstiden, är det ingen annan råd än att man får gå till arbetsrådet och begära överflyttning av viss arbetstid från november och december till vanligen februari och mars månader.

Framför allt gäller detta för mellersta Sverige och jag skulle tro för större delen av vårt land. Det är möjligt, att det ställer sig fördelaktigare till exempel för Skåne att ha det så, som lagen föreskriver, men jag måste som min mening säga, att lagen borde väl egentligen vara avfattad på det sätt, som passar större delen av landet, och om det för Skåne råder ett annat förhållande, så vore det väl enklare, att man där finge göra framställning till arbetsrådet om annan fördelning av arbetstiden.

Jag tror, herr talman, att om man på den punkten ville vidtaga en ändring, så att man icke, som nu är fallet, behövde begära dispens för att kunna utnyttja arbetstiden, skulle det vara till gagn för det stora flertalet jordbrukare i detta land. Jag tror också, att det för flertalet arbetare i jordbruket icke heller skulle vara till någon som helst skada. Nu säger man visserligen häremot, att arbetstiden redan är så kort som 41 timmar i veckan i december, och då vill man icke ytterligare minska den för att sedan öka ut arbetsveckan, när man kommer fram till mars, då man redan har 46 timmars arbetstid. Men jag tror icke, att någon arbetare skulle ha något emot en sådan anordning. Åtminstone har jag, när jag talat med mina människor om att begära dispens, icke hört, att de haft något att invända mot denna anordning. Jag skulle önska, att när lagen nästa gång kommer under behandling och man skall vidtaga justeringar i den, man då ville även på denna punkt göra en ändring. Jag tror, herr talman, att allt som i detta avseende kan göras, kommer att öka möjligheterna till lagens anpassning efter de faktiskt rådande förhållandena och samtidigt minska den irritation som nu finnes på en del håll, när det gäller denna lag. Allt som kan göras härvidlag kommer säkerligen att medverka till att även denna lag får en fastare förankring bland lantbrukets folk än den för närvarande har.

Jag har liksom herr Skoglund intet yrkande.

Herr **Hermansson** i Norrköping: Herr talman! Jag skall bara säga ett par ord i anledning av andre vice talmannens yttrande nyss. Han sade, att högern icke rest något motstånd mot en reglering av lantarbetarnas arbetstid. Jag har heller icke påstått, att högern motsatt sig en reglering av arbetstiden vid jordbruket överhuvud taget. Högerreservanterna vilja ju också ha en reglering av lantarbetstiden. Det är bara den skillnaden mellan deras ställning och vår, att de vilja reglera den uppåt, under det att vi tidigare velat reglera den nedåt. Vad jag framhöll, var, att högern motsatt sig en *förnuftig* reglering av arbetstiden för lantarbetarna.

Herr **Lundgren**: Herr talman! Jag vill till herr Olovson i Västerås, då han påstår, att vi trädgårdsmän äro otacksamma, säga, att vi ha ett uttryck som lyder: säg det med blommor. I den bukett som jag lagt fram har jag också blandat in litet tistlar, och det har jag gjort därför, att vi anse, att trädgårdssodlingen i detta fall blivit orättvist behandlad.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till utskottets hemställan med den ändring däri, att motionerna I: 325 och II: 478 bifölles; och fattade kammaren beslut i enlighet med innehållet i den förra propositionen.

§ 13.

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande, nr 37, i anledning av väckta motioner angående vissa ändringar i lagen den 17 juni 1938 om semester.

Andra lagutskottet hade till behandling i ett sammanhang förehaft tre inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nämligen från första kammaren nr 216 av herr *Mannerskantz* samt från andra kammaren nr 330 av herr *Nordström* i Kramfors *m. fl.* och nr 332 av herr *Janson* i Frändesta *m. fl.*

I motionen II:330 hade hemställts, att riksdagen för sin del måtte besluta vissa, i motionen närmare angivna ändringar av lagen om semester.

Utskottet hemställde,

1) att motionerna I:216 och II:332 icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd; samt

2) att motionen II:330 icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde:

Herr *Nordström* i Kramfors: Herr talman! Det förhållandet, att en lag varit i kraft endast några månader eller några år, kan enligt min mening i och för sig icke vara något argument för ett avslag på berättigade krav som ställas på en ändring av densamma. Från denna utgångspunkt känner jag mig nödsakad att säga några ord i anslutning till de här föreliggande frågorna.

Vi hade redan förra året en tämligen stor debatt i fråga om rätten till semester för arbetare. I våra dagar pågår ju en tämligen livlig propaganda för nödvändigheten av rekreation och ett riktigt användande av fritiden. Det är en propaganda, som jag för min del livligt ansluter mig till och anser vara riktig. Men förutsättningen härför är dock, att en större del av Sveriges folk kommer i åtnjutande av tillräcklig fritid.

I det förevarande utskottsutlåtandet har utskottet använt den rationella metoden, att det endast återgivit de yttranden som det haft i sitt utlåtande förra året, när utskottet tog ställning till den motion vi då hade väckt i denna fråga. Det är några av dessa yttranden i andra lagutskottets förra året avgivna utlåtande, som ger mig anledning till att ännu en gång liksom förra året påminna om vissa inkonsekvenser i dessa yttranden och i denna lag.

Innan jag kommer dithän, skulle jag vilja framställa en fråga till andra lagutskottet på grundval av uppgiften i detta utskottsutlåtande, att motionerna nr 216 och 330, den senare motionen avgiven av mig, av utskottet sänts till några organisationer för yttrande. I de yttranden som avgivits av dessa organisationer finns ingenting alls nämnt om att de tagit del av motionen nr 330. Däremot framgår det av yttrandena, att organisationerna tagit del av motionerna nr 216 och 332. Alltså ha dessa organisationer icke anmodats att avgiva yttrande i fråga om motionen nr 330.

I sitt utlåtande förra året sade andra lagutskottet, att det var speciellt två mycket allvarliga anmärkningar som riktats mot den nuvarande semesterlagen, och den första gällde kvalifikationstiden för erhållande av semester. Den har ju givits en sådan tolkning, att mycket stora delar av arbetstagarna blivit ställda utanför rätten att erhålla semester. I utlåtandet förra året säger andra lagutskottet: »Genom en kvalifikationsperiod av den förordade utsträckningen komma åtskilliga arbetstagargrupper att uteslutas från de förmåner, som genom lagen givas åt övriga arbetstagare. *Möjlighet föreligger dock för dessa grupper att genom förhandlingar med arbetsgivarna söka bilda särskilda semesterkassor.*» Andra lagutskottet pekar alltså här på att det finns möjlighet för dem, åt vilka lagen icke har kraft att giva semester, att i kraft av sina

*Ang. vissa
ändringar i
lagen om
semester.*

Ang. vissa ändringar i lagen om semester. (Forts.)

egna organisationer och sin egen förmåga skaffa sig semester. Jag finner detta vara ett tämligen inkonsekvent ståndpunktstagande av andra lagutskottet, ty det är väl ändå så i verkligheten, att de arbetargrupper, som ha en stark organisation och genom sin organisation tidigare lyckats tillkämpa sig semester, de ha gjort det, innan lagen trädde i kraft. Det är emellertid just för dessa grupper som lagen konfirmerar och ger lagligt stöd åt deras rätt till semester, då däremot de grupper, som icke i kraft av sina organisationer haft möjlighet att tillkämpa sig semester, bliva utan också i fortsättningen. Det är därför inkonsekvent av utskottet att hänvisa till att lantarbetarna, skogsarbetarna och alla säsongarbetare ha möjlighet att genom förhandlingar med arbetsgivarna erhålla semester.

Sedan är det en annan punkt i det berörda lagförslaget, som jag, såsom jag sade förra året, anser vara särskilt upprörande, och den debatt som ägt rum i det föregående ärendet visar, att lantarbetsgivarna ännu lägga tämligen stor aktivitet i dagen, när det gäller att motverka, att jordbrukets arbetare överhuvud taget skola få bättre förhållanden. Såväl utskottet som departementschefen ha förra året som ett motiv för att undantaga djurskötarna från att komma under denna lag stött sig på lantarbetsgivarnas uppgifter om att djurskötarna ha hela 27 fridagar om året, och då är det naturligtvis för mycket begärt, att de dessutom skulle erhålla semester. De ha hela 27 dagar om året. Alltså ha de icke ens det antal fridagar som innehålles i årets 52 söndagar utan äro ålagda arbete under minst hälften av dessa. I vissa avtal ha de visserligen 52 fridagar, men det förekommer, att de ha endast 27 dagar, och detta frambäres som ett argument för att djurskötarna icke behöva semester och att riksdagen icke skall medgiva dessa arbetare någon semester-rätt och därmed upphäva lagens princip. Man säger, att lagens princip är att giva större frihet och större möjlighet till rekreation och friluftsliv, och sedan tar man bort rätten till semester för djurskötarna, som äro de arbetare, som äro mest bundna av sitt arbete, och ger lantarbetsgivarna rätt att byta ut deras semester mot semesterersättning.

Jag är medveten om att riksdagen icke heller i år är redo att gå ifrån sin tidigare ståndpunkt. Jag förstår mycket väl, att det icke är möjligt att få majoritet här för en ändring till det bättre i detta avseende. Men jag är å andra sidan lika medveten om att denna fråga skall återkomma till riksdagen, till dess den vinner beaktande. Så länge säsongarbetargrupperna, lantarbetare, skogsarbetare, målare, byggnadsarbetare och grovarbetare lämnas utanför lagen, komma krav på förbättringar av densamma att återkomma till riksdagen.

Då jag för min del är övertygad om att dessa krav äro berättigade, ser jag ingen anledning till att frångå det yrkande som gjorts i den motion vilken jag väckt i denna kammare, motionen nr 330, varför jag, herr talman, skall be att få yrka bifall till denna motion.

Häruti instämde herr *Nordström* i Torsby.

Herr *Eriesson* i Sörsjön: Herr talman! Det är uppenbart, att det föreligger ganska stora brister i den under fjolåret antagna lagen om semester. Den största svagheten i denna lag hänför sig enligt min mening till det förhållandet att bestämmelserna i denna lag äro av den beskaffenhet att exempelvis skogsarbetare icke kunna tillgodogöra sig någon avlönad semester enligt lagen. Orsaken till att denna möjlighet icke föreligger, vad särskilt gäller skogsarbetarna, är den, att man bestämt, att en arbetare är skyldig att under ett år arbeta sex månader för samme arbetsgivare, innan han blir kvalificerad till erhållande av semester. Då nu emellertid lagen antogs så sent som under

Ang. vissa ändringar i lagen om semester. (Forts.)

fjölåret, är det väl ganska troligt, att det är tämligen omöjligt, att man vid innevarande års riksdag, så tidigt som ett år efter det lagen antogs, skall kunna lyckas få några förändringar genomförda i denna semesterlag. Jag har emellertid för min del velat, när nu detta ärende behandlas, begagna tillfället att uttala som min bestämda mening, att den bestämmelse i lagen, som jag påtalat, är av den innebörd, att en justering av densamma, så fort det låter sig göra, måste verkställas.

Herr **Janson** i Frändesta: Herr talman! Det var icke länge sedan denna lag antogs av riksdagen, och den har därför icke hunnit tillämpas under så lång tid, att man kunnat vinna någon större erfarenhet av lagens verkningar. Lagen är i alla fall i ett avseende formulerad på ett sådant sätt, att den för lantbruket kan komma att innebära vissa besvärligheter, och det har därför i början av riksdagen väckts en motion som tagit sikte härpå.

Det är ju så, att semestern utgår för kalenderår, och det står i lagen, att närmast föregående kalenderår skall vara kvalifikationstid för erhållande av semester, om icke parterna överenskomma om en annan kvalifikationstid på 12 månader. Nu har man inom jordbruket genom kollektivavtal kommit överens om att kvalifikationsperioden skall vara från den 1 maj till den 30 april. Enligt grundprincipen i lagen borde då semestern utgå under den därpå följande tolv månadersperioden. Man borde alltså kunna förlägga semestern till en följande tolv månadersperiod, men det finns en paragraf i lagen som stadgar, att semestern skall utgå för kalenderår. Detta innebär, att man i lagtexten underlåtit att draga konsekvenserna av att kvalifikationsperioden inom jordbruket i allmänhet icke omfattar kalenderåret utan en annan tolv månadersperiod. Drar man nu ut konsekvenserna härav, så kommer man till det resultatet, att om kvalifikationsperioden omfattar tiden 1 november—31 oktober, då får den anställde taga ut semestern under tiden november—december. Det kan dock icke vara vidare trevligt för arbetarna att vara bundna vid att taga ut semestern under denna tid. Om man tillämpar detta på den kvalifikationsperiod, som vi ha i lantbrukets kollektivavtal, så skulle arbetarna icke ha rätt att taga ut någon semester under tiden 1 januari—30 april.

I motionen har yrkats, att § 4, som berör dessa saker, skall ändras, så att den lyder på följande sätt: »Semester utgår per kalenderår och omfattar en dag för varje kalendermånad anställningen varat under närmast föregående kalenderår (kvalifikationstid). Dock må annan period av samma längd gälla såsom kvalifikationstid, såframt överenskommelse därom träffas mellan parterna, i vilket fall semester utgår under närmast följande period av 12 månader.» Utskottet medger det berättigade i det påpekande som göres i motionen, men man säger, att formuleringen av § 4 synes utskottet icke utgöra något hinder för en sådan tolkning som i motionen begäres. Det är ju i och för sig glädjande, att utskottet gjort detta uttalande, men utskottet tillägger, att man åtminstone för närvarande icke vill föreslå någon lagändring. Det tyder ju på att utskottet något svävar på målet i detta fall.

Ett annat problem i samband med denna lag är frågan om semester under kvalifikationstiden. Nu är det så, att enligt gällande lag behöver semestern för jordbrukets vidkommande icke uttagas i ett sammanhang. Det vore då rimligt ur både arbetstagarnas och arbetsgivarnas synpunkter, om semestern finge uttagas under kvalifikationstiden, allt eftersom densamma intjänats. Det förekommer ofta, att arbetarna få eller taga halvårsanställning, och då vore det många gånger praktiskt, att man finge lämna ut denna semester, allt eftersom den intjänats. På så sätt skulle man också tillgodose de synpunkter

Ang. vissa ändringar i lagen om semester. (Forts.)
som de sakkunniga och även Kungl. Maj:t lagt på semesterlagen, då man sagt, att man anser det riktigt att semester ges i så nära anslutning som möjligt till kvalifikationstiden. Men här säger utskottet, att lagens bestämmelser äro minimibestämmelser och att arbetarna och arbetsgivarna sålunda böra ha rätt att överenskomma om ett successivt uttagande av semesterdagarna. Det är ett värdefullt uttalande som utskottet där gjort, och det kanske på den punkten kan vara tillräckligt.

Till slut har i motionen upptagits problemet om semesterlön och semesterersättning. Enligt lagen skall denna semesterersättning uträknas individuellt, och den som möjligen har tagit del av denna motion, nr 216 i första kammaren och 232 i andra kammaren, har ju sett exempel på hur pass krångliga och invecklade dessa uträkningar om semesterlön och semesterersättning kunna vara. Vi veta ju, att lantbrukarna, både de större och de mindre men framför allt de mindre, icke äro särskilt roade av att sätta sig ned och göra många och krångliga uträkningar. I detta fall lär det dock vara mycket svårt att komma ifrån den saken.

Vi ha här i motionen begärt, att man skall kunna genom organisationerna göra en kollektiv överenskommelse om beräkningen av semesterlön och semesterersättning, och till yttermera visso ha såväl arbetsgivarföreningen som landsorganisationen ingivit en gemensam framställning till socialdepartementet i denna sak. Chefen för socialdepartementet har också sagt sin mening i frågan, men man har sedermera icke varit riktigt ense om vilken tolkning man skall giva åt hans uttalande. Utskottet säger om denna sak: »Härmed har utskottet dock icke velat taga slutlig ståndpunkt till frågan om den lämpligaste utformningen av bestämmelserna om semesterlönens beräkning. Detta spörsmål är enligt utskottets mening förtjänt av stor uppmärksamhet.»

När man läser utskottets betänkande, finner man, att det endast är en hårsman mellan ett rent tillstyrkande av de framställningar som gjorts i motionen och det avslagsyrkande som utskottet har kommit fram till. Ehuru jag är ganska säker på att åtminstone ett av de i motionen berörda spörsmålen komma tillbaka till riksdagen, så skall jag i alla fall här i dag icke framställa något yrkande.

Fröken Hesselgren: Herr förste vice talman! Den sista ärade talaren slutade med att säga, att det var bara en hårsmans skillnad mellan hans uppfattning och utskottets. Man kan knappast befinna sig i en trevligare ställning, då man skall försvara utskottets ståndpunktstagande. Utskottets uttalande visar, att vi till fullo förstått de svårigheter, som påtalas i de väckta motionerna. Anledningen till att vi inte ha ansett oss kunna upptaga de framställda synpunkterna till realbehandling har naturligtvis varit, att från Kungl. Maj:t väntas ett svar på den skrivelse från landsorganisationen och arbetsgivarorganisationen i denna fråga, som den ärade talaren omnämnde.

Det är klart, att när man har med ekonomiska ting att göra, såsom löneberäkningar och dylikt, kan det bli ganska svårt att omedelbart komma fram till formuleringar, som täcka alla de olika förhållanden, som kunna förefinnas i det praktiska livet. Det är givet, att man på detta område nog får lov att uppnå några slags genomsnittsberäkningar, som få komma till uttryck i lagtexten eller förklaring till lagtexten.

Att vi inom utskottet icke heller tagit upp frågan om de olika kvalifikationstiderna till behandling har berott på att departementschefen i sitt yttrande vid lagens tillkomst verkligen starkt underströk, att möjlighet borde lämnas öppen att tillämpa annan kvalifikationstid. Departementschefen uttalade vid

Ang. vissa ändringar i lagen om semester. (Forts.)

detta tillfälle följande: »För att likväl bereda möjlighet att i de fall, då så kan anses vara påkallat, förlägga kvalifikationstiden till annan period, förordar jag, att i lagen intages en bestämmelse om att så skall kunna ske genom överenskommelse mellan parterna.» En bestämmelse av denna innebörd infogades även i § 4, mom. 1, i lagen. Utskottet har förvissat sig om, att det icke har uppstått några svårigheter vid lagtillämpningen på grund av denna bestämmelse. Man har tänkt sig, att den möjlighet, som lämnas genom denna bestämmelse, skulle kunna täcka den rättighet, som här behöver ges, att kunna lägga om semestern på det sätt, som i motionen påyrkas. Men jag är övertygad om att när Kungl. Maj:t kommer till frågan om lönerna, måste Kungl. Maj:t också taga upp dessa frågor till behandling, och då kan kanske litet större klarhet vinnas på denna punkt än som för närvarande råder. Jag tror sålunda, att denna sak ligger väl till.

Till svar på den förste ärade talarens fråga får jag säga, att det verkligen förhåller sig så, att vi inte remitterat motion nr 330 till de olika organisationerna, och orsaken härtill är, att det förra året på alla hithörande punkter gjordes så mycket utredningar och inforrades så mycket yttranden, att vi inom utskottet tyckte, att vi inte redan året därpå kunde besvara på nytt med samma krav. Nu förstår jag, att den ärade talaren tänker på det gamla latinska ordspråket »Gutta cavat lapidem o. s. v.», d. v. s. att droppen faller på stenen så länge, att den till sist urholkar den. Det är möjligt, att det blir så urholkat här i riksdagen, att vi få lov att gå in på det förslag, som motionsledes framställt. Jag tror emellertid, att man måste erkänna, att man här är inne på mycket svårare områden än dem, som lagen i övrigt täcker. Att upptaga frågan om semester åt säsongarbetare till behandling, innan man har någon verklig erfarenhet om möjligheterna till semester för så stora arbetargrupper, som det här faktiskt gäller, anser jag vara oklokt, men jag tror nog, att när man har vunnit erfarenhet om semesterns verkningar för de fasta eller mer eller mindre fasta och regelbundet arbetande arbetarna, kanske man då också skall kunna komma fram till någon form av semester för säsongarbetarna. Den ärade talaren har själv i sin motion givit anvisning på en metod, nämligen semesterkupongsystemet. Det är naturligtvis någonting, som bör undersökas, när frågan på allvar tages upp.

Jag tror sålunda inte, att jag behöver ingå på ett detaljerat bemötande av de krav, som uppställts i motionen. Känner jag den ärade talaren rätt, kommer han inte att ge sig, och vi kunna sålunda upptaga en verklig detaljdiskussion i denna sak om någon tid, när vi vunnit ökad erfarenhet.

Herr talman, jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Härmed förklarades överläggningen avslutad. Herr förste vice talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till utskottets hemställan med den ändring däri, att motionen II: 330 bifölles; och blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

§ 14.

Föredrogs bankoutskottets utlåtande, nr 60, i anledning av delegerades för riksdagens verk förslag till avlöningsreglemente för ordinarie tjänstemän vid riksdagens verk m. m.

Utskottets hemställan bifölles.

§ 15.

Ang. förslag till valutalag. Föredrogs bankoutskottets utlåtande, nr 57, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om förfogande över utländska betalningsmedel m. m. under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden (valutalag).

Utskottets hemställan föredrogs; och yttrade därvid

Herr **Andersson** i Rasjön: Herr talman! Vi ha närmast att behandla en hel rad av lagförslag, vilka avse den ekonomiska krisberedskapen. Det är givetvis fullt i sin ordning, att dylika lagar färdigberedas under lugna förhållanden, så att man i den händelse att krisförhållanden uppstå inte behöver improvisera. Emellertid kan det råda delade meningar om hur långt en dylik beredning behöver föras; om det exempelvis kan vara nog med att lagförslaget färdigställs och utremitteras till respektive myndigheter för att sedan låta detsamma ligga på is tills krissituationen uppstår, eller om Kungl. Maj:t och riksdagen skola antaga detsamma och tiden för tillämpningen skall anförtros åt Kungl. Maj:t att bestämma. Beträffande en hel rad av de nu föreliggande lagförslagen har regeringen valt den senare vägen, och riksdagen inbjudes nu att besluta lagarna, men deras ikraftträdande skall bero på särskilt beslut av Kungl. Maj:t.

Det är emellertid inte alla de lagprojekt, som varit uppe i detta sammanhang, som fått denna behandling, ty i ett väsentligt hänseende har regeringen gjort ett avsteg från den metod, som man har praktiserat, nämligen beträffande lagförslaget till civil arbets- och tjänsteplikt. Inte annat än jag kan se, är denna sistnämnda lag minst lika angelägen som någon annan av de lagar, som vi nu inbjudas att antaga, ty i den händelse ett krig skulle utbryta, som kräver inkallelse i någon större omfattning av värnpliktiga, rubbas ju arbetslivet och produktionsförhållandena omedelbart och i utomordentligt stor utsträckning, vilket säkerligen kommer att göra ett hastigt ingripande för ett reglerande av arbetsförhållandena nödvändigt. Emellertid har regeringen beträffande denna lag inte ansett det nödvändigt att inbjuda riksdagen att fatta beslut, utan det förefaller, som om man är inne på det förstnämnda behandlingssättet, nämligen att låta respektive remissmyndigheter yttra sig över promemorian och sedan låta det hela ligga till sig.

Samtliga de föreslagna lagarna ha karaktären av fullmaktslagar, d. v. s. de skola kunna sättas i kraft genom beslut enbart från Kungl. Maj:ts sida. Beträffande vissa av de ifrågavarande lagarna har emellertid Kungl. Maj:ts handlingsfrihet bundits genom vissa garantier. Detta är i varje fall förhållandet beträffande fyra av lagarna, och de, som få betraktas såsom mest betydelsefulla, och därvidlag förutsättes, att samtidigt som lagen sättes i funktion, skall också riksdagskallelse utfärdas, därest inte riksdagen ändock skall sammanträda inom 30 dagar, och därest riksdagen är samlad, skall godkännande av riksdagen inhämtas.

Beträffande de föreliggande lagförslagen kan man i allmänhet konstatera, att lagarna ha blivit i väsentlig mån hyfsade under behandlingen i departementen. De ursprungliga utkasterna, i det skick dessa remitterades till myndigheterna, hade en helt annan karaktär och voro så beskaffade, att de ur min synpunkt voro absolut oantagliga. De restriktioner beträffande Kungl. Maj:ts handlingsfrihet, som jag här omnämnde, ha nämligen tillfogats på yrkande av vissa av remissmyndigheterna, och därom är ingenting annat än gott att säga.

Dessa lagförslag äro betingade av hänsyn till de extraordinära förhållanden, som väntas kunna uppstå under ett krig, vare sig vi själva äro invecklade i kriget eller det föres i vår närhet. Eljest skulle det vara alldeles oförenligt med våra konstitutionella grundsatser att lämna Kungl. Maj:t fullmakt i en om-

Ang. förslag till valutalag. (Forts.)

fattning, som här ifrågasättes. Lagarna skola ju stiftas av konung och riksdag gemensamt. Det är en fundamental sats i vår författning, att undantag ifrån denna utomordentligt viktiga regel inte böra få göras annat än i yttersta nödfall. Nu kan man ju säga, att här sker intet egentligt undantag, därför att konung och riksdag få ju gemensamt behandla lagförslagen och besluta om desamma, och det är allenast frågan om tiden för tillämpningen, som överantvaras åt Kungl. Maj:t att bestämma. Men jämväl denna sista omständighet måste anses vara av så stor betydelse, att den principiellt bör inbegripas i den medbestämmanderätt, som riksdagen enligt vår författning bör ha. Jag anser, att nu som eljest är det riksdagens plikt att hävda sina egna rättigheter och säga ifrån, att varje utvidgning av fullmaktssystemet i sig själv är av ondo. Fullmaktssystemet hör alldeles speciellt diktaturstaterna till, och där har det gått så långt, att riksdagen — om det finns en sådan — sammanträder någon gång då och då och lämnar regeringen eller diktatorn obegränsad fullmakt att handla intill dess riksdagen sammankallas närmast.

Benägenheten att lämna fullmakt till Kungl. Maj:t förefaller i någon mån vara beroende på det större eller mindre förtroende, som hyses för den regering, som begär fullmakt, och jag föreställer mig, att därest en regering, annorlunda sammansatt än den nuvarande, skulle begära så vidsträckta befogenheter, skulle förmodligen invändningar häremot resas med annan styrka än som nu sker, i varje fall från annat håll. Men ett sådant betraktelsesätt måste anses som i högsta grad oegentligt för att inte säga kortsynt, ty även om man inte tror, att det kommer att sitta någon annan regering än den nuvarande, så är principen om hävdandet av riksdagens rättigheter så viktig, att den bör hävdas mot vilken regering som än sitter.

Angelägenheten att utrusta Kungl. Maj:t med fullmakt för extraordinära situationer är synnerligen starkt motiverad beträffande de här föreliggande lagarna. Rörande vissa av dessa kan man ju säga, att situationer kunna uppstå, som kräva ett så snabbt ingripande och handlande, att varje uppskov skulle lända landets intressen till skada. Jag vill inte bestrida, att så kan vara fallet med den lag, som behandlas i bankoutskottets utlåtande nr 57. Men beträffande andra av de i komplexet ingående lagförslagen förefaller det ganska sannolikt, att tillräcklig beredsetid borde förefinnas jämväl om riksdagens sammankallande avvaktas. Jag och mina meningsfränder ha inte nu för avsikt att motsätta oss lämnandet av dessa fullmakter i de fall, då det på grund av sakliga anledningar kan förmodas att ett snabbt ingripande är alldeles oundgängligt. Men jag tror knappast detta är fallet beträffande alla de i komplexet ingående lagarna, och därför har jag jämte några meningsfränder här i kammaren avgivit en motion beträffande en av lagarna, den som gäller åsättande av maximipris. Inte därför, att vi ej anse, att maximiprislagstiftningen under den förutsatta situationen måste tillgripas, utan därför, att vi anse, att handlandet härvidlag inte skall behöva ske så utomordentligt snabbt, att inte ett beslut av riksdagen skall hinna inhämtas i det skede, då lagen befinner vara behövlig. Jag skall emellertid inte ingå på någon diskussion beträffande denna proposition vid den punkt, som vi nu behandla. Det blir tillfälle att återkomma, då den påropas.

Jag har emellertid, herr talman, ansett det angeläget att framhålla dessa principiella synpunkter redan nu, då vi behandla den först påropade proposition, som avser att lämna fullmakt till Kungl. Maj:t. Om vi nu från vår sida rösta för de propositioner, som gälla beviljande av fullmakter, med undantag för propositionen om maximipris, anse vi oss kunna göra detta, därför att det i den inledande paragrafen har meddelats så pass restriktiva bestämmelser, som

Ang. förslag till valutalag. (Forts.)

skett, så att man har den största möjliga garanti för att Kungl. Maj:ts fullmakt icke kommer att användas i oträngt mål.

Jag har, herr talman, på denna punkt icke något yrkande.

I detta anförande instämde herrar *Osberg, Tengström, Barnekow, Bäckman, Nilson* i Eskilstuna, *Bergvall, Hilding, Annér, Österström, Nilsson* i Norrlångträsk, *Fredberg* och *Björling* samt fröken *Hesselgren*.

Vidare anfördes ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 16.

Föredrogs första lagutskottets utlåtande, nr 36, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till allmän förfogandelag m. m.; och biföll kammaren utskottets däri gjorda hemställan.

§ 17.

Ang. förslag till maximiprislag. Föredrogs första lagutskottets utlåtande, nr 37, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till maximiprislag dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 5 maj 1939 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr 289, vilken behandlats av första lagutskottet, hade Kungl. Maj:t under åberopande av propositionen bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogat förslag till maximiprislag.

Enligt Kungl. Maj:ts förslag skulle 1 § maximiprislagen hava följande lydelse:

1 §.

Vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden äger Konungen, när riksdagen ej är samlad, förordna, att vad i 2—7 §§ stadgas skall äga tillämpning; dock må förordnande, som nu sagts, ej meddelas med mindre Konungen låtit riksdagskallelse utgå eller riksdagen ändock skall sammanträda inom trettio dagar. Varder ej meddelat förordnande av nästföljande riksdag inom trettio dagar från riksdagens början gillat, skall detsamma efter utgången av nämnda tid upphöra att lända till efterrättelse.

Prövas under tid, då riksdagen är samlad, förhållanden vara för handen, som i första stycket sägs, äger Konungen med riksdagens samtycke meddela förordnande, som där avses.

I samband med förevarande proposition hade utskottet till behandling förehåft fyra i anledning av densamma väckta, i utskottets utlåtande närmare omnämnda motioner. I samtliga motionerna hade yrkats avslag på propositionen.

Utskottet hemställde,

- A) att förevarande proposition måtte av riksdagen bifallas; samt
- B) att de i ärendet väckta motionerna, I: 337 och 338 samt II: 506 och 507, måtte anses besvarade genom utskottets hemställan under A).

Reservation hade avgivits av herrar *Karl Emil Johanson, Ewerlöf, Gärde, Lindmark, Gezelius* och *Olsson* i Rimforsa, vilka ansett att utskottets hemställan under A) bort hava följande lydelse:

Ang. förslag till maximiprislag. (Forts.)

A) att riksdagen, med förklarande att Kungl. Maj:ts förslag icke kunnat av riksdagen i oförändrat skick antagas, måtte för sin del antaga i reservationen intaget förslag till maximiprislag.

I reservanternas förslag hade 1 § maximiprislagen följande lydelse:

1 §.

Vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden äger Konungen med riksdagens samtycke förordna, att vad i 2—7 §§ stadgas skall äga tillämpning.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde:

Herr **Hagberg** i Malmö: Herr talman! Med hänsyn till det pappershav, som nu strömmar över bänkarna i denna lokal, är det alldeles orimligt att begära, att kammarens ledamöter i detalj skola hava studerat den proposition, som ligger till grund för detta utskottsutlåtande. Hade man emellertid haft tid till detta i gemen, tror jag, att man skulle ha funnit, att de övliga remissinstanserna sällan lagt i dagen en så deciderad tveksamhet beträffande ett lagförslag, som vad fallet varit i detta ärende.

Som vanligt har man sida upp och sida ner i propositionen redovisat dessa yttranden. Genom dem går en linje av utomordentligt stark betänksamhet. Detta gäller statens jordbruksnämnd, det gäller lantbruksstyrelsen, och det gäller rikskommissionen för ekonomisk försvarsberedskap, i vilken senare en ledamot helt avstyrkt lagförslaget, medan en annan, generaldirektör Örne, beträffande maximiprisen framhållit som sin mening, att dessa torde så gott som alltid verka återhållande på produktionen och medföra andra icke önskvärda konsekvenser. En institution, som man måste tillmäta en alldeles särskild betydelse i detta sammanhang, är naturligtvis kommerskollegium. Kommerskollegium har med hänsyn till de tidigare erfarenheterna på området ställt sig mycket tveksamt till den föreslagna lagen, men dock icke ansett sig kunna avstyrka densamma genomförande, »då en dylik fullmaktslag måhända under vissa förhållanden borde finnas att tillgå som nödfallsutväg i en krissituation». »Den största moderation», tillägger kollegium, »torde emellertid böra iakttagas vid en eventuell tillämpning av lagen.» Jag kan icke hjälpa, herr talman, att jag måste uttala min beundran för kommerskollegium. Det är ostridigt något av ett konststycke att i ett tillstyrkande uttalande på sju rader kunna pressa in så bastanta och massiva barriärer av bestämda reservationer.

Jag skulle kunna gå vidare ibland alla dessa remissvar. Jag skulle kunna erinra om, vad Stockholms handelskammare skriver. Denna handelskammare framhåller som sin mening, att en maximiprislag alltid måste betraktas såsom ett »olämpligt och otympligt remedium». »Den bleve dessutom i regel ineffektiv», tillägger man. En annan handelskammare, nämligen den i Göteborg, förklarar, att det vore nödvändigt att maximipriser icke tillgripes annat än i yttersta nödfall, samt att de, då de åsattes en vara, borde kompletteras med effektiva åtgärder till förhindrande av ogynnsamma verkningar.

En av remissinstanserna, nämligen handelskammaren i Sundsvall, har lämnat några konkreta exempel på, hur maximiprislagstiftningen verkade under krisåren. Jag är alldeles säker på, att alla i denna kammare väl erinra sig, hur förhållandena gestaltade sig den tiden. Jag kan dock icke underlåta att här lämna ett kort referat av detta handelskamarutlåtande. Det gäller en bestämd sak, nämligen förordningen om handel med smör under krisåren. Regleringen av handeln med smör anser denna remissinstans utgöra ett var-

Ang. förslag till maximiprislag. (Forts.)

nande exempel på maximiprislagens verkningar. Sedan förordningen om maximipris på smör den 16 november 1917 utfärdats med föreskrift, att priset på ett kilogram smör skulle utgöra 4 kronor 80 öre, försvann smöret ur marknaden. Den huvudsakliga smörhandeln försiggick därefter i smyg med priser varierande mellan 15 och 25 kronor per kilogram. Därest smörpriset icke maximerats, torde med all sannolikhet smöret som förut hava salubjudits å torg och i butiker till priser, som icke nått en sådan höjd. Genom regleringen kvädes emellertid producenternas lust att stegra smörproduktionen, och »man kunde ju förstå det orättvisa i regleringen, då smörproducenten själv fick betala 8 kronor för ett kilogram konsistensfett», heter det i detta yttrande. Handelskammaren avstyrker därför en sådan reglering av produktionen, som en maximiprislagstiftning innebär. Det finns ju ett vimmel av dylika exempel från krisåren. Jag skulle kunna bidra med en kort redogörelse för en annan liten historia, nämligen potatisen. Hur det gick med potatisen komma vi väl alla ihåg. Potatispriset var hela tiden maximerat till 13 öre. Följden blev att lantbrukarna utfodrade sina kreatur med potatis och i stället sålde kålrötter. Potatispriset var ju som sagt maximerat till 13 öre, medan man kunde få sälja hur mycket kålrötter som helst för minst 20 öre per kilogram. Det är icke att förvåna sig över, att det under dylika förhållanden gick som det gick.

Med hänsyn till dessa mycket bestämda erinringar till departementspromemorian lät departementschefen utarbeta ett nytt, reviderat förslag, men detta skilde sig icke så väsentligt från det tidigare. De betänkligheter, som man hade emot departementspromemorian, kvarstå därför i allt väsentligt beträffande det nu förefintliga förslaget.

Nu har ju utskottets majoritet tillstyrkt propositionen, under det att en reservation avgivits av representanterna för högern och folkpartiet. Vad är det då som skiljer utskottsmajoriteten från reservanterna? Ja, jag kanske först bör framhålla vad som är enande. Även reservanterna medge ju: »även om tillgripandet av maximipris är förenat med vansklighet, torde under de förhållanden, som kunna väntas uppkomma vid krig eller krigsfara, en lag, som möjliggör införandet av maximipris, icke kunna undvaras.» Men så kommer jag till den väsentliga skillnaden, nämligen den att utskottsmajoriteten vill, att lagen i enlighet med propositionen skall kunna träda i tillämpning utan riksdagens samtycke, medan reservanterna hysa den bestämda mening- en, att i en så utomordentligt betydelsefull och i folkets allmänna villkor djupt ingripande angelägenhet som denna bör riksdagens medverkan vara en tämligen självklar sak. Jag tycker också, att departementschefen själv skulle kunna känna en viss trygghet i ett sådant arrangemang som reservanterna ifrågasätta. Departementschefen är icke heller, uppriktigt sagt, vidare övertygad om det riktiga och det rimliga i det föreslagna arrangemanget. Han skriver nämligen: »Av vad jag anfört framgår, att prisreglerande åtgärder enligt min mening böra komma ifråga endast när så av angivna skäl är oundgängligen nödvändigt samt att tillämpningsområdet i så fall bör kunna bli relativt begränsat och tillämpningsformerna i många fall förhållandevis mjuka.» Jag menar, att, när departementschefen själv icke är fastare övertygad om det riktiga i tillvägagångssättet, det skulle innebära en akt av trygghet att i den aktuella situationen veta, att man har riksdagen med sig, när man går att bringa lagen i tillämpning.

Vad är det nu som det ytterst gäller med en lagstiftning sådan som den, vilken vi här överlägga om? Ja, det gäller naturligtvis livsmedelsproduktionen. Det är riktigt att denna lagstiftning något skiljer sig från den, som vi hade under krisåren. Den är något utvidgad i förhållande till den då förefintliga. Men i allt väsentligt tar den ju sikte på produktionen av livsmedel.

Ang. förslag till maximiprislag. (Forts.)

Denna produktion av livsmedel måste ju — därom äro vi väl allesammans alldeles ense — vara av utomordentlig betydelse just vid ett kristillfälle eller under ett krig. All erfarenhet visar ju, att allvarliga inskränkningar i livsmedelstillgången leda till en utomordentligt stark inverkan på folkets motståndskraft. Jag tror också, att man kan våga säga, att alla kravaller och dylika uppträden, som så ofta ägde rum under kristiden, mindre berodde på de höga priserna än på det förhållandet, att man överhuvud taget ofta icke kunde få i den reguljära handeln köpa några livsmedel. Jag menar därför, att det är en angelägenhet av allra största vikt att i möjligaste mån hålla den inhemska livsmedelsproduktionen uppe. Men, herr talman, vilka medel har man då att hålla uppe livsmedelsproduktionen? Ja, så vitt jag kan förstå, finns det icke något annat *effektivt* medel härför än något så när tillfredsställande priser för producenterna. Ger man dem icke något så när betalt för varan, lära de icke heller komma att framställa den, detta så mycket mindre som jordbruket efter en mobilisering säkerligen kommer att lida brist på arbetskraft. Jag ifrågasätter verkligen också, herr talman, huruvida det kan hållas för sannolikt i ett dylikt läge, att de stora jordbrukarorganisationerna, som ju hittills arbetat på att hålla priserna uppe, under en kristid, då den inhemska jordbruksproduktionen får en större betydelse än någonsin och då den är ännu mycket mera betydelsefull än för närvarande, skola vara villiga att främja produktionen, om jordbrukarna icke kunna betinga sig sådana priser, som de anse tillfredsställande. Jag tror det i varje fall icke för mitt vidkommande.

Livsmedelsproduktionen är alltså den egentliga kärnan, såsom jag ser saken, i hela detta problem. Kommer man icke till rätta med detta, tror jag, att man i det långa loppet kommer att stå sig ganska slätt. Jag tror icke man når målet med någon sorts maximipris, utan jag tror att dessa komma att skapa misstro hos jordbrukarna, ja, jag skulle icke bli alldeles överraskad, om de rent av ledde till att jordbrukarna, i viss utsträckning åtminstone, på ett eller annat sätt lade om sin produktion.

Nu kan man ju naturligtvis anföra vissa skäl för att man skall gå den av majoriteten anvisade vägen. Man menar sålunda, att denna maximiprislagstiftning har samma karaktär som förfogandelagen. Åt förfogandelagen har man givit fullmaktskaraktär, och därför bör man förfara på samma sätt med maximiprislagstiftningen, menar man. Jag kan, herr talman, för min del icke riktigt dela detta resonemang. Förfogandelagen tager ju sikte på vissa förhållanden, som motivera att denna lag behandlas på det sätt, som här redan är beslutat. De intressen, som i detta fall kräva beaktande, äro av den beskaffenhet, att ett omedelbart ingripande kan visa sig nödvändigt. Men detta kan ju omöjligt göras gällande beträffande maximiprislagen. Man kan ju icke rimligen påstå, att förhållandena skulle kunna tillspetsa sig så utomordentligt snabbt, att icke rådrum skulle kunna finnas att bereda riksdagen något litet inflytande på denna lagstiftning och på de former, under vilka den skall bringas till tillämpning. Här inom riksdagen finns ju dock en betydande sakkunskap i ekonomiska ting — i varje fall när det gäller ting, som ha anknytning till jordbrukets förhållanden. Varför skulle man då icke låta denna sakkunskap i det aktuella fallet kunna få komma till sin rätt och säga sin mening? Vi veta ju i dag förfärligt litet om, hur förhållandena komma att gestalta sig vid ett dylikt tillfälle. Vi veta ju icke alls vilka länder, som exempelvis kunna komma i krig. Vi ha ingen aning i dag om hur det kan komma att ligga till med vår import eller export. Här föreligger en hel rad faktorer, om vilka vi i dag alls ingenting veta. Vore det icke skäl i, att man under sådana omständigheter låte riksdagen säga sin mening med hänsyn till

Ang. förslag till maximiprislag. (Forts.)

det aktuella läget. Vad man här ger Kungl. Maj:t är dock, säga vad man vill, ingenting annat än en fullmakt in blanko. Genom ett tillmötesgående mot reservanternas förslag skulle man emellertid kunna bereda riksdagen möjligheter, som jag för min del anser tämligen naturliga, då det gäller att utöva inflytande på denna angelägenhet. Nu säger man måhända, att det ligger mycket i detta resonemang, och det är kanske svårt att argumentera emot det samma. Man har emellertid en annan invändning att göra. Man framhåller nämligen att redan möjligheten av en maximiprissättning kan tänkas komma att verka hämmande på osund spekulation och illojal lagring. Men, herr talman, detta är ju endast ett antagande och ingenting annat. Jag tror nu för min del, att man med samma rätt kan göra gällande raka motsatsen.

Mycket skulle kunna vara att tillägga till det redan sagda, men jag skall icke göra det. Jag vill till sist endast erinra om en sak, som man kanske icke alldeles bör förbise, när man talar om dessa spörsmål. Jag hoppas, att jag icke blir alldeles missförstådd, om jag kallar detta den moraliska sidan av hela denna fråga. Det finns väl ingen i denna kammare, som icke erinrar sig, hur dessa ting tedde sig under världskrigets år, och hur den s. k. kristidsmoralen blommade upp som en giftig planta. Det fanns onekligen saker och ting i det svenska samhällslivet under dessa år, som man icke gärna vill se upprepede. Jag läste häromdagen i en tidning en mycket intressant uppsats av en aktad före detta ledamot av riksdagen, professor emeritus, till för kort tid sedan ordförande i konstitutionsutskottet, vilken i denna tidningsartikel mycket noga gick in på dessa problem och därvid anförde en ganska ingående kritik av hela detta lagstiftningskomplex. Författaren behandlade även denna, som jag för ett ögonblick sedan vågade kalla moraliska sida av saken. Han förmenade sålunda exempelvis beträffande maximiprislagstiftningen, att »den vände upp och ned på vårt nedärva rättsmedvetande och skapade en samvetenas oro och förvirring, som till sist måste utlösas i den likgiltighet för rätt och orätt som florerat ej blott under krisåren då vanlig rätt blev formell orätt, utan ännu kännbarare under tiden därefter». Jag tror, herr talman, att det ligger ganska mycket av sanning uti detta uttalande.

Nu kommer naturligtvis kammarens majoritet att om någon stund godkänna vad utskottsmajoriteten här har föreslagit. Jag tror mig emellertid våga säga, att detta godkännande icke kommer att lämnas i någon stämning av övertygelse eller i någon stämning av frejdigt mod och av att man här beslutar om en god och gagnarrik sak. Jag tror att den tvekan, som präglat alla remissinstansers yttranden och som präglat även departementschefens eget uttalande, kommer att prägla majoritetens av kammarledamöternas uppfattning, då de ge sin anslutning till vad utskottet här föreslår.

Herr talman! Jag hade helst sett att man hade kunnat vinna resonans för motionärernas rena avslagsyrkande, men, då detta icke har gått för sig, skall jag för min del yrka bifall till reservationen, som dock har tagit upp det väsentliga i de tankegångar, som motionärerna hava framfört, och som i sina allmänna resonemang ligger tämligen nära i linje med motionärernas uppfattning.

Herr talman, jag hemställer sålunda om bifall till den reservation, som är avgiven av herr Karl Emil Johanson m. fl.

I detta anförande instämde herrar *Janson* i Frändesta och *Lithander*.

Herr **Lindqvist**: Herr talman! Jag hade väntat, att den föregående ärade talaren efter det anförande, som han här höll, skulle ha ställt ett annat yrkande än han gjorde, ty med den uppfattning, som herr *Hagberg* i Malmö gav ut-

Ang. förslag till maximiprislag. (Forts.)

tryck åt, hade det ju varit i full konsekvens, att han hade yrkat avslag på det föreliggande förslaget.

Vi ha ju inom första lagutskottet, när vi haft att taga ställning till Kungl. Maj:ts proposition, även haft att behandla ett par motioner, den ena väckt i första kammaren av herrar Linnér och Öman och den andra väckt i samma kammar av herrar Knut Petersson och Albertsson. Motsvarande motioner hava även väckts i andra kammaren. Uti dessa motioner har man yrkat rent avslag på det föreliggande förslaget till maximiprislag. Under utskottsbehandlingen vågade emellertid ingen ställa sig på den rena avslagslinjen.

icke bara vi, som i första lagutskottet behandlat detta problem, utan även samtliga riksdagens ledamöter liksom också alla medborgare i detta land torde hysa den önskan, att förhållandena aldrig skola bli sådana, att den här ifrågasatta lagstiftningen skall behöva sättas i tillämpning. Vårt land befinner sig ju just nu i ett så ovisst läge, att vi ingenting veta om vad framtiden bär i sitt sköte. Därför bereda vi oss också på olika sätt att möta tider, som äro svårare än dem vi för närvarande hava. Inför denna ovisshet vågade icke ens herr Hagberg i Malmö med sin uppfattning om maximiprislagstiftningen gå in för rent avslag på Kungl. Maj:ts proposition. Även han tycks ju inse, att tiderna kunna bli sådana, att vi för att så långt möjligt äro skyddade oss själva måste kunna sätta maximipris på en hel del varor. Det är säkert ingen av oss, som i dag tala och rösta för Kungl. Maj:ts förslag, som icke inser, att ett tillgripande av en lagstiftning om maximipriser är en åtgärd, som kan vara ett tveeggat svärd. Man vet med andra ord icke, hur det hela i detalj kommer att verka. Vi hava emellertid från kristiden, då vi hade en dylik maximiprislagstiftning, en viss erfarenhet, och denna erfarenhet säger oss, att vi göra klokt i att så förbereda oss för kommande tider, att vi icke behöva stå inför samma svårighet, som vi stodo inför under denna kristid.

En sak, som vi då först hava att tänka på för att kunna undvika dylika svårigheter, är att vi äro rustade att i god tid vidtaga sådana åtgärder, som vi anse behöfliga, så att vi icke behöva komma i efterhand med dem. Det torde väl nämligen vara en allmän uppfattning bland vårt folk och bland de myndigheter, som hade att under kristiden handlägga dessa ärenden, att man mången gång kom för sent med en viss åtgärd och därför icke vann det man ville vinna med densamma.

När nu, såsom jag skulle tro, Kungl. Maj:t får den fullmakt, som här begäres, hava vi också all anledning tro, att Kungl. Maj:t icke kommer att använda denna fullmakt utan att vara övertygad om att därmed åstadkomma det bästa möjliga. Vi hava ju här för bara några minuter sedan antagit tvenne liknande fullmaktslagar för Kungl. Maj:t. Den ena var den s. k. valutafullmaktslagen, medan den andra lagen gällde förfogande över viss egendom. Jag har nu litet svårt att förstå, att man här i riksdagen och i utskottet kan vilja vara med om att ge Kungl. Maj:t dessa fullmakter men vägra Kungl. Maj:t den som det här är fråga om. Det finns icke någon konsekvens i ett sådant handlingssätt, och det kan icke ha varit rent sakliga motiv, som härvidlag fått vara avgörande. Vi som utgöra majoriteten i utskottet ha likaväl som alla andra ansett, att det här är fråga om en fullmakt, som icke skall tillgripas annat än i fall, då särskild fara är å färde. Så är ju också lagen skriven. Kungl. Maj:t kan icke tillämpa densamma utan att verklig fara föreligger.

Herr talman! Jag har icke tänkt att här närmare gå in för ett sakligt för svar för den föreslagna lagstiftningen. Jag skulle tro, att nu omedelbart efter mig kommer att uppträda en talare, som i ett längre anförande kommer att skildra de svårigheter, som äro förbundna med den föreslagna maximilagstiftningen. Och därefter, förmodar jag, kommer man från statsrådsbanken att

Ang. förslag till maximiprislag. (Forts.)
svara på den kritik, som kommer att levereras av den som uppträder efter mig.

Med dessa ord ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Bagge: Herr talman! Den föregående ärade talaren har i viss utsträckning ordnat upp regien för denna diskussion, och jag skall så gott jag kan försöka tillfredsställa honom i fråga om den roll, som han har tilldelat mig.

När man läser första lagutskottets föreliggande utlåtande liksom även den reservation, som fogats till detta, står det mycket klart, att detta utskott måste bestå av synnerligen lagfarna män, som äro vana vid att framför allt se olika spörsmål ur lagtekniska, juridiska och konstitutionella synpunkter. Men det förhåller sig nog ofta så, att personer, som äro juridiskt förfarna och inställda på att betrakta problemen ur juridiska synpunkter, icke alltid äro så intresserade av andra sidor av dem, nämligen de praktiska och ekonomiska sidorna. Detta har också varit fallet här. Det återfinns icke något spår av intresse för de ekonomiska och praktiska sidorna av detta mycket svåra och besvärliga problem vare sig i utskottsutlåtandet eller i reservationen, utan man har där väsentligen nöjt sig med att syssla med saken ur juridiska och konstitutionella synpunkter.

När man närmare betraktar detta problem ur ekonomiska och praktiska synpunkter, kommer man med mina utgångspunkter närmast därhän, att man borde ha yrkat avslag på denna proposition, och jag skall, om ett sådant avslagsyrkande på något sätt skulle röna stöd här, instämma däri, icke därför att jag inte anser att maximipriser någon gång kunna behöva tillgripas, utan därför att jag anser det vara skadligt, om genom ett beslut om maximiprislagstiftning den föreställningen skulle kunna vinna terräng, att maximipriser från första början skulle utgöra en normal del av en krigshushållning. I själva verket utgöra ju maximiprisen ett alltför ohanterligt medel för att de skulle kunna få spela en sådan roll i en krigshushållning. Jag tror, att det skulle bli svårt nog ändå att hålla tillbaka trycket från en allmän opinion — som inte så noga tänker på vad erfarenheten visat eller på vad som kan komma att ske och vilken därför påyrkar maximipriser i oträngt mål — utan att vi ha en fullmaktslagstiftning, som direkt, kan man säga, inbjuder till detta.

Det förefaller mig vara önskvärt, att man så länge som kan vara möjligt under de svåra förhållanden, som krig och krigsfara medföra, bevarar så mycket som det går av de fria krafterna och det enskilda initiativet och genom en frivillig samverkan försöker ställa dem i det allmännas tjänst, detta både vad beträffar den inhemska produktionen och importen. Det viktigaste av allt är ju dock, att tillgången på de förnödenheter, som vi så väl behöva, särskilt under ett krig, icke minskas och att dessa förnödenheter, särskilt livsmedlen, icke undanhållas orter och befolkningsgrupper, där de framför allt behövas.

Nu ha vi ju från världskriget mångahanda erfarenheter av de dåvarande maximiprisens verkningar, och herr Hagberg har redan påpekat, hur tråkiga dessa erfarenheter voro i många avseenden. Det har verkställts en del undersökningar rörande vår hushållning under denna tid — jag erinrar t. ex. om »Världskrigets ekonomi» — och ehuru dessa undersökningar naturligtvis icke kunnat bestämt fixera, hur olika åtgärder verkat, gå de emellertid ut på vad vi veta litet var, nämligen att maximiprisen medförde mycket bekymmersamma konsekvenser. Landshövding Mannerfelt har i sin klarläggande framställning av livsmedelspolitiken och livsmedelsförsörjningen i »Världskrigets ekonomi» påpekat, att utan tvivel de offentliga prisanordningarnas ändamål att dämpa stegringen i livsmedelsprisen uppnåddes huvudsakligen endast i fråga om va-

Ang. förslag till maximiprislag. (Forts.)

ror, som tillika voro föremål för ransonering, men att de efterlevdes sorgligt illa, när det gällde övriga artiklar. Det nakna maximiprisförordnandet ställde därigenom de stora grupperna av mindre bemedlade löntagare och pensionärer liksom även dem bland samhällets mera välbärgade medlemmar, som lojalt iakttago myndigheternas föreskrifter, i en ytterst ogynnsam ställning. Särskilt hårt drabbades storstädernas befolkning, medan de smärre orternas invånare, som i allmänhet hade livligare kontakt med lantmännen, lättare kunde med kringgående av myndigheternas kontrollåtgärder förvärva de åtrådda förnödenheterna. Överallt florerade smyghandeln, och i dess spår fortskred en uppluckring av känslan för lagarnas helgd. Det gick så långt, att även personer, som befunno sig i en sådan ställning, att man inte borde kunna tänkt sig, att de skulle överskrida förordningarna, gjorde detta såsom en fullständigt naturlig sak. Det visade sig, att maximiprisen överhuvud taget ledde tillförseln av förnödenheter från den marknad, där sådana priser tillämpades, till den marknad, där de icke tillämpades, nämligen smyghandeln. Tillförseln gick på detta sätt förbi myndigheternas reglering och de anordningar, som man vidtagit för att hjälpa de mindre bemedlade.

Jag har en mycket livlig erfarenhet av detta, då jag under tre av de värsta åren var verksam i centrum av Stockholms kommunala administration för livsmedelsförsörjningen och hjälp åt de mindre bemedlade här i staden. Det var en ytterst arbetsam och bekymmersam tid i alla avseenden, och jag kommer aldrig i mitt liv att glömma de förhållanden, som då rådde. Stockholm var ju faktiskt som en belägrad stad. De kommunala myndigheterna fingo inte hand om ens tillförseln från de närmast liggande områdena, medan det däremot gick en ständig flod av varor in till staden vid sidan av hela den apparat, som vi voro satta att försöka sköta så gott vi kunde för att på det sättet hjälpa folket i den mån det gick.

Man kan säga, att den grundläggande svagheten i systemet med maximipriser bestod däri, att intresset för produktionens effektivitet, på längre sikt, offrades till förmån för en omedelbar prislindring för konsumenterna, vilken i mycket stor utsträckning blev en chimär, därför att folk måste skaffa sig livsmedel på andra vägar än de legala. Om det också inte kan anses klart påvisat, finns det åtminstone starka skäl för antagandet — jag kan ånyo åberopa mig på den mannfelteska utredningen — att jordbruksprodukternas pris i stort sett icke voro så gynnsamma, att lantmännen lockades att utnyttja produktionsmöjligheterna till deras yttersta gräns. Prisanordningarna torde därför snarast ha verkat hämmande på den krafternas högsta anspänning, som tidsläget skulle fordrat.

När man talar om att en maximiprislagstiftning är önskvärd ur social synpunkt, bortser man alltså från de hittillsvarande erfarenheterna, vilka visa, att maximiprissättningen ledde till den fullkomliga motsatsen till vad som var socialt sunt och riktigt, i det att de människor, som hade minsta möjligheterna att kunna klara sig själva, fingo det sämst och sämre än de skulle ha haft det, om maximiprislagstiftningen icke hade tillämpats, därför att tillförseln var mindre än den annars sannolikt skulle ha varit.

Detta gäller alltså livsmedelsproduktionen. Detsamma gäller emellertid även importen. Därvidlag måste man också lita till de enskilda krafterna för att upprätthålla importen i så stor utsträckning som möjligt, och det är då nödvändigt att bibehålla den vinstmöjlighet, som gör att människor bry sig om att nedlägga arbete på att kunna föra in varor.

Erfarenheterna från världskriget beträffande en maximiprissättnings inverkan på produktionen och fördelningen av olika förnödenheter gå alltså stick i

Ang. förslag till maximiprislag. (Forts.)
 stäv mot det antagandet, att maximipriser skulle vara nyttiga ur social synpunkt eller med hänsyn till vårt lands möjligheter att överhuvud taget kunna klara sig under ett krig. I propositionen talas mycket litet, knappast något alls om dessa erfarenheter. I stället hänvisar man till andra omständigheter, som man anser vara av den natur, att de böra föranleda, att vi ånyo skola ge oss in på detta experiment. Verkningarna på produktionen och distributionen skjutas i skymundan, och i stället understrykas de penningpolitiska omständigheterna och möjligheten att hindra en spekulation i stigande priser, vilken skulle kunna påverka penningvärdet på känt sätt och medföra uppkomsten av lagring i spekulativt syfte. Slutligen talar man om de erfarenheter, som gjorts sedan världskrigets tid, särskilt i Tyskland.

Det säges nu i propositionen att — jag översätter litet fritt men, såsom jag tror, inte oriktigt — det som kritikerna av en maximiprislagstiftning anföra beträffande de föregående erfarenheterna av en sådan lagstiftning, kan man taga ad notam på det sättet, att maximiprisen icke skola fastställas på samma sätt, som skedde under världskriget, utan att de skola sättas så, att de följa marknadsläget eller, som det står i propositionen, motsvara priserna vid fri konkurrens. Detta är ett teoretiskt resonemang, som kan vara riktigt under vissa förutsättningar. Det har emellertid den svagheten, att det inte tar hänsyn till de praktiska svårigheter, som möta, till de möjligheter, som vi ha, att överhuvud taget kunna genomföra en sådan anordning. Efter de erfarenheter, som jag gjort, är jag övertygad om att den människa inte finns, och ej heller den kommission, som skulle vara i stånd att fastställa prisen på ett sådant sätt, att de villkor täckas, som förutsätts i propositionen.

Man har också hänvisat till att det inte bara är prisen på livsmedel och konsumtionsförnödenheter, som skulle maximeras, utan att även vissa kostnader — åtminstone gäller det priset på råvaror o. s. v. — skulle underkastas maximering och att man därigenom skulle uppnå ett bättre resultat. Jag tror inte, att så skulle bli fallet. Jag är alldeles övertygad om att det icke skulle komma att underlätta produktionen, om man fastställde prisen över hela linjen, ända från kostnader för råmaterial och upp till priser på konsumtionsförnödenheter. Att avväga allt detta övergår mänsklig förmåga, och det kommer icke att kunna ske på det smidiga och förträffliga sätt, som man förutsätter i propositionen, utan det kommer att bli liknande konsekvenser som dem vi ha så tråkiga erfarenheter av från världskriget.

Jag kan med ett litet exempel visa, hur besvärligt detta är. I propositionen föreslås såsom norm för prissättningen den *genomsnittliga* produktionskostnaden för en vara. Nu säger ju all erfarenhet, att priset måste motsvara de *högsta* kostnader, som produktionen av en vara betingar. Det var principen om den genomsnittliga kostnaden såsom norm, som man följde, när man på sin tid satte maximipris på potatis, vilket hade det sorgliga resultatet, att potatisen försvann ur marknaden och icke odlades i den utsträckning, som var nödvändigt. Hela detta resonemang att maximiprisen skulle kunna följa marknadsprisen försvagar emellertid i högsta grad det argumentet, att man genom maximiprissättning skulle kunna stävja en spekulation, både i lagring och på annat sätt, i syfte att draga vinst av en kommande prisstegring.

När det säges att maximiprisen skola följa den allmänna prisutvecklingen, då frågar man sig: vilken blir då egentligen den allmänna prisutvecklingen? Vad är det sannolika därvidlag? I propositionen visas på en rad av orsaker till att en prisstegring med all säkerhet är ofrånkomlig under ett krig, och därvidlag delar jag helt och hållet finansministerns uppfattning. Då blir man ju också tvungen att låta maximiprisen följa denna prisstegring. Detta förstår folk — det behövs förresten bara en första maximiprissättning för att alla

Ang. förslag till maximiprislag. (Forts.)

skola begripa det — och det kommer därför likafullt att ske spekulation, nämligen i höjda maximipriser mot annars i höjda vanliga priser.

Jag tror därför inte, att detta argument, att man skall hindra spekulation med maximipriser, håller, utan jag tror, att det kommer att bli spekulation i alla fall. Maximiprissättningen kommer icke att kunna avsevärt hålla tillbaka de spekulativa tendenserna, när vi ha ett krigsläge kring oss eller över oss, ty då veta alla människor att prisen komma att stiga, även om maximipris tillgripas.

Vi skola också komma ihåg, att vi stå i alla fall bättre beredda för närvarande i fråga om korrektiv mot en omedelbar, vanligen spekulativ varuprisstegring än vad vi gjorde tidigare. Staten har ju lagrat en hel del varor i mycket stor utsträckning. Vi ha det nordiska samarbetet på försörjningsområdet. Och under en icke alltför kort tid borde detta i någon mån kunna bjuda prisstegringstendenserna spetsen. Fråga är, om icke denna synpunkt leder ett steg längre. Vi veta ju, att under detta år har från olika håll framförts tanken på en utvidgning av lagringsverksamheten i landet till att omfatta också enskild lagring i betydande utsträckning. Jag erinrar därom, att herr André med flera inom vårt parti väckt motion vid årets riksdag rörande organiserande av sådan enskild lagring. Den har avslagits med hänvisning till att rikskommissionen skulle ha dylika planer. Vi få hoppas, att rikskommissionen rycker upp sig och gör något åt saken. Om det blir fallet, få vi väl säga, att om vi få en sådan de svenska hushållens ekonomiska försvarsberedskap, ha vi väl också byggt upp en i viss mån hållbar mur mot den första, omedelbara spekulatio- nen, när ett krig bryter ut, såvitt den avser de viktigaste konsumtionsförnödenheterna.

Det anmärkningsvärda är emellertid, att maximiprislagen utformats utan beaktande av detta spörsmål. Frågan är rent av, om icke 3 § med dess beslagsklausul kan vara ägnad att avhålla företagsamma husmödrar och hufvänder från att skaffa sig de förråd, vilkas största betydelse, som jag nyss sade, kanske just ligger i att vara en motvikt mot den första rusningen med därmed följande prisstegringstendens och den fara, som ligger i detta.

En annan sak, som förefaller mig kunna verka i samma riktning, är ju frågan, om icke det är rätt sannolikt, att med de nuvarande jordbruksorganisationerna man skall kunna ordna saken så, att man icke får någon dylik omedelbar prisstegring. Där är ju sedan flera år tillbaka icke prisbildningen på jordbruksprodukterna fri utan statligt reglerad. Att denna reglering medfört en höjning av priserna till en nivå, som ligger icke oväsentligt över den fria marknadens priser, är också klart. Då undrar jag, om icke, när förutsättningarna för en maximiprislagstiftning bli klarlagda och man får utredning om detta, det skall visa sig, att denna icke behöves ur den synpunkt, som finansministern särskilt lägger vikt på, nämligen för att stävja den omedelbara spekulatio- nen i prisstegring.

Vad så beträffar argumentet, att fullmakten för regeringen att förordna om maximipris skulle kunna användas som påtryckningsmedel vid förhandlingar, så är det naturligtvis ett argument, som man väl kan giva en viss vikt. Men jag undrar, om det argumentet för så långt, därför att det finnes många andra påtryckningsmedel, som regeringen har, framför allt förfogandelagen. Och när det gäller monopoliserade råvaror och dylikt, som man särskilt talat om, är det lättare att använda förfogandelagen mot dylika monopolistiska organisationer än på andra områden. Då blir detta det effektivaste och lämpligaste medlet, som jag ser saken.

Slutligen skulle jag vilja erinra om den bebådade krigsvinstbeskattningen. Den anser jag vara fullt riktig också ur den synpunkten, att vi väl alla mena

Ang. förslag till maximiprislag. (Forts.)

— och det är kanske det som ligger bakom stämningen för maximipriserna — att vad som i allra största grad stöter rättskänslan är, att när det allmänna befinner sig i svårigheter och nöd, skola vissa människor begagna sig av dessa möjligheter att skaffa sig oskäligen vinst på sina medborgares bekostnad. Denna moraliska synpunkt, som jag helt underskriver, förefaller mig kunna tillgodoses genom en dylik krigsvinstbeskattning, som i främsta rummet borde drabba spekulatörer i lagerhållning och på detta vis också bli ett medel att mota denna spekulation.

För riksdagens ställningstagande till maximiprislagen synes det mig, som om det skulle varit av värde, om den i ett sammanhang kunnat taga ställning till båda dessa spörsmål. Det har emellertid icke varit möjligt, då frågan om en krigsvinstbeskattning icke förelagts årets riksdag.

Jag kan därför icke finna den argumentering bärande, som jag nu sökt bemöta.

Vad så beträffar de tyska erfarenheterna äro de synnerligen intressanta, icke minst för att de visa, vad det är för förutsättningar som behövas för att en maximiprislagstiftning överhuvud taget icke skall bli fullständigt misslyckad och få verkningar av en helt annan innebörd än man tänkt sig. Det är nämligen på det viset, att den lärdomen kunna vi åtminstone draga från världskrigets erfarenheter, att maximiprisbestämmelserna icke ensamma leda till målet. Det kräves med nödvändighet kompletterande ingripanden på andra områden. Det regleringssystem, som av den nationalsocialistiska regimen genomförts i Tyskland och på vilket departementschefen i hög grad stöder sig i sin motivering till föreliggande proposition, bekräftar till fullo dessa våra inhemska erfarenheter.

I sista häftet av Ekonomisk tidskrift finnes en mycket intressant översikt, författad av chefen för vårt statliga konjunkturinstitut, över de tyska prisregleringarna. Av denna översikt får man ett mycket starkt intryck av hur intimt priskontrollen över varorna är sammanvävd med ingripanden på arbetsmarknaden och inom utrikeshandeln, och hur det är nödvändigt, att allt detta sammanfogas till ett enda system.

Om man skall med utsikt till framgång kunna möta en tendens till stigande varupriser, måste man givetvis i första hand vidtaga sådana åtgärder, som söka att undanrycka eller neutralisera prisstegringens *orsaker*. Prisstegringen är bara ett *symtom* på vad som inträffat. Lika litet som man skall ingripa mot symtom, när en människa är sjuk, utan i stället måste gå till orsakerna, lika litet skall man ingripa mot symtom, när samhället är sjukt, utan man skall gå till själva orsakerna.

Nu uppräknar också propositionen, ehuru utan anspråk på fullständighet, en rad av tänkbara ingrepp i sådant syfte på penningväsendets, på finanspolitikens, på skattepolitikens och på distributionens områden. Det är tacknämligt, att man åtminstone fått denna första lilla början till huvuddragen i den generalplan för den ekonomiska beredskapslagstiftningen, som man med allt fog på senare tid efterlyst i den offentliga diskussionen. Men den är långt ifrån fullständig. Det är bara några spridda synpunkter och ingenting annat.

Det är desto beklagligare, som ju maximiprislagstiftningen, som jag sade tidigare, åtminstone i viss mån går utöver den tidigare maximiprislagstiftningen därigenom, att den också vill lägga för produktionen nödvändiga förnödenheter under bestämmelserna om maximipris. Därigenom har man ju faktiskt kommit över till ett tillstånd, där man försöker, om ock ofullständigt, att kontrollera materielen, produktionsförnödenheterna och kapitalet. Men man lämnar kvar den kanske viktigaste av alla produktionsfaktorerna och den i ett sådant läge mest drivande faktorn, nämligen arbetskraften.

Ang. förslag till maximiprislag. (Forts.)

Jag behöver ej närmare utveckla, hur brist på arbetskraft utlöser en lönestegring. Denna lönestegring medför ofrånkomligt en prisstegring på varor, även om man gör aldrig så mycket i maximiprisväg för att försöka hindra den. Det där veta vi ju också från krigstiden. Det var ju så, att när bränslekommissionen icke fick den lagstiftning om tjänsteplikt den ville ha för att få tillräckligt med arbetskraft, blev följden en våldsam stegring i lönerna på detta område, som var en av de väsentliga faktorer, som satte i gång prisstegringen och inflationen på den tiden.

Som läget nu är, då frågan om arbetsmarknadens krisberedskap ännu befinner sig på utredningsstadiet, skulle ett godtagande av den föreliggande propositionen innebära, att regeringen bereddes möjlighet att ingripa på alla möjliga andra områden men icke på det arbetsrättsliga gebitet. Man kan icke värja sig för farhågan, att prisregleringarna kunna komma att bli mera genomgripande och få mera svårberäknliga konsekvenser än om möjligheter också stode till buds att inskrida med neutraliserande åtgärder på arbetsmarknaden, framför allt för att få arbetskraft på sådana områden, där man främst behöver den.

Allt detta visar nödvändigheten av en *plan*. Det visar, hur alla dessa åtgärder hänga ihop och att maximipriserna icke böra tillgripas förrän mycket ingående ingripanden i hushållningen blivit nödvändiga. För min del tror jag, att om vi få ett långvarigt krigstillstånd och förhållandena bli värre och värre, komma vi till en situation, när vi måste gå till dessa mycket genomgripande ingrepp i produktionen och hushållningen. Det kan icke hjälpas. Under krig tiga lagarna, och även de önskemål man annars skulle kunna ha kunna då icke bli tillgodosedda. Men vad jag menar är, att man skall icke gå till ett sådant tillstånd förrän det är alldeles nödvändigt. Och man skall icke göra det på det sättet, att man först tar det kanske mest dubiösa medlet, nämligen maximipriserna, och för igenom dem, och efteråt vidtar de andra åtgärder, som skulle vara en förutsättning för denna maximiprislagstiftning.

Då blir det, som sagt, så att man får en blandning av olika system, med prisingripanden, under det att man i övrigt lämnar allehanda delar av produktion och hushållning fria. Då blir resultatet det, som vi känna till från världskriget.

För att icke bli missförstådd vill jag till sist sålunda understryka, att jag givetvis icke förbiser, att under ett krig, vare sig Sverige är indraget i det eller icke, *kan* situationen bliva sådan, att statsmakterna tvingas att åstadkomma en hushållning liknande den nuvarande i Tyskland och att tillgripa även en så pass tvivelaktig sak som förordnande om maximipriser. Det är bara till gagn för frågans sakliga behandling, om vi få grundligt genomdiskutera detta svåra avsnitt av krigsekonomin innan vi ge oss in på en så pass bekymmersam historia.

Det är därför jag tagit kammarens säkerligen hårt anlitade tålmod i anspråk, fastän jag vet, hur gärna ni vill komma över till de andra ärendena, för att hålla denna långa utläggning. Jag anser emellertid, att det här gäller en så ytterst viktig sak, att den svenska riksdagen icke bör avgöra den utan att man först sökt göra sig någon föreställning om vad det verkligen gäller. Det skulle enligt min mening lända hela vår nationella hushållning till mycket allvarlig skada, om vi började experimentera med detta farliga medel utan att ha klarlagt verkningarna av de möjligheter, som vid sidan av detta stå till buds, och utan att ha utformat reglerna för alla dessa olika åtgärders samspel på ett riktigt sätt. Med de papper, som Kungl. Maj:t hittills framlagt, saknas nästan alla dessa möjligheter. Vi veta icke ens någonting om de konkreta förslag eller de konkreta planer, som kunna föreligga, om Kungl. Maj:t

Ang. förslag till maximiprislag. (Forts.)
 skulle finna det nödvändigt att sätta en sådan här maximiprislagstiftning i verket. Vi veta ingenting om den organisation, som skall bliva till. Vi veta ingenting om de stödåtgärder man planerar. Vi ge i själva verket här Kungl. Maj:t, som det sagts i medkammaren, en fullmakt in blanco och rösta i blindo för detta. Det kan ej vara ett riktigt sätt att behandla en så viktig fråga som denna.

Ja, som sagt, jag skulle helst vilja gå på avslag. Är det nu så, som sannolikt är, att ett sådant yrkande icke har någon större resonans, så får jag väl begränsa mig till att gå på reservanternas förslag. Jag gör det också därför, att jag har den uppfattningen, att maximiprisen icke äro något medel, som behöver omedelbart sättas i verket. Det är ju från den uppfattningen, som även reservanternas utgå.

Jag gör det också av en annan anledning. Som jag sade tidigare i mitt anförande, kommer det säkerligen att bli ett mycket starkt tryck på regeringen att i oträngt mål sätta i gång en maximiprisreglering. Ty folk kommer icke ihåg hur det varit, och folk tänker icke igenom, vad det kan bli fråga om. De se bara, att priserna stiga, och då vilja de, att något skall göras åt saken — vad det än må vara. Då menar jag, att om man går på reservationen, får man åtminstone en liten smula andrum. Man får ett stöd åt regeringen att kunna tänka litet mera på saken och att icke omedelbart giva vika för en sådan opinion.

Jag skulle också vilja säga, att jag tror, att det vore mycket nyttigt, om riksdagen finge framlagt för sig hela detta komplex av praktiska frågor om hur detta skall genomföras i praktiken, innan beslut fattas, bland annat därför, att här ha vi ju representanter också för producenterna av livsmedel och då framför allt jordbrukarna. Det är icke bara det, att de kunna bidra med sin sakkunskap. Jag hoppas, att de då också skola kunna bidra med ett *motstånd* mot en lagstiftning av det här slaget — även om de för närvarande tyckas ha fallit till föga för den nuvarande regeringen.

Under detta anförande hade herr talmannen återtagit ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr **Werner** i Höjen: Herr talman! Det är väl knappast någon som tror, att det knippe av lagar, som riksdagen i dag har att behandla, hälsas med någon större tillfredsställelse och förtjusning från näringslivets sida. Man måste se tillkomsten av dessa lagar mot den mörka slagskugga, som ett kommande krig kastar framför sig. Det torde icke vara någon, som vill göra gällande, att vi i ett dylikt läge skulle stå oförberedda liksom vid det förra krigsutbrottet, och att vi icke skulle ha resurser att så långt som möjligt reglera näringslivet och dess olika förhållanden för att skydda nationens olika medborgargrupper.

Det är inför detta förhållande, inför ett hotande krig, som dessa beredskapslagar lagts under riksdagens prövning redan nu för att riksdagen med större lugn och eftertanke skulle ha möjlighet att sakligt pröva desamma. Man torde icke kunna påstå, att det gives större möjligheter att pröva dessa lagar och söka förändra och anpassa dem, sedan kriget utbrutit. Det är väl ändå uppenbart, att vid ett krigsutbrott nationen och den lagstiftande församlingen få andra och kanske mera primära spörsmål att syssla med såsom nationens försvar, dess neutralitet o. s. v. I det läget kanske man bör vara tacksam, att en regering givit riksdagen möjlighet att i tid behandla lagar, som kanske omedelbart måste träda i funktion.

Man talar i högtidliga ögonblick från bl. a. det håll, som nu representeras

Ang. förslag till maximiprislag. (Forts.)

av reservanterna, om värdet av nationell samling. Men man måste beklaga, att i ett ögonblick, då nationell samling kanske vore mera av nöden att omsätta i handling, densamma icke är tillfinnandes.

Den ovilja, som vi alla hava kvar i minnet av de förra krislagarna, härleder sig från dessas uppenbart orättvisa och ensidiga konstruktion. När man nu från högerens sida med utgångspunkt från den förra kristidslagstiftningen kritiserar den nu föreliggande, särskilt maximiprislagen, skall man kanske också från högerens sida tala om, att det var de hammarskjöldska och swartzska regeringarna, alltså två högerregeringar, som genomförde en lagstiftning, som i hela sin hårdhet och orättvisa kom att drabba livsmedelsproduktionen och jordbrukarna.

Jag vågar, då jag utan reservation anslutit mig till lagutskottets betänkande, öppet uttala, att jag hyser större tilltro till den nu sittande regeringens förmåga att anpassa en maximiprislagstiftning efter de förutsättningar, som äro tillfinnandes, för att hålla produktionen uppe på en för nationens försörjning nödvändig nivå än vad jag skulle hysa till de på det praktiska livets område mindre erfarna politiker, som bildade underlaget under den hammarskjöldska regeringen.

När vi här i långa anföranden från reservanternas sida höra deras deklARATIONER, kan man verkligen fråga sig: Var är reservanternas ställning till denna fråga? Här talar den ene talaren efter den andre mot lagen. De motivera ett avslag genom att bygga på de motioner, som avlämnats i de här frågorna. vilka motioner gå ut på rena avslaget, medan reservationen i verkligheten innebär ett godkännande av propositionens sakinhåll.

Var ha vi då egentligen motionärernas ställning just nu? Är det icke så, att båda de partier, som motionärerna och reservanterna representera, utan vidare sprungit ifrån det ursprungliga och verkliga innehållet i sina motioner? Man har icke kunnat göra gällande, att icke lagarna äro nödvändiga och att det icke finnes behov vid ett krigsutskott av en maximiprislag. Man har heller icke kunnat vända sig mot lagarnas konstruktion. Men man vänder sig mot den tidpunkt, då dessa lagar skola träda i funktion. Om man bara ägnar några ögonblick åt att läsa 1 § i förfoganderättslagen, motsvarande samma paragraf i maximiprislagen, så finner man, att Kungl. Maj:t icke äger att sätta lagarna i funktion utan att först hava kallat riksdagen att sammanträda och att samma lagar träda ur funktion automatiskt, försåvitt icke riksdagen konfirmerat dem inom 30 dagar efter riksdagens början. Det är sålunda bara en tidsintervall, som många här i debatten gjort så mycket väsen av. Någonting annat är det icke fråga om. För övrigt upphör lagens giltighetstid den 31 mars 1940. När lagarna icke äro av annan karaktär och man icke kan påvisa någon felaktighet i propositionens konstruktion, förstår jag icke, varför man förlänger debatten i denna fråga.

Jag undrar, vad som skulle hända, om riksdagen icke lämnade regeringen fullmakt att fastställa maximipris. Vi minnas alla krigsutbrottet år 1914. Det första folk gjorde var att rusa från den ena affären till den andra för att köpa upp varor. Vi minnas hamstringen under fjolårets septemberkris, då konsumenterna försökte förse sig med nödvändiga livsmedel. Om det nu utbröte ett krig, skulle samma företeelser framträda på affärlivets område. Enskilda personer skulle försöka att slå under sig betydande varumängder för eget behov. Den gamla från kristiden kända jobbarandan skulle antagligen, om inga skyddsåtgärder vidtoges, komma att fritt florera över hela landet. Om jag icke hörde fel, gjorde herr Bagge gällande, att krisvinster, som han innerst inne fördömde, skulle utgöra lämpliga skatteobjekt för staten. Bör staten verkligen tillgodose sitt skattebehov på så osmakligt sätt? Det

Ang. förslag till maximiprislag. (Forts.)
vore väl ändå oriktigt att lämna jobberiet frihet att utplundra fattigt folk för att på så sätt skaffa staten inkomster.

Jag vill erinra om angelägenheten av att trygghet skapas för att sådana priser åsätts, att livsmedelsproduktionen icke hämmas. Som bekant arbetar jordbruket på lång sikt. Det är nödvändigt, att de priser, som i ett nödläge åsätts jordbrukets produkter, bestämmas på sådant sätt, att livsmedelsförsörjningen icke råkar i fara. Därom äro vi alla ense. Alla torde dock vara ense om att man bör visa så pass stor blick för realiteter, att man icke framkallar en för landet farlig minskning av produktionsvolymen. Jag kan icke såsom jag framhållit finna reservanternas ställning vare sig följdriktig eller hållbar. Varför hava icke reservanterna i likhet med motionärerna konsekvent yrkat avslag? Då hade de debattinlägg, som gjorts här, haft något att bygga på. Nu anser jag dem hava varit ett slag i luften. Den opinion, man talar om, är icke den opinion, som f. n. finnes i landet, utan det är den opinion, som man tror sig kunna skapa beträffande denna lagstiftning.

På jordbrukarhåll hava vi aldrig sökt undandraga oss ansvaret mot samhället inför svåra och bekymmersamma lägen. Lagarna skola ju icke heller tillämpas annat än vid ett krigsutbrott, och jag har därför för min del ansett mig kunna biträda såväl propositionen beträffande förfoganderättslagen som propositionen angående maximiprislagen. Jag ber att få vidhålla denna min ståndpunkt och yrka bifall till utskottets förslag.

Häruti instämde herrar *Gustafsson* i Lekåsa, *Andersson* i Vigelsbo, *Andersson* i Ovanmyra och *Johansson* i Mysinge.

Herr **Bagge** erhöll nu ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Eftersom herr Werner i Höjen uttalade sin förvåning över att jag här utvecklat synpunkter, som närmast talade för avslag på propositionen, ehuru ledamöter av högerpartiet i första lagutskottet intagit en annan ståndpunkt, vill jag bara säga honom, att jag tror, att han icke skulle blivit så förvånad, om han litet bättre känt till, hur det går till inom vårt parti. Inom vårt parti hålla vi nämligen på de enskilda ledamöternas frihet. Vi gå till och med så långt, herr Werner i Höjen, att även partiledaren någon gång får säga vad han menar, även om hans åsikt skulle strida mot andras. Jag har i detta fall haft en personlig anledning att framföra mina synpunkter, eftersom jag på detta område befinner mig »på min mammas gata». Jag har nämligen praktiskt och teoretiskt sysslat ganska mycket med dessa saker, och jag har därför ansett mig ha både rättighet och skyldighet att uttala min uppfattning.

Härpå anförde

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet **Wigforss**: Herr talman! De inlägg, som hittills gjorts av motståndare till denna lagstiftning, ha skapat en, jag vill icke säga förvirrad, men något osäker situation. Det är därför icke fullt klart, på vilken linje en anhängare av propositionens och utskottsmajoritetens förslag bör föra sin argumentering. Man måste nämligen föra en helt annan argumentering, om man vill vända sig emot den kritik, som av såväl herr Hagberg som herr Bagge riktats mot hela maximiprislagstiftningen, än om man endast skall taga hänsyn till den från propositionens betydligt mindre avvikande ståndpunkt, som intagits av reservanterna. Jag förmodar, att det trots allt blir reservationen, som kommer att ställas emot utskottsförslaget, och jag skall därför återkomma till reservationen såsom det väsentliga. Men innan dess kanske det ändå är skäl att säga några ord om hela den diskussion, som förts om maximiprislagstiftning i allmänhet.

Ang. förslag till maximiprislag. (Forts.)

Det har sagts såsom en kritik, att man icke i propositionen tillräckligt utförligt erinrat om och utmålade de svagheter, som vidlådde maximiprislagstiftningen under den förra krisen. Det har ansetts vara en brist, att man sålunda icke givit den rätta bakgrunden åt det nya förslaget. Jag tror mig våga påstå, att detta helt enkelt hänger samman med att regeringen ansett, att de svagheter, som vidlådde maximiprislagstiftningen, och de besvärligheter, som förelågo under kristiden, voro så kända, att det skulle varit alldeles onödigt att i detta sammanhang lämna en utförlig redogörelse därför. Därmed faller också en mycket stor del av de kritiska invändningar, som flera talare har riktat mot maximiprislagstiftningen i allmänhet. I den kritik, som av herrar Bagge och Hagberg, ävensom av talare i första kammaren, riktats mot maximiprislagstiftning i vissa former, kan vem som helst instämma. Jag är alldeles övertygad om, att majoriteten i första lagutskottet icke har anledning att göra en enda invändning emot den kritik, som herr Bagge på denna punkt riktat emot vissa former av maximiprislagstiftning, men just därför att vi så väl komma ihåg vad som inträffade under förra krisen, just därför att vi äro fullständigt ense beträffande en hel rad av de kritiska invändningarna emot maximiprislagstiftningens svagheter, så borde ju även motståndare till regeringsförslaget kunnat draga den slutsatsen, att vad som här är framlagt bygger på erfarenheter från kristiden. Förslaget bygger till den grad på dessa tidigare erfarenheter, att man med mycken omsorg slagit fast, att ingen längre tänker sig, att man med en maximiprislagstiftning såsom något slags huvudvapen skulle kunna bekämpa en prisstegring, som man på andra vägar låter äga rum eller till och med understöder. Det är ju alldeles klart, att en utav de grundläggande svårigheterna vid genomförandet av maximiprislagstiftningen under förra krisen förorsakades av att man icke vårdade sig om penningvärdet utan på vägar, som jag här icke alls behöver närmare redogöra för, tillät en prisstegring, vilken sedermera icke på något sätt kunde hejdas genom försök att med tillämpning av maximipris hindra priserna på vissa varor att stiga. I propositionen har mycket uppriktigt sagts ifrån, att regeringen betraktar en prisstegring som sannolikt nästan oundviklig. Regeringen har ansett, att det troligen icke går att helt och hållet undvika en prisstegring, även om man tillgriper alla de medel, som ligga i statsmakternas händer, om man samarbetar med organisationer och enskilda i den allra största utsträckning, om man anlitar det nordiska samarbete, vilket herr Bagge betecknade såsom ägnat att förebygga brist på livsmedel, om man underlättar en privat lagring i förväg o. s. v. Regeringen har tvärtom sagt ifrån, att regeringen tror, att en prisstegring i viss mån är ofrånkomlig. Målet är att hålla prisstegringen inom så tränga gränser, som överhuvud taget är möjligt. Det har radats upp alla möjliga medel. Vi ha nämnt möjligheten att manövrera vår valuta, så att icke en onödig höjning av prisnivån åstadkommes. Vi ha talat om, att det kan bli nödvändigt att närmare reglera arbetsmarknaden och särskilt arbetslönerna. Vi ha framhållit, att det på vissa punkter kan visa sig både möjligt och behövt att tillgripa någon form av maximiprislagstiftning. Vi ha icke dolt för oss, att förfoganderättslagen kan tillämpas med ungefär samma verkan som maximiprislagen. Med stöd av förfoganderättslagen kunna statsmakterna taga hand om stora delar av de lager, som finnas på vissa varor, och sedan sälja varorna. Försäljningspriserna kanske icke förtjäna beteckningen maximipriser, men de skäliga priser, till vilka staten övertager varorna, ha uppenbarligen karaktären av maximipriser. Jag vill bara påpeka, att förfoganderättslagen, enligt vilken statsmakterna mot skälig ersättning kunna lägga beslag på stora lager, som finnas hos enskilda, utan ett ords invändning godkänts av både denna kammare och första kammaren. Med

Ang. förslag till maximiprislag. (Forts.)

tillämpning av förfoganderättslagen kan man givetvis lägga beslag på varor och sedan ransonera varorna. Så kan ske beträffande en del varor, men det finnes andra varor, som staten av olika anledningar icke lämpligen kan lägga beslag på med tillämpning av förfoganderättslagen, ehuru en prisstegring på dem kan befaras inträda.

Då uppställer sig frågan: är det icke rimligt, att staten har i sin hand även det medel till förhindrande av prisstegring, som rättigheten att fastställa maximipris kan utgöra? På den punkten har kritiken satt in, men man har icke kritiserat regeringens plan att möjliggöra användning av maximipris i begränsad omfattning, utan man har riktat en stor frontattaek mot en maximiprislagstiftning av ett helt annat slag. Man har målat upp alla möjliga bilder av vad som skedde under helt andra förhållanden under kristiden. Jag tror, att diskussionen på denna punkt är missvisande. Jag tror, att man givit en skev framställning av de verkliga tvistefrågorna. Herr Bagge vände sig emot, att man visserligen tänkt sig olika slags åtgärder men icke inordnat dem i en gemensam plan. Det är denna mycket efterlysta plan, som förmenats böra vara till finnandes för att, om och när krisen utbrutit, framläggas inför riksdagen. Jag vill icke alls göra anspråk på att kunna bedöma denna sak bättre än andra. Som min personliga uppfattning vill jag emellertid uttala, att jag hyser starka tvivel angående möjligheten att upprätta en sådan generalplan, ett slags på förhand uppgjord »tidtabell», i vilken angäves den ordning, vari olika ingripanden skulle äga rum. Jag tror, att man vid bedömande av frågan på vilket område ingrepp först bör ske får handla efter omständigheterna. Jag tror också, att omständigheterna i stor utsträckning komma att bli avgörande för bedömande av frågan i vilka former man skall försöka möta krisartade företeelser.

Herr Bagge har sagt, att det vore mycket bättre att vänta med saken, till dess man kommit i det läget, att lagen verkligen behövdes. Jag vill med anledning därav endast ytterligare understryka vad herr Werner i Höjen framhöll, eller att när man först började diskutera frågan om s. k. civil tjänsteplikt, så riktades mot regeringen den anmärkningen, att regeringen underlåtit att lägga fram förslag till riksdagen, att regeringen velat uppskjuta frågans behandling. Regeringen hade velat vänta, för att lägga fram förslag, tills man kommit i en krissituation. Då skulle regeringens förslag piskas igenom med fart, medan alla voro gripna av något slags panikstämmning och ingen människa tog sig tid att närmare fundera på förslagets innebörd. Om man har denna uppfattning rörande ett av regeringens förslag, är det ganska besynnerligt, att man beträffande ett annat icke vill resonera i förväg utan anser sig kunna bedöma regeringens förslag lugnare och bättre, när förhållandena i landet blivit krisartade. Jag tror icke, att det är riktigt att resonera på det sättet. Jag vill icke påstå, att vare sig den ena eller andra ståndpunkten är självklar, men eftersom detta argument anförts, har det icke varit ur vägen att erinra om den kritik, som tidigare förts från rakt motsatta utgångspunkter.

När det gäller att samla erforderlig kristidslagstiftning i ett komplex av lagar, har bland andra herr Bagge erinrat om, att det kunde bli erforderligt att närmare reglera förhållandena på arbetsmarknaden. Med anledning härav vill jag erinra om att på den svenska arbetsmarknaden icke finnes vad man skulle kunna kalla individuella priser. En enskild person, som tillhandahåller sin arbetskraft, kan icke begära vad som helst. På den svenska arbetsmarknaden ha arbetspriserna i allra största utsträckning reglerats genom kollektivavtal. Samhället, allmänheten, har därför mycket större möjligheter att öva inflytande, när det blir fråga om förändringar. Kollektivavtalen utgöra

Ang. förslag till maximiprislag. (Forts.)

närmast en motsvarighet till de överenskommelser om fixerade priser, som i den av regeringen angivna planen angivits skola träffas med respektive organisationer på näringslivets område. Man har tänkt sig, att de stora organisationerna skulle komma överens med representanter för statsmakterna om att vissa priser icke skulle få överskridas. Det är möjligt, att organisationerna icke äro så starka, att de kunna hindra att vissa av deras medlemmar eller utomstående uppträda illojalt. Då kan det vara en hjälp för vederbörande organisation, att regeringen har möjlighet att fastställa maximipris.

Eftersom det talats om priserna på jordbruksprodukter, vill jag nämna, att det säkerligen föreligger en skillnad emellan det nuvarande tillståndet och det tillstånd, vi hade under den förra krisen. Då rådde i stor utsträckning brist på livsmedel. Prisregleringen gällde huvudsakligen jordbruksprodukter och andra livsmedel. Alla veta, att vi i detta nu ha ett annat läge, där det inte anses möta så stora svårigheter kanske att hålla jordbrukspriserna reglerade, såsom de för övrigt redan äro, men att det kan möta svårighet, om man tillåter övriga priser, på vilka jordbrukets produktionskostnader äro byggda, att utan reglering stiga ungefär hur mycket som helst. Man kan snarast säga, att det som nu står i blickpunkten av intresset är, hur man på andra vägar skall reglera sådana priser, som kunna göra det möjligt för jordbrukarna att hålla de reglerade priser, som ändå finnas. Ty vad vi ha för närvarande på jordbrukets område är ju reglerade priser, även om vi inte kalla dem för maximipriser.

När jag har sagt detta vill jag också till sist såsom en sammanfattning av svaret på den kritik emot maximiprislagstiftningen överhuvud taget, som här har riktats, göra det påpekandet, att om denna kritik vore riktig — lägg märke till att den icke endast har framhållit, att detta är svårt att administrera o. s. v., att det kanske inte kan lyckas; utan man har framhävt, hur omöjligt det praktiskt taget är att verkligen genomföra det — så förefaller det underligt, att man sedan faller tillbaka på den ståndpunkten, att man säger: ja, jag erkänner att under vissa förhållanden kan det ändå bli nödvändigt. Om maximipriser äro olyckliga för vårt näringsliv, bli de väl lika olyckliga även om man kommer i en situation, där motståndarna säga: nu kunna vi inte längre göra motstånd mot dem!

Herr Bagge säger, och det förvånade mig att höra ifrån en ekonom — jag kan visserligen berömma mig likaväl som han av att vara en praktisk man så tillvida som jag är okunnig om juridik — att om vi komma i verkligt krig, då få vi naturligtvis ändå tillgripa en sådan här maximiprislagstiftning, ty under krig tiga lagarna. Jag har ännu aldrig hört någon nationalekonom säga, att under krig tiga de s. k. ekonomiska lagarna. I det fallet kan inte någon ändring inträda, ty om en maximiprislagstiftning är omöjlig att genomföra, om den leder till mycket skadliga konsekvenser för näringslivet, för själva produktionen, om den i stället för att främja medborgarnas försörjning, som herr Bagge sade, i stället kommer att försvåra den, då kommer detta att ske likaväl under ett krig som under en tid av krigsfara. Jag kan därför inte förstå annat än att de, som vilja rösta emot detta förslag, göra det därför att de tro, att man kan undvara en maximiprislagstiftning. Om man däremot inte anser, att man kan undvara den — och det göra ju reservanterna — då bli meningsskiljaktigheterna mycket mindre, och då förefaller det mig, som om reservanternas ståndpunkt närmast vore en halvmesyra, som egentligen inte har något av styrkan vare sig hos det rena avslagsyrkandet eller hos propositionen. Ty vad reservanterna stödja sig på är, att man säger: man skall inte brådska, man vill ha betänketid, man skall förebygga överilade beslut.

När herr Bagge vände över på den linjen, att han kanske ändå inte kunde gå med på avslagsyrkandet utan i stället skulle ansluta sig till reservationen,

Ang. förslag till maximiprislag. (Forts.)

anförde han också en viss argumentering för den. Särskilt påpekade han, att regeringen skulle bli utsatt för en sådan press ifrån den allmänna opinionens sida, att man kunde befara, att regeringen skulle falla undan på ett sätt, som inte skulle bli fallet med en riksdagsmajoritet. Jag har inte något uppdrag att försvara regeringen gentemot riksdagen. Jag förmodar, att eftersom regeringens medlemmar till allra största delen äro riksdagsmän, är den inställd på ungefär samma sätt, och det finns väl ingen anledning att tro, att en mindre samling av riksdagsmän, som sitter i regeringen, skall vara mera tillgänglig för vad man brukar kalla för masspsykos eller panikstämning än en större församling av riksdagsmän. På den punkten kanske jag skall säga något, som jag också sade i första kammaren. Det är bara ett upprepande av vad även herr Werner i Höjen yttrade, nämligen det, att ingen tror väl, att det är någon bland dem, som äro med på framläggandet av detta förslag, som ser med någon sorts glädje, att det skulle behöva tillgripas? Det är väl ingen som tror, att en regering skulle ha någon önskan om att i onödan lägga på sig bördan av att manövrera en sådan maximiprislagstiftning? Jag tror jag kan försäkra, att inom den nuvarande regeringen finns den allra största motvilja mot att tillgripa den. Vi äro övertygade om, att så länge man kan låta marknadens vanliga krafter fungera, är detta det mest önskvärda. Det är något, som inte minst ligger bakom det uppskov, som vi förordat med ett upptagande av frågan om en reglering av arbetsmarknaden och den civila tjänsteplikten, därför att vi äro bestämt övertygade om att det inte är någonting, som kan komma över en hastigt och brådstörtat, utan där bör man kunna ha en kris under en ganska lång tid, innan ett sådant behov framträder. Sålunda, pressen ifrån en opinion tror jag inte kommer att vara starkare på en regering än den är på en riksdagsmajoritet.

Därmed är jag framme vid reservanternas ståndpunkt. De ha utan vidare godkänt förslaget. De säga bara, att de vilja inte ge denna fullmakt, när inte riksdagen är samlad, men när riksdagen väl kommer tillsammans igen, kan man ge ett bemyndigande att sätta lagstiftningen i kraft. Om jag inte misstolkar reservanternas uppfattning, innebär den, att om i en sådan situation regeringen begär ett bemyndigande att få sätta i verket en maximiprislagstiftning, så kommer riksdagen icke att vägra. Under sådana förhållanden inskränka sig meningsskiljaktigheterna till, huruvida man under den korta tid, som kan föregå en riksdags inkallande, kan tänka sig så pass skadliga verkningar av brist på varor och prisstegringar, att det är behövt eller önskvärt att ingripa omedelbart, eller om skadorna inte äro större än att man mycket väl kan vänta den tid, som behövs för att invänta riksdagens sammankallande. Ja, därom kan man naturligtvis ha delade meningar — det vill jag inte förneka. Men om man är på det klara med att för den händelse regeringen anser ett sådant läge vara inne, att man sammankallar riksdagen och avser att för den lägga fram ett förslag om maximiprislagstiftningens ikraftträdande, så är man inom riksdagens majoritet, i vilken i detta fall även reservanternas i första lagutskottet äro innefattade, fullt beredd att i det ögonblicket säga ja, vad har man då vunnit genom att ha väntat så många veckor eller vad det kan vara? Jag kan inte se, att man har vunnit något alls. Kan man däremot ha förlorat något? Ja, ty man kan därmed ha möjliggjort för spekulationen att under denna tid ta en viss fart, och därigenom ha vi kommit i ett läge, där en viss prishöjning har börjat göra sig gällande, vilken egentligen hade varit onödig.

Det är klart, att man kan säga, att det är ingen stor skillnad, och att denna lilla risk kan man ta. Men när, för att gå tillbaka till valutalagen, den kritik upphört, som omedelbart riktades mot denna lag från precis samma synpunk-

Ang. förslag till maximiprislag. (Forts.)

ter, nämligen att det fanns ingen anledning, varför man skulle lägga i riksbankens och regeringens hand att sätta i kraft en valutalag, utan det kunde man mycket väl vänta med, tills riksdagen hunnit sammanträda — det skulle inte kunna inträda så stora vanskligheter under tiden — när det beträffande den lagen ändå slutligen har erkänts, att det kan inträda en sådan överraskande och hastig förändring på marknaden, att det är skäl att taga denna lag, varför skulle man inte kunna göra så även på denna punkt ifråga om maximiprislagen, när — jag upprepar det — den är tänkt såsom ett supplerande medel på vissa bestämda områden, när det är uppenbart, att motviljan mot att inskrida är lika stark, skulle jag tro, på alla sidor i riksdagen, och när man väl därför kan tänka sig, att det komme att bli i mycket begränsad omfattning, på mycket enstaka punkter, som ett sådant ingripande skulle ske, om det nu verkligen komme att ske innan riksdagen sammanträdde. Under sådana förhållanden förefaller det mig, som om det vore naturligare att säga: eftersom vi ändå äro beredda att göra denna sak, kunna vi gärna låta saken få ske några veckor tidigare och därigenom förebygga de onödiga nackdelar, som man annars har anledning att räkna med.

Jag tror sålunda, att lagutskottets majoritet har ställt sig på den mest hållbara ståndpunkten, och jag hoppas, att utskottsmajoritetens förslag skall bli andra kammarens beslut.

Herr **Bagge**, som härefter ånyo erhöll ordet för kort genmäle, yttrade: Herr talman! När herr finansministern anförde mitt argument angående lagringen som medel mot prisstegring, förbisåg han, att jag avsåg det inte såsom något slags permanent medel mot prisstegringar utan vände mig mot det, som förefaller mig vara hans hjärtesak, nämligen att man *omedelbart* behövde tilllämpa denna lagstiftning. Jag tänkte mig, att lagringen möjligen kunde vara något, som gör, att den *omedelbara* prisstegringen kunde försvagas.

När finansministern säger, att det bara gäller enskilda priser, som skulle maximeras, och att jag skulle ha målat upp en tavla så att säga över hela fältet, vill jag däremot säga, att han själv ju sagt, att det gäller att genom maximipriser se till att spekulationens inverkan på *hela penningvärdet* hindras.

Jag har inte tänkt mig, att man skulle få någon tidtabell från regeringen beträffande de olika åtgärderna. Jag har med min begäran om en plan endast avsett en allmän översikt, så att vi något så när skulle veta vad vi göra, när vi besluta dessa olika saker och ting, och särskilt gäller det frågan om tjänsteplikten. Det kan inte hjälpas, att frågan om arbetskraftens användning i själva verket är en kärnpunkt i hela problemet. Kollektivavtalen komma därvidlag inte att hjälpa på något sätt, därför att om det är så, att vi inte få tillräckligt med folk på sådana områden, där det är särskilt viktigt att få fram en produktion, kommer det att bli en sådan knapphet på arbetskraft, att lönerna måste komma att stiga enormt i höjden, som vi sågo till exempel inom bränslekommissionen. Det är därför ganska naturligt, att man vill ha denna sak med i detta komplex, innan man bestämmer sig för en enligt min uppfattning så utomordentligt betänklig åtgärd som en maximiprislagstiftning.

Finansministern tyckte, att det låg en motsättning däri, att man å ena sidan kunde anse att en maximiprislagstiftning under vissa förutsättningar kan medföra betänkliga konsekvenser och å andra sidan anse, att en sådan reglering under vissa förhållanden måste äga rum. För min del har jag endast velat påpeka, att en maximiprislagstiftning skall ske i samband med andra åtgärder längre fram under en kris och icke i början, när dylika ingripanden ännu icke behövt vidtagas.

Ang. förslag till maximiprislag. (Forts.)

Vidare anförde:

Herr **Olsson** i Rimforsa: Herr talman! Jag har inte begärt ordet därför att jag tänkt mig kunna omvända någon av damerna eller herrarna. Jag förmodar, att vi litet var redan innan debatten började hade vår ståndpunkt klar. Men jag befinner mig själv i en situation, som gör, att jag känt det nödvändigt att säga några ord.

Jag har, som åtminstone en del av kammarens ledamöter ha sett, undertecknat en av de motioner, som väcktes efter denna propositions avlämnande, med yrkande om avslag på propositionen, och nu befinner jag mig i den situationen, att jag i utskottsutlåtandet står såsom reservant. Det kan ju synas litet egen-domligt, men det finns åtminstone några skäl för det.

Jag vill först säga, att när jag — och jag tror det gäller flera än mig — först läste propositionen i detta ämne, så fördes våra tankar och vårt minne utan vidare tillbaka några år i tiden, då vi senast hade maximiprislagar, och de verkningar, som dessa lagar åstadkommo. Åtminstone för oss producenter av jordbruksalster kan man våga säga, att verkningarna av dessa lagar voro långt ifrån lyckliga. Jag vill tillägga, att det var kanske det som gjorde, att jag i första hand fick min inställning mot tanken på införandet av maximipris.

Om man emellertid närmare betraktar propositionen och den uppläggning, som frågan där har fått, vill jag gärna erkänna, att jag för min del kommit till en i viss mån annan uppfattning om hur denna maximiprislagstiftning skulle komma att verka i jämförelse med den, som vi hade under världskriget. Jag tror mig våga säga, att denna skillnad dess bättre är ganska uppenbar. I synnerhet efter den utomordentligt klarläggande föredragning, som vi hade i lagutskottet, och efter den debatt, som sedan följde, måste man nog erkänna, att likheten mellan den gamla maximiprislagen och den nu föreslagna är mycket liten om ens någon.

Då vi i utskottet gingo till att behandla frågan, restes yrkande om att ärendet inte skulle upptagas till realprövning och framställdes tanken på avslag på hela propositionen. Men det blev ju dock så, att ärendet upptogs. Jag kan ju säga, att det kanske till viss del berodde därpå, att en ärad ledamot av utskottet gav oss en ganska drastisk skildring, grundad på personlig erfarenhet, av hur det ter sig, då en lagstiftande församling skall samlas och besluta i sådana här frågor under det att bomberna krevera över riksdagshuset. Man fann, att det var lämpligare att få behandla frågan sakligt redan nu, och det blev ju också utskottets beslut.

Vi, som stå som reservanter, ha inte opponerat oss mot förslaget reella innebörd. Jag tror för min del, och det vill jag gärna säga, att skulle vi komma i den ställningen, att vårt land ännu en gång skulle hemsökas av krig och vad därmed följer, blir en extra krislagstiftning nödvändig. Jag tror, att det lagförslag, som här föreligger och som lagutskottet ifråga om dess innehåll utan reservation har godtagit, torde vara av den art, att det inte finns någonting särskilt att anmärka på detsamma. De skäl, som jag och jag tror även övriga reservanter ha lagt till grund för vårt ståndpunktstagande, ha förut understrukt. Då herr Werner i Höjen för en stund sedan relaterade propositionens innebörd beträffande ikraftträdande av ett fattat beslut, tycker jag, att han gav den allra starkaste motivering för och på ett klarläggande sätt framlade reservanternas inställning till frågan. Jag kan inte låta bli att läsa upp fyra, fem rader ur första paragrafen i den föreslagna maximiprislagen; herrarna känna säkert till det förut, men jag bringar det ännu en gång i erinran. Det heter: »Vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordent-

Ang. förslag till maximiprislag. (Forts.)

liga, av krig föranledda förhållanden äger Konungen, när riksdagen ej är samlad, förordna, att vad i 2—7 §§ stadgas skall äga tillämpning; dock må förordnande, som nu sagts, ej meddelas med mindre Konungen låtit riksdagskallelse utgå eller riksdagen ändock skall sammanträda inom trettio dagar.»

Vi känna till att riksdagen kan samlas på ganska kort tid. Om jag icke missminner mig, talar grundlagen om 48 timmar. Skulle det dröja längre, kan det i värsta fall bli fråga om några dagar. Då uppställer sig för mig frågan: är det nödvändigt att i detta fall en fullmaktslag utfärdas, som endast är i kraft från den dag, då riksdagen kallas att sammanträda och tills den hinner samlas, således högst två dagar? Kan det verkligen ligga så till, att på denna korta tid så stora ting kunna ske i vårt ekonomiska liv, att man inte kan vänta, tills riksdagen får tillfälle att besluta om ikraftträdande av lagen?

Detta är i korta ord min ståndpunkt och orsaken till, att jag befinner mig på reservanternas linje. Jag behöver väl icke säga, att denna ståndpunkt inte på minsta sätt innebär något misstroendevotum mot den sittande regeringen. Vi ha lärt oss förstå, att den har blicken öppen för vad som kan inträffa i framtiden. På grund av de skäl jag anfört finner jag mig emellertid för min del, trots vad som sagts i debatten, böra vidhålla den uppfattning, som jag företrott i utskottet, varför jag yrkar bifall till reservationen.

Herr Lindmark: Herr talman! Jag begärde ordet, när jag hörde herr Werners i Höjen uttalande i denna fråga. Han är jordbrukare och det är även jag, och vi ha alltså ett gemensamt utgångsläge, när det gäller att bedöma denna fråga ur yrkessynpunkt sett.

Jag frapperades emellertid av att iakttaga herr Werners iver och hetsighet för att icke säga hetsiga temperament. Det var precis som om det skulle ha tagit honom på själva »kvisken», som vi norrlänningar bruka säga. Jag kom av hans anförande att draga den slutsatsen, att han tydligen känner en viss bondångar, därför att han inte finns med bland reservanterna. Han skulle ha velat vara reservant, ty i det långa loppet — det förstår han nu — kommer det att visa sig, att det är den enda rätta och riktiga ståndpunkten i denna fråga. Ja, det är den gamla historien, att om man har ont samvete, då blir man ömtålig och otålig i allra högsta grad.

Herr Werner i Höjen sade i början av sitt anförande, att det är väl icke lämpligt att pröva en lag, sedan ett krig har utbrutit. Ja, det är det första misstaget, som herr Werner begår. Vi ha ju prövat lagen i första lagutskottet och hållit på ganska länge därmed. Alla voro eniga om att det var en fördel att ha fått pröva lagen under lugna förhållanden. För övrigt förutsattes den icke blott kunna träda i tillämpning vid krig, utan även vid krigsfara, och det kan tänkas — jag hoppas för min del, att det skall bli så — att det är endast i fall av krigsfara, som riksdagen skall behöva sammanträda för att fatta beslut om att sätta lagen i kraft.

Herr Werner i Höjen sade vidare, att det var de usla lagarna under de hamarskjöldska och swartzska regeringarna, som vi fingo så dåliga och tråkiga erfarenheter av. När herr Werner i Höjen gjorde detta uttalande, hade han tydligen glömt bort, vad som står i propositionen och även i utskottsutlåtandet, där det säges, att det föreliggande förslaget till maximiprislagstiftning »bygger i princip på 1918 års maximiprislag». Detta gäller det förslag, som föreligger i dag, herr Werner. Det har konstaterats från flera håll, att maximiprislagen under världskrigets dagar var behäftad med svagheter och felaktigheter, men ur de erfarenheter, som gjordes, utkristalliserades en allt bättre och bättre lag, vilken resulterade i 1918 års lag, som förnyades år efter år.

Ang. förslag till maximiprislag. (Forts.)

Det är de hammarskjöldska och swartzska regeringarna, som ha stått faddrar till dessa lagar.

Herr Olsson i Rimforsa har redan talat om betydelsen av tidsintervallen på 30 dagar, som herr Werner i Höjen berörde, men gentemot herr Werner vill jag erinra om att det, sedan Kungl. Maj:t har satt maximiprislagen i kraft och riksdagen därefter sammanträder, icke blir lätt att upphäva regeringens beslut i denna fråga. Det skulle innebära en ganska skadlig bakläxa för den sittande regeringen i en tid, då det verkligen behövs att denna får stöd av en enig riksdag och icke blir alltför hårdhänt behandlad. Det skall vara synnerligen starka skäl för att framkalla en reagens från riksdagens sida gentemot regeringen. Vidare sade herr Werner i Höjen, att reservationen är ett slag i luften. Min gode vän och yrkesbroder, kan det vara ett slag i luften att vilja åt riksdagen bevara rätten att vara med om att bestämma i en sådan betydelsefull fråga? I lugn och ro ha vi kunnat underkasta lagen en detaljprövning. I ett kritiskt ögonblick gäller det det svåra avgörandet, huruvida vi vilja underkasta oss maximiprislagens verkningar, huruvida tiden är inne just för detta. Därom kunna delade meningar råda, och det kan vara en styrka för den sittande regeringen att finna stöd hos riksdagen, som representerar det svenska folket.

Herr finansministern sade bland annat — jag kan inte upptaga alla punkter i hans anförande till bemötande — att omständigheterna få bli avgörande för regeringens bedömning av huruvida maximiprislagarna skola tillgripas. Men detta är ju också reservanternas mening. Vi ha ansett, att vi kunna hjälpa regeringen att taga ställning till den svårbedömliga omständigheten, huruvida en maximiprislagstiftning bör tillgripas under de rådande förhållandena.

Herr finansministern sade också, att reservationen är en halvmesyr, efter som reservanterna anse, att det inte är någon brådska. Ja, jag förstår ju mycket väl, att överord kunna fällas i en diskussion, även när det gäller uttalanden från regeringsbanken. Vad reservanterna ha velat är endast att *begränsa* riksdagens fullmakt åt regeringen. Lagen är klar, men riksdagen vill vara med om att utfärda de slutliga bestämmelserna om när lagen skall träda i kraft. Detta innebär icke någon halvmesyr. Det är endast en hjälp åt regeringen.

Finansministern sade också, att en inkallad riksdag ej kommer att vägra att godkänna ikraftträdandet av maximiprislagstiftningen, och frågade, vad det då tjänade till att inkalla riksdagen. Jag måste säga, att detta argument förefaller mig något underligt att höra från statsrådsbanken. I en kritisk situation, när stark krigsfara hotar eller ett krig kanske utbrutit, då har väl riksdagen även andra saker att resonera om än just maximiprislagen. Då kommer det att finnas ett knippe av stora problem att överlägga om, och det är inte sagt, att maximiprislagen är det största. Den är sannolikt ett mindre problem. Men det kommer sannerligen icke att bli någon proformahistoria detta, utan ett av de problem, som riksdagen i allvarstider har att befatta sig med.

Herr talman, jag ber att få yrka bifall till den av herr Karl Emil Johanson m. fl. avgivna reservationen.

Herr **Hagberg** i Malmö: Herr talman! Jag kan inte underlåta att uttala min förvåning med anledning av det anförande, som herr Werner i Höjen höll, en förvåning, som även sträcker sig till de instämmanden, som följde på detta anförande. Enligt min mening rimmar nämligen innehållet i detta tal mycket illa med den uppfattning, som i all synnerhet herr Werners egna meningsfränder tidigare givit uttryck åt, när det gällt att taga ståndpunkt till den angelägenhet, som vi här diskutera.

Ang. förslag till maximiprislag. (Forts.)

Jag måste erinra herrarna om den stort upplagda kampanj, som bondeförbundet i början av 1920-talet satte i scen för att verkställa en verklig generalstädning, en verklig generalutrymning av hela kommissionsväsendet, hela maximiprislagstiftningen och allt vad därmed ägde sammanhang, en aktion, som ju — det komma herrarna alldeles säkert ihåg — tog gestalt i en stor motion i första kammaren, talangfullt och elegant och under utvecklande av mycken stridbarhet försvarad av en ledamot av det nuvarande statsrådet. I denna diskussion framfördes från bondeförbundets sida en enligt min mening utomordentligt befogad kritik i fråga om verkningarna av maximiprislagstiftningen, kommissionsväsendet o. s. v. Jag har i dag roat mig med att i biblioteket läsa denna diskussion, och jag får säga, att det är ganska länge sedan jag haft en så förnöjsam stund, och nöjet har inte minskats av att jag nu ser saken mot bakgrunden av herr Werners anförande.

En ärad representant för bondeförbundet, som allttjämt sitter i första kammaren, levererade i antyddas första-kammardebatt en utomordentligt saftig kritik av förhållandena. Han brännmärkte dessa inspektioner, dessa förhör och hemsökelse, som vid den tiden gingo ut över jordbrukarna, och som en konklusion av denna sin ingående kritik anförde han följande: »En sak, som jag slutligen vill framhålla, är att ingen i denna dag torde kunna påstå, att den kristidsförvaltning, mot vars män denna undersökning nu begäres, är den sista i vår historia. Förr än vi ana kunna förvisso förhållandena gestalta sig så, att denna förvaltning i en eller annan form åter dyker upp, och då kan det ur rättsmedvetandets och nationalekonomiens synpunkt vara väl på sin plats att ha en erfarenhet, som i möjligaste mån visar den rätta väg, som i detta fall bör beträdas, ty sådana institutioner måste ju byggas för allas och icke endast för ett fåtals fördel.» Detta var den uppfattning, som då var rådande, och jag tror, att den var alldeles riktig. Vi, som här äro på en annan linje än herr Werner i Höjen, ha den uppfattningen, att riksdagen inte bör medverka till en utveckling, som kanske kopplar in på de spår, som här närmare ha skildrats, spår, som verkligen enligt min uppfattning äro ägnade att förskräcka.

Nu har av herr Werner riktats ett angrepp mot den hammarskiöldska och även i någon mån mot den swartzska regeringen för den enligt hans mening dåliga kristidslagstiftning, som man lade upp, och han talade om orättvisorna i den gamla lagstiftningen. Jag har ingen anledning att här uppträda som försvarare för dessa ministärer, men jag vill erinra om att denna lagstiftning helt naturligt i ganska vidsträckt mån var en improviserad lagstiftning. Man hade inte någon erfarenhet att bygga på och fick skriva lagar på tämligen lösa boliner. Nu säger herr Werner i Höjen, att den lagstiftning, som vi nu skola taga ståndpunkt till, är en helt annan, en mycket mera gedigen och mycket mera välformulerad sådan, och det kanske är riktigt. Jag för min del kan emellertid inte finna, att skillnaden är så förfärligt stor. Det är — i någon mån i varje fall — sill i kapprock, herr Werner i Höjen! Jag vill fästa uppmärksamheten på att herr Werner i Höjen satt sitt namn under ett utskottsutlåtande, där den första och inledande satsen i utskottets motivering lyder sålunda: »Föreliggande förslag till maximiprislag bygger, såsom av den föregående redogörelsen framgår, i stort sett på den under världskriget gällande maximiprislagstiftningen.»

Till slut ännu ett ord! Man säger, att skillnaden inte är så stor mellan reservanternas och utskottsmajoritetens uppfattning. Enligt min mening är den ganska betydande, ty om man följer reservanternas, skapar man möjlighet för riksdagen att säga sitt ord, när denna lagstiftning skall träda i tillämpning, och kanske det allra viktigaste med en lagstiftning som denna är just att fixe-

Ang. förslag till maximiprislag. (Forts.)
 ra den riktiga tidpunkten för dess ikraftträdande. Sägna vad man vill om erfarenheterna, i ett fall äro de dock samstämmiga, nämligen såtillvida, att man vet, att, om en lagstiftning av denna beskaffenhet är i kraft alltför länge, så förlorar den fullständigt sin effekt. Däremot är det inte alldeles osannolikt, att en sådan lagstiftning, tillgripen i en utomordentligt kritisk situation och tillgripen såsom en ren nödfallsutväg, kan under en begränsad tid fungera någotsånär tillfredsställande. Det är därför vi förmenat det vara så viktigt, att riksdagen beredes tillfälle att uttala sig om när den avgörande tidpunkten, när det aktuella ögonblicket enligt riksdagens mening är inne att sätta denna lagstiftning i tillämpning.

Som tiden nu var långt framskriden och flera talare anmält sig, beslöt kammaren, på hemställan av herr talmannen, att uppskjuta den vidare behandlingen av förevarande utlåtande ävensom handläggningen av övriga på föredragningslistan upptagna ärenden till kl. 7.30 e. m., då enligt utfärdat anslag detta plenum komme att fortsättas.

§ 18.

Interpellation. Ordet lämnades nu på begäran till

Herr **Henriksson**, som yttrade: Herr talman! Frågan om den s. k. statliga detaljhandeln har vid skilda tillfällen varit föremål för uppmärksamhet. I sin berättelse till 1937 års riksdag hade riksdagens revisorer funnit anledning att rikta vissa anmärkningar mot de s. k. proviantbodarna vid marinen. Vid föredragningen inför andra kammaren av statsrevisorernas berättelse tillät jag mig i ett anförande, som återfinnes i kammarens protokoll nr 34/1937 sid. 18, att något närmare beröra den förekommande detaljförsäljningen till statliga befattningshavare och de irritationer, som i anledning härav uppkommit. I de synpunkter jag därvid framförde fick jag instämmande av statsrevisionens ordförande, herr Törnkvist, som bl. a. framhöll att anledningen till att statsutskottet icke tagit upp revisorernas anmärkning på denna punkt var att lönefrågan var under utredning. Herr Törnkvist framhöll vidare, att det förefanns en allmän önskan att få bort dessa kristidsinstitutioner, av vilka det för närvarande icke ur någon synpunkt fanns behov. De skapa endast olägenheter för befolkningsgrupper och människor på ett sätt, som verkar irriterande.

Med utgångspunkt från statsrevisorernas anmärkning och den här berörda riksdagsdebatten ingavs till statsrådet och chefen för finansdepartementet skrivelser i ärendet från såväl Sveriges Köpmannaförbund som Stockholms Handelskammare. Dessa skrivelser remitterades av departementschefen till 1936 års lönekommitté.

Lönekommittén har emellertid icke velat anvisa någon väg till lösning av frågan om den statliga detaljhandeln till befattningshavare. Kommittén säger i sitt betänkande, att den anser, att denna fråga bör bli föremål för överväganden utan samband med lönefrågan. Dock konstaterar kommittén (sid. 106), att erfarenheten visat, »att denna försäljning kan giva anledning till friktioner, och det är vidare tydligt, att densamma i viss mån medför ökat arbete för förvaltningspersonalen. Ur nämnda synpunkter», heter det i betänkandet, »kunna goda skäl anföras för ett avskaffande av denna försäljningsverksamhet».

I proposition nr 245 till innevarande riksdag har Kungl. Maj:t framlagt förslag till militärt avlöningsreglemente, vilket bygger på lönekommitténs förslag. Under rubriken »Beställningshavares rätt att från kronans förråd utbekomma

Interpellation. (Forts.)

förnödenheter m. m.» refererar departementschefen lönekommitténs nyss citerade synpunkter. Departementschefen slutar med följand ord: »För egen del kan jag instämma i de synpunkter, åt vilka lönekommittén givit uttryck vid behandlingen av förevarande spörsmål.»

Alla instanser, som behandlat denna fråga, synas alltså vara ense i principfrågan, att den kristidskvarleva, som den statliga detaljhandeln utgör, bör avvecklas. I anslutning till vad jag här anförd anhåller jag om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för finansdepartementet rikta följande fråga:

Äro några åtgärder vidtagna eller planerade för att avveckla den detaljförsäljning till anbudspriser från kronans förråd, som ligger utanför vad som medgivits genom bestämmelserna i avlöningsreglementet?

Denna anhållan bifölls.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4.56 e. m.

In fidem

Gunnar Britth.

Onsdagen den 7 juni.

Kl. 7.30 e. m.

Fortsattes det på förmiddagen började sammanträdet.

§ 1.

Herr talmannen anmälde till fortsatt handläggning första lagutskottets utlåtande, nr 37, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till maximiprislag, dels ock i ämnet väckta motioner; och lämnades därvid enligt förut skedd anteckning ordet till

Ang. förslag till maximiprislag. (Forts.)

Herr **Bergvall**, som yttrade: Jag skall inte göra något längre inlägg i fråga om effekten av en maximiprislagstiftning, om möjligheterna för ett förnuftigt genomförande av en sådan lagstiftning eller om de svårigheter, som komma att möta vid dess tillämpning. Det är möjligt, att man icke skall draga alltför vittgående slutsatser av de svårigheter, som mötte på detta område under världskriget. Man bör ha lärt åtskilligt från den tiden, och man kan kanske få en rimligare tillämpning än då. Icke desto mindre är jag övertygad om att en maximiprislag kommer att visa sig vara ett mycket svårhanterligt instrument. Då administrationen av en maximiprislagstiftning skall genomföras, kommer det att torna upp sig hela rader av problem. Trots de svårigheter, som genomförandet av en maximiprislag möter, och trots de olägenheter i olika avseenden, som bli en följd av maximiprisernas tillämpning, är det möjligt att situationen kan bli sådan, att man måste tillgripa en lagstiftning av ifrågavarande slag. I den motion, som jag och några andra kammarledamöter väckt, ha vi också betonat, att vi icke vilja bestrida möjligheten av att en dylik situation kan inträda. Det ligger otvivelaktigt ingen inkonsekvens

Ang. förslag till maximiprislag. (Forts.)

i att erkänna denna möjlighet och samtidigt anse det olämpligt att nu antaga en maximiprislag.

Jag har begärt ordet närmast för att ställa ett annat yrkande än som förut gjorts i debatten, och för att säga några få ord till motivering av min ståndpunkt. Från mina principiella utgångspunkter finner jag det önskvärt, att vi få så få fullmaktslagar som möjligt. Om vi antaga fullmaktslagar, kunna vi icke undgå att i viss utsträckning begränsa riksdagens befogenhet, och vi kunna så småningom glida över i ett tillstånd, som — därom är jag övertygad — icke så värst många av kammarens ledamöter skulle vilja vara med om. Detta gör, att man, såvitt jag kan se, måste utgå ifrån, att man skall lämna regeringen — man må hysa misstroende till regeringen eller förtroende till regeringen — fullmakter endast i sådana fall, då man är fullkomligt övertygad om att fullmakten är nödvändig; det betyder med andra ord helt enkelt, att man skall icke lämna några fullmakter, om man tror, att det finns möjligheter för riksdagen att i en uppkommande krissituation sammanträda och behandla de spörsmål som fullmaktslagstiftningen berör, utan att under denna behandling några större olägenheter inställa sig. Ser man maximiprislagen från dessa utgångspunkter, tror jag, att man utan vidare kan konstatera, att det inte är nödvändigt att i dag fatta ett positivt beslut rörande lagen ifråga. Jag vill på nytt hänvisa till erfarenheterna från världskriget. Gåvo de något vid handen, så var det, att något omedelbart starkt behov av en maximiprislag förelåg icke. Man kunde dröja rätt länge, innan man tillgrep maximiprislagstiftning. Följer man resonemanget i propositionen och i viss mån även i utskottsutlåtandet, finner man, att de uttalanden, som göras om maximiprislagstiftningen, äro av den art, att man därav kan dra den slutsatsen, att man inte tänkt sig denna maximiprislagstiftning tillämpad annat än som ett kompletterande och hjälpande instrument att tillgripas först sedan man i en ganska betydande utsträckning sökt klara sig med andra hjälpmedel. Den redogörelse, statsrådet Wigforss lämnade för sin syn på maximiprislagstiftningen — hans synpunkter voro obestriddligen i många avseenden mycket förnuftiga — häntyder alldeles bestämt på att han tänkte sig ett tillgripande av maximipriser i en krissituation först på ett relativt sent stadium, sedan andra åtgärder visat sig otillräckliga, och då som ett komplement till och slutlig utformning av dessa åtgärder. Jag kan icke förstå, varför under sådana förhållanden statsrådet Wigforss från sina allmänna politiska utgångspunkter icke kommit till den slutsatsen att riksdagen måste antagas i en uppkommande krissituation få tillräcklig tid för att fatta sitt slutliga ståndpunkttagande till ett förslag, så väl genomarbetat på förhand som det föreliggande. Såvitt jag kunnat fatta menade statsrådet Wigforss, att maximiprislagen i en krissituation icke skulle tillämpas omedelbart. Möjligen hade han samma uppfattning beträffande några — dock icke alla — av de andra fullmaktslagarna.

Om nu läget är sådant, som jag angivit, kan jag för min del icke komma till någon annan slutsats än att ett avslag på propositionen under nu varande förhållanden är det riktiga. Jag måste erkänna, att jag så till vida delar deras uppfattning, som kritiserat utskottsreservanterna, att jag tycker, att reservanterna dragit en slutsats, som icke logiskt kan förenas med deras egna utgångspunkter. Jag finner det med andra ord knappast följdriktigt att lämna regeringen en begärd fullmakt och samtidigt säga, att den fullmakt, vi nu lämna i regeringens hand, får regeringen icke använda förrän riksdagen fattat ett nytt beslut. Ha vi tid att fatta detta nya riksdagsbeslut, böra vi i dag avstå ifrån att fatta något positivt beslut alls och ta upp den föreliggande frågan till realbehandling först när en sådan situation inträder, att maximipriser måste tillämpas. Då jag sålunda icke av vad som anförts i dagens debatt

Ang. förslag till maximiprislag. (Forts.)
 eller av vad som står i propositionen eller av tidigare erfarenheter kunnat bringas den uppfattningen, att en situation, som kräver tillämpning av en maximiprislagstiftning, kan inträda så hastigt, att det inte finns tid för riksdagen att då ta ståndpunkt till frågan om en sådan lagstiftning, måste jag, herr talman, be att få yrka avslag på Kungl. Maj:ts proposition.

Vidare anförde:

Herr Gezelius: Herr talman! Såsom reservant i utskottet föranleddes jag att begära ordet i anledning av herr Werners i Höjen anförande. Herr Werner riktade ett angrepp mot reservanterna och utformade detta så, att han betecknade motionären herr Hagberg i Malmö och herr Bagge som reservanternas målsmän, och med utgångspunkt härifrån sökte herr Werner ironisera över skillnaden mellan herrar Bagges och Hagbergs uppfattning, å ena, samt reservanternas uppfattning, å andra sidan. Eftersom herr Werner deltagit i den föreliggande frågans behandling i utskottet, kan han inte gärna vara okunnig om reservanternas uppfattning och skälen för densamma. Det kan vara ägnat att missleda kammaren, om det icke sägs ifrån tydligt från reservanternas sida, vad som bestämt deras ståndpunkttagande. Herrar Olsson i Rimforsa och Lindmark ha redan delvis gjort detta. Jag skall emellertid tillåta mig att i största korthet anföra några av reservanternas synpunkter.

Vi ha inom utskottet varit fullständigt ense om, att utomordentliga, av krig föranledda förhållanden kräva, att de statliga organen utrustas med extraordinära befogenheter för reglering av vår produktion, omsättning och konsumtion. Vi ha varit ense om, att det första och viktigaste syftet med en sådan reglering måste vara att trygga varuförsörjningen, och vi ha också varit fullt på det klara med att varje prisreglerande åtgärd är ägnad att inverka till men för varuförsörjningen. Om priset på en vara stiger på grund av minskad varutillgång — det är i regel fallet under kriser — är det icke möjligt att angripa det ondas orsak genom några prisreglerande åtgärder. Prisstegringen är bara ett symptom på varuknapphet. Skall man råda bot för det onda, måste man avväga prisstegringen så, att den stimulerar till ökad produktion och — i den mån så är möjligt — till minskad varuförbrukning. Vi ha emellertid inte varit blinda för, att det beträffande vissa varor — det gäller närmast konsumtionsvaror — kan bli nödvändigt att förena ransoneringsåtgärder med maximiprisåtgärder. Jag vill inte säga, att det måste bli oundgängligen nödvändigt att tillgripa maximiprissättning. Man kan gå många andra vägar, men man kan icke utesluta, att ett sådant läge skulle kunna uppstå, att en maximiprislag bleve ett nödvändigt komplement till ransoneringsåtgärder. Vi ha stått fullt på finansministerns i dag tillkännagivna linje, när vi sagt, att ett tillgripande av en maximiprislagstiftning i förening med ransoneringsåtgärder är ett komplement till den allmänna förfogandelagen, vilket — såsom herr Bergvall mycket riktigt anmärkte — endast kan tänkas komma till användning på ett senare stadium av en kris.

Man gör gällande, att maximiprisåtgärderna ha två syften. Det ena skulle vara, att man skall stäcka förväntningarna på vinst och därigenom inverka på prisen i allmänhet. Detta skulle ske redan vid krisens början. Blotta förefintligheten av en maximiprislagstiftning skulle inverka prisreglerande utan att man behövde tillgripa en maximiprissättning. Det andra syftet med en maximiprislagstiftning är — som jag nyss nämnde — att man skall använda en maximiprisreglering i samband med ransoneringsåtgärder.

Vi inom utskottet ha varit på det klara med, att det varit en förmån för riksdagen att redan nu under lugna förhållanden få granska det ifrågakvarande lag-

Ang. förslag till maximiprislag. (Forts.)
 förslaget. Det är beklagligt — jag riktar ingen förebråelse mot regeringen på den punkten — att förslaget framlagts för riksdagen på ett så sent stadium. att granskningen av förslaget icke blivit sådan, som man skulle ha velat. Det har stått ringa möjligheter till buds för en genomträngande granskning. Därtill kommer att utredningar rörande ett flertal frågor, som sammanhännga med denna lagstiftning, ännu icke slutförts av regeringen. Emellertid ha vi, även om vi varit tacksamma för att vi nu fått granska den föreslagna lagen, icke funnit skäl att lämna Kungl. Maj:t en omedelbar fullmakt att tillämpa lagen. Vi ha för det första överhuvud taget varit tveksamma, om redan förefintligheten av en maximiprislag kan vara till gagn. Vi reser vanter ha emellertid utgått från, att så är fallet, men man kan på lika goda grunder — såsom herr Hagberg — göra gällande, att en sådan lag skulle kunna verka till men. Vi ha dock utgått ifrån, att förefintligheten av en maximiprislag skulle vara till gagn. Däremot ha vi icke kunnat finna, att det föreligger anledning att redan nu giva full verkan åt de fullmakter, som innefattas i den ifrågavarande lagen. Vi ha nämligen icke kunnat förstå, att det finns skäl att i en krissituation tillgripa maximiprisåtgärder, förrän riksdagen blivit inkallad.

Nu säger finansministern, att reservanternas ståndpunkt innebär endast »en mindre betydande modifikation» i regeringsförslaget. Jag skall tillåta mig att fästa uppmärksamheten på, vari denna »mindre betydande modifikation» består, och sedan framställa den frågan, huruvida det icke finns skäl för finansministern att ansluta sig till reservanterna, om han nu anser deras förslag innebära allenast en mindre betydande modifikation av regeringsförslaget.

Vi reser vanter ha för det första haft ett konstitutionellt skäl för vårt ståndpunkttagande. Enligt vår mening måste riksdagen vid bedömandet av den föreliggande frågan intaga den principiella utgångspunkten, att det skall föreläggas fullgoda och trängande skäl för att giva Kungl. Maj:t fullmakter av det slag, som Kungl. Maj:t här begärt. Sådana skäl ha vi ansett föreligga beträffande de allmänna förfogandelagarna, men icke beträffande en lag, vilken finansministern själv kallar för ett komplement, som skall komma till användning först på ett senare stadium under en kris.

Det andra skälet är, att om Kungl. Maj:t på sätt reservanterna föreslagit får denna fullmakt med avseende på maximiprissättningen först sedan riksdagen i en uppkommande krissituation lämnat sitt samtycke härtill, då får riksdagen, när den inkallas för att lämna detta samtycke, tillfälle att ytterligare pröva frågan och giva de direktiv, som kunna vara erforderliga. Samtidigt får riksdagen tillfälle att taga del av de utredningar rörande vissa med maximiprislagstiftningen sammanhängande spörsmål, som för närvarande pågå men vilkas resultat icke varit tillgängliga för lagutskottet, då det tagit ställning till lagförslaget.

Emellertid invänder herr Bergvall, att det kanske är lite inkonsekvent att nu giva en fullmakt, som inte får tagas i bruk annat än efter ett nytt riksdagsbeslut, och att det vore bättre att vänta och låta den riksdag, som inkallas i en krissituation, besluta om maximiprislagstiftningen överhuvud taget. Som reservant kan jag gent emot detta säga, att genom det arrangement, vi föreslagit, vinner man, att om den riksdag, som inkallas vid en krissituation, lämnar sitt samtycke till att en maximiprislagstiftning träder i tillämpning, har man en lag färdig, som omedelbart kan promulgeras och sålunda omedelbart vinna tillämpning. Man har med andra ord vunnit, att man har en lagstiftning, som i en utomordentlig situation kan sättas i kraft omedelbart.

Även om finansministern från sina utgångspunkter anser reservanternas förslag vara allenast »en mindre betydande modifikation» av regeringsförslaget, måste han förstå, att det ur riksdagens synpunkt inte är fråga om mindre be-

Ang. förslag till maximiprislag. (Forts.)

tydande modifikationer. Det gäller ett bevakande av riksdagens rätt att granska lagförslag, vilka skola sättas i kraft i en situation, som vi nu icke kunna förutse.

Ingen önskar, att maximiprislagstiftningen skall behöva träda i tillämpning, och det är min bestämda förhoppning, att det skall finnas andra vägar att nå det mål, man vill vinna med denna lagstiftning. Det är beklagligt, att man icke i utskottsutlåtandet finner något uttalande om att maximiprislagstiftningen icke skall tillämpas annat än i yttersta nödfall och med varsamhet. Jag vill vid detta tillfälle understryka angelägenheten av att endast en sådan tillämpning får ifrågakomma. Såsom framgår av utskottets utlåtande, ha vi icke kunnat uppnå, att ett uttalande av antydd art influerit i utlåtandet.

Herr talman, jag ansluter mig till yrkandet om bifall till reservationen.

Herr **Werner** i Höjen: Herr talman! I en replik till undertecknad på förmiddagen behagade herr Bagge inför kammaren deklarerera sin tillfredsställelse över att han tillhörde ett parti, där fullständig frihet rådde. Han ville naturligtvis därmed säga, att jag råkade höra hemma i ett parti, där fullständig ofrihet rådde. Jag undrar, om man skall behöva säga ifrån här i kammaren, att dylika argument icke äro sakligt användbara i detta sammanhang. Av en partiledare skulle man kunna vänta, att han begagnade mera välgående argument än herr Bagge gjorde i sin replik. Under de sju år, jag vistats i riksdagen, har jag i handling bevisat, att för mig har intet tvång rått. Jag kan också betyga, att ingen ens försökt att tvinga mig. Riktigheten av vad jag nu sagt skall framgå av mitt ståndpunkttagande vid de olika omröstningar, för vilka redogörelse lämnas i riksdagens protokoll.

Man har vidare velat göra gällande, att jag uppträtt som regeringsadvokat. Med anledning därav vill jag säga, att om jag låtit mig vägledas av rena intressesynpunkter, skulle jag ha yrkat avslag på de nu föreliggande lagförslagen. Det hade varit den mest följdriktiga inställningen. Jag har emellertid bedömt dessa lagar ur rent sakliga synpunkter och ur nödvändighetssynpunkt. Jag har också under debatten fått det intrycket, att reservanterna icke kunnat påvisa, att det icke är nödvändigt att antaga lagarna i fråga. Reservanterna eller motionärerna ha icke heller under debatten kunnat framlägga några som helst positiva förslag till ändringar i lagförslagen. När jag fullkomligt sakligt tagit ställning till den föreliggande frågan, har jag funnit, att de föreslagna lagarna, sådana de blivit konstruerade, äro rättvisare och allsidigare än tidigare liknande lagar.

Herr Hagberg i Malmö sade, att bondeförbundet tidigare reagerat mot kristidslagar. Det är alldeles riktigt, och jag vill säga ifrån, att om man skulle föreslå kristidslagar, så ensidiga och orättvisa som de förut gällande, skulle vi fortfarande reagera och reagera skarpt mot en klasslagstiftning av dylik art. Reaktionen mot de tidigare kristidslagarna var så mycket mer berättigad, som lagarna fortsatte att gälla efter det att kriget upphört. Enligt övergångsbestämmelserna i de nu föreslagna lagarna träda dessa ur funktion den 31 mars 1940, därest icke en ny riksdag dessförinnan konfirmerat desamma. Vidare stadgas i nämnda lagar, att dessa få träda i funktion endast under den förutsättningen, att Kungl. Maj:t inkallat urtima riksdag och denna inom trettio dagar från riksdagens början konfirmerat lagarna. Det är alltså en tidsintervall på några dagar som striden gäller. Hade man varit konsekvent i sina framställningar här, skulle man ha vidhållit sina motioner om avslag i stället för att konstruera fram en reservation, som såvitt jag kan finna icke har det underlag, som reservanterna vilja göra gällande.

Herr Lindmark uttalade en förmodan, att jag kände bondånger över att jag

Ang. förslag till maximiprislag. (Forts.)
 icke biträtt reservationen. Det uttalandet får ju stå för hans egen räkning. Jag har, som sagt, sökt att självständigt bedöma den här saken, och min ståndpunkt i frågan beror på att jag är övertygad om att det vid ett krigsutbrott, då man icke vet om eller på vad sätt riksdagen skall kunna samlas, skulle vara till gagn för en regering, som har att ta ansvaret för samhällslivet i dess olika former, att äga tillgång till fullmaktslagar av den art, som nu föreslagits. Jag vill gärna erkänna, att de fullmakter, det här är fråga om, äro av så extraordinär beskaffenhet, att den svenska riksdagen icke i onödan bör lämna regeringen dylika fullmakter, men under nuvarande förhållanden, då vi icke veta, vad morgondagen bär i sitt sköte, är det av vikt att se om sitt hus i tid och vara rustad även för eventualiteter, om vilka vi inte kunna veta, huruvida de skola inträffa.

Jag har lagt märke till att man särskilt på sista tiden, särskilt från högerhåll, sökt vara spetsig mot bondeförbundet och gjort detta till en skottavla för ett flertal mer eller mindre befogade angrepp, vilka tydligen ansetts kunna vara till nytta i valrörelsen. Skulle jag vara lika spetsig, skulle jag kanske kunna fråga: När man nu vänder sig mot den föreslagna maximiprislagen, beror det möjligen på att den är alltför omfattande, i det att den avser icke endast livsmedelsproduktionen, som ensidigt och orättvist drabbades av 1918 års motsvarande lagar, utan även för produktionen nödvändiga varor, alltså även industrivaror? Är detta anledningen till att man mot lagförslaget reser detta frenetiska motstånd, som kommit till uttryck här i debatten, utan att dock våga framkomma med ett avslagsyrkande?

Herr **Lindqvist** erhöi ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! När herr **Gezelius** säger, att utskottet inte ens har uttalat sig för någon varsamhet i fråga om denna lag, så vill jag säga, att det ha vi inte ansett vara behövt göra, då finansministern själv har gjort ett sådant uttalande.

Finansministern säger på ett ställe i propositionen: »Av vad jag anført framgår, att prisreglerande åtgärder enligt min mening böra komma ifråga endast när så av angivna skäl är oundgängligen nödvändigt samt att tillämpningsområdet i så fall bör kunna bli relativt begränsat och tillämpningsformerna i många fall förhållandevis mjuka.»

Vi ha inte ansett ifrån utskottsmajoritetens sida, att det varit behövt att särskilt understryka detta.

Herr **Gezelius**, som likaledes för kort genmäle erhöi ordet, anförde: Herr talman! Jag kan inte finna annat än att det varit på sin plats, att utskottet strukit under detta statsrådets uttalande. Det är ju inte alldeles säkert — det är i varje fall teoretiskt tänkbart — att en annan regering sitter, när denna lag blir aktuell, och då gäller detta uttalande endast för detta statsråds och denna regerings vidkommande.

Herr **Werner** i Höjen anförde såsom ett ytterligare argument, att lagen innehåller den bestämmelsen, att när Kungl. Maj:t satt lagen i kraft, Kungl. Maj:t är skyldig att framlägga saken för nästföljande riksdag, som inom 30 dagar från riksdagens början skulle uttala, om den gillade denna åtgärd. Häremot vill jag emellertid invända, att då är det för sent att tänka sig någon omedelbar rubbning i systemet. Har Kungl. Maj:t satt i gång något så allvarligt ingrepp i folkhushållningen som en maximiprisreglering, lär det inte genast kunna ändras av en riksdag, som sammanträder. Då är lavinen satt i gång, och riksdagen står inför ett fullbordat faktum. Där är därför vi förmena, att riksdagen borde få denna fråga sig förelagd, innan Kungl.

Ang. förslag till maximiprislag. (Forts.)
Maj:t vidtagit någon åtgärd. Herr Werners i Höjen och min uppfattning skilja sig uppenbarligen väsentligt härutinnan.

Ordet lämnades, jämväl för kort genmäle, till herr **Lindmark**, som yttrade: Herr talman! Herr Werner i Höjen säger, att reservanterna icke haft något att erinra emot lagens detaljer. Det är riktigt. Vi ha kunnat godkänna den såsom maximiprislag. Men att lagen skall träda i kraft utan att riksdagen får tillfälle att uttala sin mening, ha vi icke kunnat vara med om. Det är mot detta vi vända oss.

Herr Werners i Höjen uttalanden i övrigt skulle passa, om det hade gällt förfogandelagen, den lag, som vi några timmar tidigare antogo, men inte när det gäller maximiprislagen. Förfogandelagen har en helt annan och större betydelse, om verkligen krig eller krigsfara skulle inträda. Det är icke på samma sätt, när det gäller maximiprislagen.

Herr Werner i Höjen är förskräckligt rädd om bondeförbundet och tycker, att det är bondeförbundet som såras genom våra angrepp. Nej, inte alls! Jag har endast vänt mig mot herr Werners i Höjen egen aggressivitet och »frenetiska motstånd» mot reservanternas mening. Vi ha icke uppträtt här såsom lidelsefulla och aggressiva själar. Jag har för min del tagit saken ganska lugnt. Men jag måste ju säga, att det förvånar mig storligen, att livsmedelsproducenten herr Werner i Höjen är så utomordentligt glad över att livsmedlen skola komma under maximiprissättning. Det är en sak, som jag inte kan förstå.

Härpå anförde:

Chefen för jordbruksdepartementet, herr statsrådet **Pehrsson-Bramstorp**: Herr talman! Det är alldeles självklart, att det kan råda olika meningar, om, på vad sätt statsmakterna skola handla i ett visst läge, då det gäller dessa olika spörsmål. Det finns naturligtvis de, som bestämt förfäktat den uppfattning, som herr Bergvall förfäktade, nämligen att man icke skall ingripa utan låta priserna utveckla sig fritt, utan att alltså vidtaga några åtgärder. Det trodde jag skulle bli den slutliga konsekvensen av herr Bergvalls uttalande. Men det blev det ju inte, ty herr Bergvall menar precis detsamma som alla andra, att sannolikt måste statsmakterna ha något instrument till sitt förfogande för att kunna ingripa under eventuellt uppstående svåra förhållanden. Herr Bergvall menar emellertid, att detta skall prövas i sitt enda sammanhang — jag vet nu inte vilket sammanhang. Där är herr Bergvall ense med reservanterna om att det skall vara något visst sammanhang. Jag förmodar att herrarna mena, att man skall pröva det i det sammanhanget, att det finns vissa organisationer, som äro tillsatta, en viss folkhushållningskommission eller en industrikommission eller eventuellt andra organisationer, och att uppläggningsen skulle finnas klar, så att utskottet kunnat ta del av detta.

Då jag emellertid jämför reservanternas och utskottets ståndpunkt, kan jag inte finna, att denna skillnad är någonting. Herr Hagberg i Malmö nämnde vissa rättslärdade experter, som uttalat sig mot hela denna lagstiftning överhuvud taget, och det är ju en principiell ståndpunkt, som kan förfäktas, att man överhuvud taget icke skall ingripa. Men reservanterna ha ju inte gått den vägen, ty reservanterna säga, att det kan bli nödvändigt att ingripa, men vilja inte i detta ögonblick befullmäktiga Kungl. Maj:t, utan riksdagen skall höras ytterligare, innan denna lagstiftning får sättas i kraft. Herrarna mena väl inte, att riksdagen då skall höras och i varje detalj fatta beslut? Ty även om riksdagen skall höras en gång senare, skall väl Kungl. Maj:t, ändå ha en full-

Ang. förslag till maximiprislag. (Forts.)

makt! Om denna fullmakt lämnas nu eller senare, kan jag inte förstå innebär någon skillnad.

Herr Gezelius nämnde, att priserna stiga, då det är brist på varor. Men herr Gezelius kanske inte har tänkt på, att det kan bli brist på varor utan att produktionen minskas. Om en del personer, som äro intresserade av spekulation, köpa upp varor och låta bli att sälja dem, stiga priserna på dessa varor. Nämnda personer resonera som så, att detta är ett medel för oss att tillgodose vårt ekonomiska intresse och skaffa oss en större inkomst. Det är ju också ett sätt att skapa brist på varor, och är det detta system, som herrarna vilja skydda, d. v. s. den rena spekulatjonen, då ligger det ett verkligt syfte bakom, men eljest kan jag inte förstå er tankegång.

Vi få väl erkänna litet var, att det är en väsentlig skillnad på det lagförslag, som nu föreligger, och den maximiprislagstiftning, som gällde under förra krisen. Detta lagförslag utgår ifrån den fundamentala förutsättningen, att här skola vi vidtaga åtgärder så att det blir möjligt att hålla priserna å en rimlig nivå, och detta skola vi göra därigenom att vi skaffa fram förnödenheter till sådana priser, att det blir möjligt att på dem bygga en beräkning av produktionskostnaderna. Så skedde inte under förra krisen. Det är självklart, att det även då gjordes kalkyler, men de voro värdelösa. Ty, när jordbruksprodukterna skulle levereras, stod priset å dessa inte alls i proportion till produktionskostnaderna. Det var ju en hel del varor, som icke voro maximerade. Maximeringen gällde t. ex. kol för järntillverkningen. Järnpriserna voro emellertid icke maximerade förrän de senare krisåren. Då utlämnades vissa kvantiteter s. k. kompensationsjärn till smederna i bygderna. Men till så små kvantiteter, att denna kvantitet räckte inte långt för att tillgodose jordbrukets behov. Därmed hade man slagit undan grundvalen för hela systemet.

Det finns en hel del förnödenheter, som äro alldeles nödvändiga för jordbruket och som så snart en kris inträder kunna stiga mycket starkt i pris. därest inte det finns en fullmakt varigenom Kungl. Maj:t, med större utsikt till framgång, kan förhindra att priserna på dessa varor skörtas upp. Om en prisstegring på dessa förnödenheter inträder under en tid, då jordbruket står färdigt att använda sig av dessa varor, har man därmed ryckt undan själva grundvalen för denna produktion till skäligen priser.

Om man ser på vår spannmålsförsörjning ha vi, om man räknar med normal skörd, praktiskt taget brödspannmål för minst 1 1/2 år framåt. Så länge denna kvantitet finns, är det ingen som räknar med, särskilt som det ligger en relativt stor kvantitet i statens hand, att det skall bli någon nämnvärd prisstegring på denna vara. Därför är det så mycket viktigare, att det finns möjlighet att reglera priset på de förnödenheter, som jordbruket behöver. Det är självklart att man, om det skulle bli fråga om maximipris, måste ta hänsyn till de ökade produktionskostnader, som äro rådande. Det är där, det enligt min mening är angeläget för oss att genom detta förslag fastslå den principen, att statsmakterna skola ha en viss möjlighet att bibehålla förutsättningarna för produktionen, så att kostnaderna för denna inte skola omotiverat drivas i höjden. Ty om statsmakterna inte ha möjlighet att ingripa där, är själva underlaget borttryckt.

När man under förra krisen maximerade priset på till exempel brödsäd, sade man, att det gällde en vara, som var viktig för folkhushållet. Reserverna ha erkänt, att det måste under vissa förutsättningar ske en maximering av dessa priser, men under förra krisen maximerades inte, som jag förut sagt, helt andra saker. Jag kan ta som exempel foderspannmål. Om jag säger, att det sköttes huvudlöst, menar jag inte därmed, att de som skötte det på den tiden, inte förstodo, huru det skulle skötas, utan det berodde på att allesam-

Ang. förslag till maximiprislag. (Forts.)

mans hade mycket liten erfarenhet och att de organisationer vi nu ha då inte funnos. Kornet räknades i ransoneringen till brödspannmål. Alla fingo leverera hela den kvantitet råg och vete, som producerades, med undantag för den kvantitet som tilldelades självhushållet och två tredjedelar eller tre fjärdedelar av kornproduktionen. Återstoden fick man behålla. Vad medförde detta? Jo, det medförde, att kornet, som i vissa delar av landet betraktas såsom ett bra fodermedel och inte som brödsäd, tog slut. Jordbrukarna blevo i avsaknad av erforderlig foderspannmål, och jag var själv en av dem, som fingo lov att köpa foderspannmål för 60 kronor per 100 kg. I och med detta var all möjlighet för mig att bedriva en fortsatt animalisk produktion till fastställda priser fullständigt undanslagen. Det är ett sådant system, som bör förebyggas, så att vi inte komma in i det på nytt. Precis på samma sätt var det med en en hel del andra saker på industriens område, där varupriserna fritt fingo stiga varigenom jordbrukets produktionskostnader ökade utan kompensation.

Det är alldeles självklart — och det äro vi alla överens om — att maximipris endast skall tillgripas i yttersta nödfall. I propositionen understrykes mycket bestämt, att man skall låta produktionens utveckling ske naturligt. Det är det bästa för att tillgodose folkhushållets intresse. Men om sådana förhållanden inträda, att man behöver ingripa, skall man naturligtvis göra det på ett sådant sätt, att betingelserna för produktionen upprätthållas, så att vi inte stå risken att, såsom under förra krisen, få underskott på de varor, som maximeras.

Klagomålen och missnöjet den gången berodde ju på, som jag förut sagt, att priserna på förnödenheter av olika slag, som behövdes för jordbruk och kanske i vissa fall även för industri, fingo stiga praktiskt taget hur mycket som helst. Men beträffande en av de ömtåligaste sakerna, nämligen livsmedel, menade den regeringen och den riksdag, som satt då, att här måste vi ingripa, och följaktligen var det däremot oppositionen reste sig, att man inte försökte skipa rättvisa.

Jag vill säga, att det finns ingen vare sig av de då levande jordbrukarna eller de nu levande, som hade anledning att rosa den tid, då maximiprisen 1921 släpptes och spannmålspriset gick upp i 50 kr. pr 100 kg., ty det har varit orsaken till många yngre jordbrukares ekonomiska undergång.

De ha aldrig rest sig efter den persen de då fingo. Prisstegringen föranledde ju väsentligt ökade priser på fastigheterna. De blevo räntabla, och eftersom detta förekom sedan kriget var slut, trodde naturligtvis många, att detta kom att fortsätta även i framtiden. Hade statsmakterna gått in för en avveckling, som man resonerade om vid riksdagen 1921, under 5 år framåt från 1921 och fått till stånd en mjuk avveckling av det hela, hade man kunnat rädda en del av dem, som gingo sin fullständiga ekonomiska undergång till mötes.

Med all den försiktighet, som kommit till uttryck i propositionen och även i debatten, förefaller det mig, som det riktiga vore att ge Kungl. Maj:t denna fullmakt genom bifall till vad utskottet föreslagit i stället för att säga som reservanterna, att vi godkänna det hela, men vi vilja ytterligare pröva det i ett annat sammanhang. Det är det sammanhanget jag inte kan se. Ty det är väl ingen som menar, att vi med den organisation, som finns med avseende på partihandeln med livsmedel, skola behöva, om något skulle inträffa, återgå till en kristidsorganisation sådan som den vi hade 1914—1920. Det finns så stor anslutning till de ekonomiska organisationerna och dessa distribuera så stora kvantiteter livsmedel, att det finns stora möjligheter för oss att diskutera med ledningarna för dessa organisationer om att sköta distributionen av produktionen på ett tillfredsställande sätt och träffa överenskommelse

Ang. förslag till maximiprislag. (Forts.)

om en skäligh prisnivå, precis som nu sker. Vi ha ju reglering av priserna på livsmedel redan nu, men i motsatt riktning mot vad maximiprislagen avser. Men det finns tyvärr vissa producenter, som stå utanför dessa organisationer, och det finns även de, som få varor ifrån dessa organisationer och skola distribuera dem till minuthandeln. Det finns ett mellanled. Det kan inte vara rimligt att detta mellanled skall göra en oskäligh vinst. Även om flertalet äro lojala får man inte räkna med att alla äro det. Det anser jag inte vara i jordbrukets sanna intresse att låta dem ha möjlighet att spekulera för att skapa oskäligha vinster.

När nu riksdagen utan att invända något har tagit förfogandelagen, vad har då riksdagen gjort? Jo, förfogandelagen ger Kungl. Maj:t möjlighet att beslagna taga innehavet hos den enskilde av det ena varuslaget efter det andra. Det sades till och med i medkammaren, att denna lag ger möjlighet för statsmakterna att lösa dessa varor till bestämda priser och sedan sälja dem, och då behöver man inga maximipris. Ja, det är allt självklart, men kräver en omfattande organisation liksom förra krisen vilken jag menar numera till viss del blir obehövligh. På slakteri- och mejerihanteringens område ha vi stor anslutning, som normalt sköter varufördelningen till detaljhandel och konsumenter, och till skogsägareföreningarna ha vi ganska stor anslutning. Inom sistnämnda förening har man gjort upp ett program för bränsleförsörjningen, som i viss mån kan bidra till att tillförsäkra folkhushållet bränsle. Dessa organisationer böra användas för att därmed undvika en stor statlig organisation, som det förefaller att herrarna vilja genomföra. Med representanter för dessa organisationer böra representanter för statsmakterna på ett tidigt stadium förhandla. Organisationernas ledande män äro beredda att under statlig kontroll ställa sina möjligheter till förfogande. Det tråkiga är under sådana förhållanden, om de förnödenheter, som behövas för produktionen, skola ligga i spekulationens händer. Det vill jag icke vara med om. Man bör i stället bereda möjlighet att, därest man ser, att en spekulation börjar, då hindra denna och ordna försäljningen av varorna på ett tillfredsställande sätt. Herr Olsson i Rimforsa erkände också, att propositionen var helt annorlunda än han föreställt sig, innan han hade läst den. Jag minns själv, hur förhållandena voro under världskriget — jag minns, att vi hade brist på varor på grund av att vi hade ett felaktigt system. 1918 motionerade jag i riksdagen. Vi fingo ett helt annat system året därefter. Det svenska folket fick brödsäd, men jordbrukarna fingo i alla fall behålla tillräckligt med spannmål för sina behov. Men man förstod ej, när man satte maximipriser på fläsk, kött och smör, att man glömde skapa förutsättningar för en produktion av dessa varor till de priser, som voro satta. Följaktligen kom jordbruket i ett mycket svårt läge, som innebar en undantagsställning. Jag vill för min del ej medverka till att något sådant upprepas, därest jordbruket, vilket vi hoppas att vi skola slippa uppleva, skulle komma i en sådan kristidssituation en gång, att särskilda åtgärder behöva vidtagas.

Herr Lundell: Herr talman! Jag hade ej tänkt deltaga i diskussionen i denna fråga, därför att jag tidigare under dagen tagit kammarens uppmärksamhet i anspråk. Det är emellertid ett uttalande av herr finansministern, som närmast har gjort, att jag begärt ordet.

Det har förvånat mig, att lagen ej talar något om reglering av arbetslöner under en eventuell kris. Man talar i 2 § om »priset å förnödenhet» och i 4 § om »kostnad för transport eller tillhandahållande», vilket allt skulle regleras.

Ang. förslag till maximiprislag. (Forts.)

Men lagen talar ingenstädes om reglering av arbetslönerna vid tillverkning, transport eller tillhandahållande av dessa förnödenheter.

Anledningen till att man ej har inriktat sig på att genom en laglig reglering hålla lönerna inom rimliga gränser antyde finansministern i sitt anförande. Han nämnde, att han tänkte sig, att då kollektivavtalen numera äro så allmänna på arbetsmarknaden och då de löpa på vissa terminer, skulle detta förhållande medföra, att lönesatserna tillämpades under avtalsterminen och inte höjdes. Det kanske finns skäl som tala för detta, men det synes mig som om finansministern därvid bortsåg från, att en hel del av våra viktigaste kollektivavtal ej tala om löner, som äro begränsade både uppåt och nedåt, utan endast om minimilöner. Om jag ser t. ex. på det avtal, som gäller för lantbruket, står det där talat om minimilön för manliga arbetare och minimilön för kvinnliga arbetare o. s. v. Det är ju ett avtal, som i hög grad är bestämmande, då det gäller jordbrukets produktionskostnader. Ser man på förhållandena vid industrien, finns där ett så stort avtal som verkstadsavtalet, vilket gäller för arbetarna vid verkstäderna, och motsvarande finnes vid järnbruken, där likaså endast minimilöner äro stipulerade och där intet hinder finns för att de under en avtalsperiod kunna stiga. Det är ej på något sätt ett avtalsbrott, om en arbetare får bättre lön, när det är stark efterfrågan på arbetskraft och en arbetsgivare bjuder honom en lön, som ligger över den minimilön, som står angiven i avtalet. Det händer ju för övrigt även under eljest normala förhållanden inom sådana områden, där det är knapphet på utlärda yrkesarbetare, att det ena företaget bjuder över det andra. Det är en sak, som man kanske under normala förhållanden söker hindra genom privata överenskommelser. Men vid en tid som den lagen avser måste det komma att vara ganska vanligt, med den knapphet och efterfrågan på arbetskraften som då komma att råda, att den ene arbetsgivaren kommer att bjuda över den andre, varigenom arbetslönerna stiga. Det vet ju var och en, att det som kraftigast stegrar priset på en nyttighet är just knappheten och efterfrågan, och detta till och med mera än aldrig så väl organiserade löneframstötter. Jag tror därför, att den hållhake, som finansministern menar att dessa kollektivavtal skulle utgöra, ej är att lita på under sådana tider, som lagen avser.

Det ligger väl närmare till hands att tro, att orsaken till att man icke här i lagen talar någonting om en reglering av löner är, att man ej från regeringens sida vill stöta sig med sina närmaste valmän. Det tycker jag är en förklaringsgrund, som verkar betydligt sannolikare än den som finansministern framförde.

Jag skall utöver detta blott säga, att jag för min del är, på samma sätt som herr Hagberg i Malmö och herr Bagge och även herr Bergvall, synnerligen skeptisk i fråga om denna maximiprislags verkan i en allvarlig situation. Särskilt är jag skeptisk i min egenskap av jordbrukare, och jag kan ej se på allt som kan komma att inträffa med samma glada trosvishet som t. ex. herr Werner i Höjen. Även om den trosvisheten är fullt frivillig, som herr Werner i Höjen betygade i sitt sista anförande, tycker jag knappast, att den är motiverad på grund av den erfarenhet som finns från världskrigets dagar. Jag skulle tro, att om lagen kommer i tillämpning, komma priserna på jordbruksprodukter att hållas nere så mycket som möjligt, medan man däremot kommer att lägga ned betydligt mindre energi för att hålla nere priserna på de förnödenheter, som jordbruket behöver. Man får ju ändå ha klart för sig, att de flesta, som tillhöra det socialdemokratiska partiet, äro konsumenter, under det att vi jordbrukare äro producenter. Det går ej att komma ifrån, att uppfattningen på dessa båda håll måste bli olika om vad som i en pressad situation kan vara en lämplig avvägning av priser.

Ang. förslag till maximiprislag. (Forts.)

Med den uppfattning, herr talman, som jag har i frågan skulle jag helst vilja yrka avslag på lagen på samma sätt som herr Bergvall. Men jag anser, att redan genom den modifikation, som föreslås i reservationen, är åtskilligt vunnet. Då kommer ju ändå inte lagen att träda i funktion förrän riksdagen har blivit hörd, och det innebär en skillnad emot majoritetsförslaget, som är mera betydelsefull än vad man på den motsatta sidan har velat medge. Det är ej alls någon bagatellartad skillnad, utan det kan komma att betyda ofantligt mycket i ett kritiskt läge, om dessa åtgärder ej vidtagas alltför oöverlagt.

Herr talman! Jag yrkar alltså bifall till reservationen.

Herr **Andersson** i Rasjön: Herr talman! Jag har begärt ordet för att anmäla min anslutning till det yrkande, som har framställts av herr Bergvall. Jag gör det helt och hållet av principiella skäl, ty, som jag anförde vid behandlingen av bankoutskottets utlåtande nr 57, jag anser det självklart, att man ej bör giva några särskilda befogenheter åt Kungl. Maj:t, om det ej är absolut oundgängligt. Jag anser för min del, att det är osannolikt, att prisutvecklingen under de förutsättningar, som finnas omförmälda i ingressen till den nu behandlade lagen, kunna komma att bli sådana, att ett omedelbart ingripande med maximipriser erfordras. Här kan det ej bli fråga om en tidsförlust på mer än några dagar, högst en vecka, innan riksdagen hinner taga ställning. Ty vi äro alla överens om att, därest Kungl. Maj:t behöver sätta dessa fullmaktslagar i kraft, det ej kommer att gälla enbart någon av dem utan alla. Riksdagen måste därför under alla omständigheter inkallas med mycket kort tidsvarsel. Det är alltså ej fråga om en frist på trettio dagar utan en betydligt kortare frist.

De av kammarledamöterna som här åberopa erfarenheterna från världskriget och säga, att krisen kan komma snabbt, kunna ej påvisa, att prisutvecklingen under världskriget satt in omedelbart på ett sådant sätt, att en våldsam stegring i priserna var märkbar. Så skedde först om och i den mån brist på varor uppstod. Nu är det från flera håll omvittnat, att vi åtminstone för närvarande stå bättre rustade i fråga om flertalet varuslag, främst livsmedel, men även i fråga om importerade varor, tack vare den systematiska lagring, som statsmakterna bedrivit. Därför håller jag det för osannolikt, att ett sådant läge skulle uppstå, att denna lag skulle behöva tillgripas med en kort tidsfrist.

Försvvararna av förslaget att lämna regeringen jämväl en fullmakt av det slag, varom nu är fråga, utgå från en annan hypotes. Här står antagande emot antagande. Men jag tror, att man, med den erfarenhet vi ha, kan säga, att jag har bättre skäl för min hypotes än vad regeringen och dess försvarare ha för sin.

Skillnaden emellan den nu behandlade lagen och de övriga fullmaktslagarna i det omdiskuterade hänseendet är enligt min mening den, att såväl i fråga om valutalagen, förfogandelagen, som den lag, som ålägger kommunerna att inrätta kristidsnämnder, gäller, att på de områdena kan ett mycket snabbt och omedelbart ingripande bli nödvändigt, medan detta ej är fallet i fråga om en maximiprissättning. Därför finner jag det lämpligt och rimligt, att fullmakter lämnas i de förra fallen. Men därför behöver jag ej medverka till att lämna vilka fullmakter som helst.

Regeringen har för övrigt själv företagit en liknande gradering av frågorna i detta stora komplex, då regeringen genom finansministern förklarar, att lagen om civil tjänsteplikt ej var av sådan natur, att den behövde behandlas och beslutas av statsmakterna, innan något behov av en sådan lag gjorde sig gällande. Ja, det är hans och regeringens antagande. Jag skulle för min del

Ang. förslag till maximiprislag. (Forts.)

vilja göra det påståendet, att behovet av en dylik lagstiftning kommer att bli mera kännbart än av en maximiprislag, då, som man förutsätter, krigsfaran eller eljest situationen är sådan, att den kräver en omedelbar mobilisering av en hundratusen arbetsföra män. Vid det avbrott i det normala produktiva livet, som detta skulle innebära, bleve behovet av en tjänstepliktslag vida större. Detta avbrott skulle nämligen bli vida mer riskabelt för samhällets bestånd än den prisstegring, som man skulle stävja genom en maximiprislag. Att regeringen och jag befinna oss på olika ståndpunkter i detta hänseende beror på att vi anlägga olika synpunkter beträffande angelägenheten av denna lagstiftning och att vi ha olika uppfattning om vilka situationer som i händelse av ett krigsutbrott komma att uppstå. Jag tror, att behovet av den civila tjänsteplikten anmäler sig före behovet av maximiprislagen. Regeringen anser tvärtom, och det tjänar inte mycket till, att nu i förväg diskutera detta. Endast erfarenheten kan komma att visa vem som får rätt, men vi äro ju alla överens om, att vi vilja slippa att få någon erfarenhet alls härvidlag. I varje fall finns det från mina utgångspunkter icke någon anledning att ingå på diskussion om vare sig maximiprislagens konstruktion eller tilltänkta effekt. Jag har förut sagt, att jag finner det självklart, att en dylik lagstiftning kommer att behövas i en svår krissituation, men jag skulle vilja tillråda de herrar, som tvärsäkert profetera om, hur den här föreslagna maximiprislagen kommer att verka i jämförelse med den lag, som tillämpades under världskriget, att vara mera försiktiga i sina utsagor. Ingen vet på förhand, hur den krissituation kommer att vara beskaffad, där eventuellt denna krislagstiftning kommer att behöva tillgripas. Ingen vet heller, vilka svårigheter man då har att bemästra. Man vet inte, var riskerna sätta in. Därför anser jag, att det inte är skäl att förutspå att det kommer att bli så eller så.

Mitt ståndpunktstagande är, som jag sade, uteslutande av det principiella slaget. Riksdagen bör inte avsäga sig några befogenheter, inte ens i smått och ännu mindre i stort. Herr Werner i Höjen beklagade, att det inte gått att åvägbringa en nationell samling om denna fullmaktslag. Jag säger till herr Werner, att om han vill åvägbringa samling kring åtgärder, som innebära inskränkning av riksdagens rättigheter, då det inte är nödvändigt, kommer han alltid att sakna mig och mina meningsfränder i denna samling.

Herr Bagge: Herr talman! I mitt första yttrande anförde jag, att om jag fick anslutning till ett avslagsyrkande skulle jag gå på det. Då jag nu fått denna anslutning ber jag, herr talman, att få förena mig i yrkandet om avslag.

Herr Hagberg i Malmö: Herr talman! När jag lyssnade till det andra anförandet av herr Werner i Höjen, tyckte jag mig känna igen den gamle herr Werner, som man blev bekant med tidigare och i andra sammanhang, och inte den som framträdde i det första anförandet. Jag tror, att om vi bleve i tillfälle att ytterligare diskutera denna angelägenhet, vi kanske så småningom komme över på en enande linje i detta spörsmål. Det var i varje fall den gamle svenske lantmannens utomordentliga betänksamhet mot dessa åtgärder, som talade i hans senare anförande, en betänksamhet, som knappast kunde spåras i hans första inlägg i denna debatt.

Så några få ord till herr jordbruksministern! Det var med mycket stort intresse, jag hörde hans anförande. Det var ju väsentligen upplagt såsom en redogörelse för de erfarenheter, herr jordbruksministern personligen hade gjort beträffande förhållandena sådana de gestaltade sig under den förra krisen.

Ang. förslag till maximiprislag. (Forts.)

Samtidigt var det ju en ganska hårdhänt kritik av mångahanda, som då ägde rum. Det var för visso mycket värdefullt att lyssna till allt detta.

Vad är det nu man avser från deras sida, som inte vilja gå med på denna proposition? Man avser ingenting annat än att *i det aktuella läget* uppfattningarna skola kunna komma fram, framför allt från jordbrukarnas sida, om vad man i *då* förevarande situation anser rätt och rimligt att göra. Man vill inte vara med om att redan nu lägga allt detta i Kungl. Maj:ts hand. Jag tänker mig, att många här resonerar som så, att det inte kan vara så förfärligt riskabelt att ge Kungl. Maj:t detta stora bemyndigande. Ja, herr talman, visserligen hyses på många håll ett solitt förtroende till den nuvarande Kungl. Maj:t, men ingen människa här kan ju gå ut ifrån att det blir den nuvarande Kungl. Maj:t, som en gång kommer att verkligen begagna sig av den fullmakt, som man nu är beredd att lämna. Jag skulle tro, att om det blev den nuvarande Kungl. Maj:t, så kommer i varje fall jordbruksministern att mycket uppmärksamt lyssna till de stämmor, som eventuellt och sannolikt komma att förmärkas från de stora jordbruksorganisationernas sida, och dessa stämmor komma säkerligen att vara karakteriserade av mycken betänksamhet, men ingen vet ju, om det blir herr jordbruksministern, som en gång kommer att taga ståndpunkt till dessa meningssyftningar. Därför förmenar jag, att försiktigheten borde bjuda, att man inte kopplar av riksdagen helt i detta sammanhang.

Till min överraskning har det under överläggningens senare skede visat sig, att det här i kammaren finns resonans för ett rent avslagsyrkande. Jag trodde knappast, att så skulle vara fallet, när jag höll mitt första anförande, men då saken ligger till på det sättet, har jag naturligtvis för min del ingenting emot att taga tillbaka mitt förra yrkande om bifall till reservationen och förena mig med herrar Andersson i Rasjön och Bagge om ett rent avslagsyrkande.

Chefen för jordbruksdepartementet, herr statsrådet **Pehrsson-Bramstorp**: Herr talman! Jag vill upplysa herr Bagge om att bland de viktigaste sakerna äro förnödenheterna för jordbruksproduktionen. Det hade inte beaktats förra gången. Man ville inte vidröra den saken, och det står särskilt framhållet i denna proposition. Sedan vill jag påpeka, att om denna proposition blir antagen, gäller inte den däri föreslagna lagen längre än till och med den 31 mars 1940. Sedan måste riksdagen pröva den på nytt.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen framställde propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan, 2:o) bifall till utskottets hemställan med den ändring däri, som innefattades i den vid utlåtandet fogade reservationen, samt 3:o) avslag å såväl utskottets som Kungl. Maj:ts förslag i ämnet; och förklarade herr talmannen sig anse svaren hava utfallit med övervägande ja för den förstnämnda propositionen. Herr Bagge begärde emellertid votering, i anledning varav herr talmannen för bestämmande av kontrapositionen ånyo upptog de båda återstående propositionerna, av vilka därvid den under 3:o) angivna antogs till kontraposition. I överrensställelse härmed blev efter given varsel följande voteringsproposition uppläst och godkänd.

Den, som vill, att kammaren bifaller första lagutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 37, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren avslagit såväl utskottets som Kungl. Maj:ts förslag i ämnet.

Ang. förslag till maximiprislag. (Forts.)

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspositionen blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstning med tillämpning av upprensingsförfarandet.

Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet hava röstat för ja-propositionen. Rösträkning begärdes emellertid av herr Skoglund, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 139 ja och 56 nej, varjämte 10 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 2.

Föredrogs vart efter annat första lagutskottets utlåtanden:

nr 38, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om skylldighet för kommun att fullgöra vissa av krig m. m. föranledda arbetsuppgifter;

nr 39, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om förfogande i vissa fall över egendom för krigsmaktens beredskap (beredskapsförfogandelag);

nr 40, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om sjukhusvård vid krig eller krigsfara; och

nr 41, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om förbud i vissa fall mot överlåtelse eller upplåtelse av fartyg m. m.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 3.

Föredrogs första lagutskottets utlåtande, nr 42, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om förbud i vissa fall mot utrikes fraktfart med svenskt fartyg m. m.

Ang. förslag till lag om förbud i vissa fall mot utrikes fraktfart med svenskt fartyg m. m.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde

Herr Lindberg i Stockholm: Herr talman! Jag har i lagutskottet deltagit i behandlingen av detta ärende och har inte reserverat mig men vill nu ändå säga några ord angående tredje paragrafen i förevarande lagförslag. Där finns en bestämmelse, att fartyg må efter visst medgivande å utrikes ort uppläggas, avrustas eller avmönstras för annat ändamål än nödvändig reparation. Det framgår ju av denna bestämmelse, att man skulle kunna avmönstra svensk besättning i utländsk hamn och låta den stanna på utländsk ort, därest myndigheterna i vederbörande land tillåta detsamma. Det förefinnes icke heller enligt denna lag någon skyldighet för vederbörande redare att se till, att besättningen kommer hem till Sverige, eller att den får sitt uppehälle i den utländska orten, medan den väntar på att fartyget skall repareras.

Det har nu icke funnits möjligheter att i samband med detta lagförslag ställa något yrkande om tillägg eller något sådant som skulle garantera besättningens rätt i detta fall, och jag får därför inskränka mig till att hemställa till regeringen, att den uppmärksammar just denna fråga, så att icke svensk besättning kommer i sämre läge under de förhållanden, som denna lag avser, än vad som skall gälla under förhållanden, som råda i fredstid. Den nuvarande sjömanslagen förbjuder ju befälhavaren att avmönstra svensk besättning, såvida den inte varit ombord över ett år, sedan fartyget lämnat svensk hamn. Då finns det ju möjligheter till sju dagars uppsägning med

Ang. förslag till lag om förbud i vissa fall mot utrikes fraktfart med svenskt fartyg m. m. Forts.)
 skyldighet för besättningen att klara sig bäst den kan, men före detta år kan man inte avmönstra besättning på utrikes ort utan att bekosta hemresan. Jag förutsätter, att det skall ordnas så, att även i här tänkta fall besättningen skall kunna fritt hemtransporteras. Jag har, herr talman, intet yrkande.

Vidare yttrades ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 4.

Föredrogs första lagutskottets utlåtande, nr 43, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med vissa vid krig tillämpliga bestämmelser om utländsk försäkringsanstalt, som här i riket driver försäkringsrörelse, och lag med vissa bestämmelser om inländsk försäkringsrörelse vid krig.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 5.

Ang. ändring av vissa delar i luftskyddslagen. Föredrogs första lagutskottets utlåtande, nr 44, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i vissa delar av luftskyddslagen den 11 juni 1937 (nr 504), dels ock i ämnet väckt motion.

Genom en den 28 april 1939 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr 274, vilken behandlats av första lagutskottet, hade Kungl. Maj:t under åberopande av propositionen bilagda, i statsrådet och lagrådet förda protokoll föreslagit riksdagen att antaga följande vid propositionen fogade förslag till lag om ändring i vissa delar av luftskyddslagen den 11 juni 1937 (nr 504).

Enligt Kungl. Maj:ts förslag skulle 11 § 1 mom. luftskyddslagen erhålla följande ändrade lydelse:

1 mom. Kan med utförandet av luftskyddsåtgärd, som nedan sägs, icke utan äventyrande av luftskyddet anstå och betingar åtgärden icke oskäligen kostnad, må länsstyrelsen ålägga kommun:

att inom kommunens anläggningar och inrättningar vidtaga erforderliga åtgärder för att varna personalen, då luftanfall hotar;

att verkställa sådana anordningar beträffande gatubelysningen, som erfordras för att åstadkomma mörkläggning inom kommunen;

att i den mån så lämpligen kan ske genomföra nödiga skydds- och reservanordningar för att säkerställa driften vid kommunens tekniska verk;

att vidtaga erforderliga skyddsanordningar för driftspersonalen vid nämnda verk; samt

att sörja för utbildning och övning av sådan hos kommunen anställd personal, som i följd av sin anställning är avsedd att fullgöra luftskyddstjänst.

Därjämte åligger det kommun att tillhandahålla lokaler för förvaring av den för vederbörande luftskyddsområde avsedda gasskyddsmaterielen.

I samband med propositionen hade utskottet förehaft en i anledning av densamma inom andra kammaren väckt motion, nr 504, av herr *Brädefors m. fl.*, i vilken motion hemställts att riksdagen måtte bifalla Kungl. Maj:ts förslag med följande ändrade lydelse av 11 § 1 mom. luftskyddslagen:

1 mom. Kan med — — — ålägga kommun:

att inom kommunens — — — luftanfall hotar;

att verkställa — — — inom kommunen;

Ang. ändring i vissa delar av luftskyddslagen. (Forts.)

att planlägga allmänna skyddsrum och söka statsanslag för deras uppförande;

att i den mån — — — tekniska verk;

att vidtaga — — — vid nämnda verk; samt

att sörja — — — luftskyddstjänst.

Därjämte — — — gasskyddsmaterielen.

Utskottet hemställde,

A) att förevarande proposition måtte av riksdagen bifallas; samt

B) att den i ärendet väckta motionen, II: 504, måtte anses besvarad genom utskottets hemställan under A).

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde:

Herr Brädefors: Herr talman! Regeringen har här framlagt ett förslag om ändring i den nuvarande luftskyddslagen, som stadgar vissa skyldigheter för kommuner och enskilda ifråga om förberedelser till luftskyddsåtgärder, dels direkta bestämmelser för kommuner och dels indirekta genom ålägganden av länsstyrelser. När inte heller i den sålunda ändrade luftskyddslagen har tagits med ett enda ord om förberedelser av luftskyddsrum för allmänheten, så tycker jag för min del, att det fattas mycket i fråga om en luftskyddslag. Därigenom lämnar man, enligt mitt sätt att se saken, när denna luftskyddslag behövs, i verkligheten civilbefolkningen i vissa viktiga städer och andra platser utan den effektivaste hjälp, som man kan tänka sig i fråga om luftskyddet. Alla, som på något sätt äro sakkunniga på detta område, måste medge, att skyddsrummen äro den viktigaste detaljen i fråga om hela luftskyddet. Jag tycker också, att det är litet egendomligt, att när man på annat sätt försöker förstärka försvaret för att kunna möta eventuella angrepp mot landet, när man stärker försvaret till den grad som till exempel skett vid årets riksdag, då man beviljat för försvarsändamål över 300,000,000 kronor, så är den enda post som har upptagits för luftskyddsrum endast på 100,000 kronor. Därtill kommer, att detta anslag å 100,000 kronor, varur bidrag skall kunna utgå till kommuner och enskilda, huvudsakligast är avsett för den personal, som sysselsätter sig med luftskyddet, men även i viss mån för allmänheten. Det är ju ändå en liten början, att 100,000 kronor ha upptagits i årets statsverksproposition, men man kunde då ha väntat, att i en lag, som ålägger kommuner vissa förberedelser i luftskyddshänseende, också borde ha tagits med, att kommunerna äro skyldiga göra vissa förberedelser för planläggning av skyddsrum för allmänheten. Socialministern har också tidigare framhållit, att frågan om luftskyddsrum är en synnerligen viktig fråga. Det anslag, som nu upptagits i år, visar emellertid motsatsen, nämligen att man inte har ansett denna fråga så synnerligen viktig, som socialministern har framhållit.

Jag vill påpeka, att sakkunniga på detta område ha givit fullkomligt övertygande belägg för att det är motiverat med den förändring i denna luftskyddslag, som jag och mina partikamrater ha föreslagit i en motion, nämligen att där också skulle inrymmas en passus, där man ålägger kommunerna planerandet av dessa luftskyddsrum och sökandet av bidrag till desamma. För någon tid sedan uttalade sålunda vice brandchefen, herr Arve, i ett föredrag angående luftskyddet, att upprättandet av skyddsrum vore det viktigaste av det civila luftskyddet, då man för Stockholms vidkommande har att vänta, att staden kommer att beskötas med sprängbomber. I anledning av detta föredrag har tidningen Ny Dag gjort en förfrågan till vissa personer, som ansågos förstå sig på luftskyddsfrågor, och tidningen fick också svar av en hel

Ang. ändring i vissa delar av luftskyddslagen. (Forts.)

del personer. Borgarrådet Yngve Larsson yttrade sålunda: »Jag ber att få meddela, att jag personligen helt kan ansluta mig till vice brandchefens mening, och att jag följaktligen anser det högst angeläget, att Stockholm utrustas med skyddsrum i erforderlig omfattning. Under den närmaste tiden hoppas jag kunna för stadsfullmäktige framlägga förslag i detta ämne. Emellertid», fortsätter borgarrådet Yngve Larsson, »önskar jag betona, att anordnandet av allmänna skyddsrum i främsta rummet är en statlig angelägenhet.» Civilingenjör Ingvar Strömdahl vid statens luftskyddsbyrå framhåller följande: »Enligt referat av föredrag i Eder tidning för den 5 dennes framför brandchefen Arve som sin uppfattning, att Stockholm för den händelse Sverige indrages i ett krig företrädesvis har att vänta luftbombardemang med sprängbomber och att därför inrättande av luftskyddsrum för Stockholms vidkommande vore det viktigaste av det civila luftskyddets många uppgifter», och han tillägger: »Jag delar brandchefen Arves uppfattning om den absoluta nödvändigheten av skyddsrum.» Fastighetsägareföreningens ordförande, kapten Tor Wibom, säger också, att fastighetsägarna ha åtskilliga gånger diskuterat skyddsrumsförslaget, och han tillägger, att detta är en både teknisk och ekonomisk fråga.

Vi skulle kunna draga fram exempel ifrån det senaste spanska kriget, hur det var i sådana städer, där någorlunda tillförlitliga skyddsrum funnos för civilbefolkningen, och där trots ivriga bombardemang ifrån luften civilbefolkningen klarade sig relativt bra och hade blott ett fåtal dödsoffer, medan i städer, där mycket bristfälliga skyddsrum eller inga skyddsrum funnos, döds-offrens antal var mycket stort.

Det förefaller mig åtminstone, som om regeringen och även utskottet borde ha ägnat större uppmärksamhet åt att, när det är fråga om förberedande åtgärder i detta hänseende, fastslå vissa skyldigheter för kommuner att börja med dessa förberedelser.

Första lagutskottet motiverar sitt avslagsyrkande med departementschefens uttalande, att åtskilliga för närvarande aktuella spörsmål rörande anordningar för tillskapande av skyddsrum för olika ändamål tarva ytterligare överväganden. Vidare förklarar utskottet, att Kungl. Maj:t tidigare i år fått sig ålagt av riksdagen att utreda frågan om fördelningen av kostnaderna för anordnande av allmänna skyddsrum. Med denna motivering anser utskottet, att man icke behöver göra den av oss föreslagna ändringen i luftskyddslagen. Jag tycker emellertid, att den omständigheten, att riksdagen förut i år begärt utredning rörande fördelningen av kostnaderna för allmänna skyddsrum, utvisar, att man redan principiellt fastslagit statens och kommunernas gemensamma skyldighet att anlägga sådana skyddsrum. Det blir en senare fråga, hur man gör uppdelningen, vilken procent som ankommer på staten och vilken procent som ankommer på kommunen. Därför hade man gott kunnat taga in i lagen den av oss föreslagna ändringen. Vad departementschefens nyssnämnda uttalande beträffar, kan vad han åberopar icke motivera avslag på vår motion. Skyddsrum torde man nog få ha även sedan man kommit underfund med att ifrågavarande passus skall intagas i luftskyddslagen. Så fullkomliga bli väl icke luftskyddsanordningarna, att frågan om dem icke tarva ytterligare överväganden. Men överväga saken kan man göra ändå, fastän man fastslagit kommunernas skyldighet i detta avseende.

Det kan icke hjälpas, att det förefaller, som om utskottet icke verkligt sakligt prövat den av oss föreslagna ändringen. Senast i går var det här i kam-maren tal om att man i utskotten ser noga efter, varifrån en motion kommer, innan man tager någon hänsyn till den. Det finns ledamöter av denna kam-mare, som tidigare ganska öppet deklarerat, att så brukar det vara i utskot-

Ang. ändring i vissa delar av luftskyddslagen. (Forts.)

ten. Det verkar, som om vår motion varit föremål för ett sådant behandlings-sätt.

Jag kan naturligtvis icke förvänta, sedan nu utskottet enhälligt avstyrkt vår motion, att få några instämmanden i mina synpunkter, att bestämmelser om skyddsrum skola intagas i den föreslagna lagtexten. Det tror jag icke alls. Men jag menar, att då uttalanden från sakkunniga i stor utsträckning gå i den riktning motionen angiver, kan man hoppas, att saken mögnar så småningom. Kanske man får säga som fröken Hesselgren i en föregående debatt, när hon talade latin här och talade om droppen som till sist urholkar stenen. I detta fall får man väl hoppas, att om icke förr så åtminstone när det blir en tvingande nödvändighet för varje medborgare att ha skyddsrum, får man börja fundera över skyddsrumfrågan. Men då är det kanske för sent.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till motionen nr 504.

Herr Bergquist: Herr talman! Första lagutskottet har ingalunda förbisett den stora betydelsen av den fråga, som herr Brädefors här berört. Då vi ställt oss avvisande till det förslag, som framkommit i motionen, ha vi gjort det med hänsyn därtill, att hela frågan om inrättande av allmänna skyddsrum för närvarande är föremål för Kungl. Maj:ts prövning. Vi ha därvid följt en stadgad praxis, och vi ha gjort detta utan att taga hänsyn till från vilket håll motionen kommit. Med hänsyn härtill och då det är anledning att förvänta, att Kungl. Maj:t kommer att ägna denna fråga all uppmärksamhet, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Härmed var överläggningen avslutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till utskottets hemställan med den ändring däri, att motionen II: 504 bifölles; och fattade kam-maren beslut i enlighet med innehållet i den förra propositionen.

§ 6.

Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande, nr 19, i anledning av väckt motion om hänförande av anstalter för lokalt luftskydd till gemensamma ordnings- och hushållningsangelägenheter, som avses i kommunallagarna.

Utskottets hemställan bifölles.

§ 7.

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande, nr 38, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i vissa delar av lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom, m. m., dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 10 mars 1939 dagtecknad proposition, nr 166, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagda, i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att antaga följande förslag till

- 1) lag angående ändring i vissa delar av lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom;
- 2) lag om ändrad lydelse av 14 § lagsökningslagen; samt
- 3) lag om medling i hyrestvister.

I sammanhang med propositionen hade utskottet till behandling förehaft fem i anledning av densamma väckta, i utskottets utlåtande närmare omnämnda motioner.

*Ang. ändring
i vissa delar
av lagen om
nyttjanderätt
till fast egen-
dom, m. m.*

Ang. ändring i vissa delar av lagen om nyttjanderätt till fast egendom, m. m.
(Forts.)

Utskottet hemställde,

- 1) att förevarande proposition måtte bifallas av riksdagen; och
- 2) att motionerna I: 285 och 286 samt II: 438, 439 och 440 måtte anses bevarade genom vad utskottet sålunda hemställt.

Vid utlåtandet voro fogade åtskilliga, här nedan delvis närmare omförmälda reservationer beträffande olika delar av de framlagda lagförslagen.

Sedan herr talmannen anmält ärendet till handläggning, begärdes ordet av

Fröken **Hesselgren**, som yttrade: Herr talman! I avseende å föredragningen av andra lagutskottets utlåtande nr 38 föreslås,

att utskottets hemställan må företagas till avgörande punktvís samt punkten 1) på det sätt, att de däri tillstyrkta lagförslagen föredragas paragrafvis och, där så erfordras, styckevis med underrubriker efter föredragningen av till desamma hörande paragrafer samt slutbestämmelser, ingresser och rubriker sist, varefter och sedan lagförslagen blivit i sin helhet genomgångna utskottets hemställan i punkten i fråga föredrages,

att vid behandlingen av den paragraf eller det stycke, varom först uppstår överläggning, denna må omfatta utlåtandet i dess helhet,

att lagtext ej må behöva uppläsas i vidare mån än sådant av någon kammarens ledamot begäres,

att, därest kamrarna fatta från utskottets förslag avvikande beslut, utskottet må äga att för riksdagen föreslå härav påkallade jämkningar,

att i avseende å nummerbeteckning av paragrafer utskottet må äga vidtaga de ändringar, som kunna påkallas av kamrarnas beslut,

samt att, för den händelse utskottets förslag kommer att i någon del återremitteras, utskottet lämnas öppen rätt att vid ärendets förnyade behandling i avseende å de delar, som blivit med eller utan ändring godkända, föreslå sådana jämkningar, som kunna föranledas av ifrågasatta ändringar i återförvisade delar.

Denna hemställan bifölls.

Punkten 1).

Förslaget till lag angående ändring i vissa delar av lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom.

I enlighet med kammarens beslut rörande föredragningssättet upptogs först till behandling 1 kap. 3 §.

Efter föredragning av förevarande lagrum, anförde:

Herr **Hage**: Herr talman! Jag har vid detta utskottsutlåtande, som berör reformering av hyreslagstiftningen, fogat en reservation, i vilken jag dels yrkar bifall till Kungl. Maj:ts förslag, dock med vissa ändringar, dels hemställer, att riksdagen skall skriva till Kungl. Maj:t och begära fortsatt utredning rörande det avsnitt, som avhandlar *optionsrätten*. Jag skall be att få säga några ord med anledning härav.

Först vill jag påpeka, att när det gäller de ändringar i propositionen, som jag föreslagit i min reservation under punkt A), a), b) och c), har jag fått det meddelandet, att proposition därpå icke kan framställas. Därför kommer jag icke att yrka bifall till mitt förslag under nämnda punkter. Däremot skall jag tillåta mig att hemställa om bifall till det yrkande jag gjort under

Ang. ändring i vissa delar av lagen om nyttjanderätt till fast egendom, m. m.

(Forts.)

punkt B) på sidan 43 i utskottsutlåtandet, vari påyrkas en riksdagsskrivelse om fortsatt utredning rörande frågan om optionsrätten.

Som förklaring till att jag begärt ordet först, ber jag att få nämna, att jag i avseende å denna lagstiftningsfråga har ett ganska långt föregående. Jag väckte redan 1922 en motion, däri jag yrkade utredning rörande utformande av denna lagstiftning i en social anda till skydd för hyresgästerna. Jag har sedan fullföljt detta yrkande under ett flertal riksdagar, och jag har alltid betonat, att likaväl som vi ha sociala inslag i arrendelagstiftningen, böra vi ha sociala inslag — först och främst i form av en optionsrätt för goda hyresgäster — i hyreslagstiftningen, som jag anser som en parallell till arrendelagstiftningen. Jag har anledning att vidhålla detta, då både arrendelagstiftningen och hyreslagstiftningen beröra tryggheten av *det svenska hemmet*, vilket ju ingår såsom någonting synnerligen konstitutivt i det svenska samhället. Goda svenska hem äro givetvis förutsättningen för ett livskraftigt Sverige. Där skola uppfostras goda medborgare, som sändas ut i livet. Icke minst från den utgångspunkten har jag vid upprepade tillfällen framfört motioner i frågan. Jag har för övrigt haft anledning att göra detta också därför, att den lagstiftning, som vi ha på området, daterar sig från 1907. Visserligen har det sedan skett någon liten ändring i lagstiftningen, men i det stora hela har denna 1907 års lag gällt. Vi veta ju, att vi 1907 hade en sammanfattning av första kammaren, som gjorde det alldeles omöjligt att få igenom bestämmelser av social innebörd och till skydd för hyresgäster och småfolk. Följden av detta har givetvis blivit, att i lagen återfinnas mycket obetydliga inslag av social innebörd.

När jag 1922 väckte motion om utformning av en lagstiftning i den riktning jag antytt, möttes jag i stort sett av axelryckningar. Vi voro några stycken, som arbetade för detta, och vi ha kommit tillbaka och fått bakslag år efter år. Nu föreligger här emellertid ett lagförslag, som i alla fall går i den riktning, jag hade tänkt mig, även om förslaget icke går så långt som jag hade åstundat. Att det icke sträcker sig så långt önskvärt vore i det avseende jag förut nämnt, markerar icke minst därav, att i den kommitté, som utrett frågan om denna lagstiftning, avgivits reservationer för längre gående yrkanden till förmån för hyresgästerna och för att få in mera sociala inslag i lagen. Reservationerna äro avgivna av herr Hermansson och herr Larsson. Jag har den uppfattningen, att det hade varit önskvärt, om lagstiftningen utarbetats på grundval av deras förslag, men detta har ju icke skett.

Nu framhåller man, att när man skall utforma en lagstiftning som denna måste man — även om man skall taga mycket stor hänsyn till hyresgästernas intressen — också se till husägarna och deras kapitalintressen. Ja, det är möjligt, att man måste göra detta i en viss utsträckning. Men samtidigt kan man säga, att hyresgästerna dock i sitt förhållande till husägarna *generellt* sett äro den svagare parten, och den sociala lagstiftningen avser ju att gynna och skydda den svagare parten. Från den utgångspunkten hade det varit klokt, om lagen varit utformad mera med hänsyn till *hyresgästernas* intressen. Jag vill för övrigt i det sammanhanget påpeka, att i länder, som ligga oss ganska nära, nämligen Danmark och Norge, har man alldeles säkert tagit stor hänsyn till husägarnas intresse men likväl vågat sig på att gå längre till förmån för hyresgästerna.

Emellertid förhåller det sig så — det måste ju även jag erkänna — att det förslag, som här föreligger, är *ett steg framåt*. Främst markeras detta däri-
genom, att det i lagen finns en hel del s. k. *tvingande* bestämmelser, varigenom husägarna icke kunna med bestämmelser i hyreskontrakt åstadkomma ett upp-

Ang. ändring i vissa delar av lagen om nyttjanderätt till fast egendom, m. m.
(Forts.)

hävande av vad som stadgats i lagen till skydd för hyresgästerna. I det avseendet ha vi t. ex. en bestämmelse, som säger, att husägaren skall hålla lägenheten i gott stånd. Denna bestämmelse har blivit tvingande. Det finns också andra tvingande bestämmelser, exempelvis den att man har rätt att uppsäga kontraktet under vissa förhållanden, om icke lägenheten är i gott skick och om sådant intrång göres i lägenheten för reparation, att man icke kan bo i den. Men trots detta vågar jag det påståendet, att i vissa hänseenden har dock detta lagstiftningsförslag icke gått så långt, att lagen fått tvingande innebörd på en del punkter, där detta varit önskligt. Jag har särskilt observerat en sak, men det har icke väckts någon motion därom, och man kan därför icke ställa något yrkande. Om det t. ex. gäller att göra ett reparations- eller underhållsarbete i en lägenhet, utgår man i allmänhet ifrån, att hyresgästen skall genom kontraktet ha sig tillförsäkrat att få en minskning i hyran. Det kan ju hända nämligen, att han tvingas att under den tid arbetet pågår hyra sig en annan lägenhet, och då bör han få någon ekonomisk ersättning. Men på den punkten förhåller det sig så, att därvidlag finnes ingen tvingande bestämmelse. Om husägaren skulle vilja införa i kontraktet, att han icke har skyldighet att i detta fall lämna ersättning, är ingenting att göra åt den saken, ty bestämmelsen på ifrågavarande punkt är icke tvingande. Detta kan vara synnerligen ofördelaktigt för en hyresgäst med en stor familj. Om det skall göras reparation i en lägenhet på ett rum och kök, där det bor en familj på 5 å 6 personer, förstår jag icke, hur man skall kunna hysa in alla dessa i det ena rummet, medan reparationen görs i det andra. Följden blir nog i de flesta fall, att hyresgästen tvingas att under tiden skaffa sig en annan lägenhet. Men då får han, om det så bestämmes i kontraktet, ingen ersättning härför.

Det finns, när det gäller denna lagstiftning, en massa detaljbestämmelser, som det kunde vara åtskilligt att säga om, men jag skall icke gå in på dem nu. Jag skall huvudsakligen hålla mig till den fråga jag nyss snuddade vid, nämligen *optionsrätten* för hyresgäster.

Yrkandet om optionsrätt har framförts både i form av resolutioner och petitioner samt motioner sedan många år tillbaka. Det innebär, att en person, vilken såsom hyresgäst skött sig på ett förträffligt sätt — varit en god hyresgäst, om jag så får uttrycka mig — skall ha skydd i det hänseendet, att om han bott en viss tid i en lägenhet, skall han icke kunna på ett oförsynt sätt uppsägas av husägaren. De reservanter i hyreslagstiftningskommittén, jag förut talade om, ha velat tillmötesgå detta krav, men både Kungl. Maj:t och utskottet ha gått in för en annan bestämmelse, som i mycket ringa grad kommer att utgöra ett skydd för hyresgästerna. Den kungl. propositionen går ut på att om en hyresgäst uppsäges på ett sådant sätt, att man kan anse, att det strider mot vanlig kutym — han uppsäges kanske av rent okynne, såsom det kan ske ibland — då skall han vara skyldig att flytta, men han har betalt sin hyra ordentligt och i övrigt varit en god hyresgäst, skall han erhålla något slags flyttningserättning. Jag måste säga, att den flyttningserättning, som det kan bli fråga om — när det gäller en liten lägenhet, kostar väl flyttningen på sin höjd 30 å 40 kronor — är så oerhört ringa, att den icke kan på något sätt verka avskräckande på hyresvärdens benägenhet att uppsäga en hyresgäst. Om en sådan bestämmelse skall ha någon effekt i detta avseende, skall den naturligtvis gå ut på en *skadeersättning*, och det belopp, som husägaren skulle betala, skall i så fall naturligtvis vara rätt ansenligt, så att det kan ha en viss preventiv verkan mot husägarens benägenhet att avhysa hyresgästen. Nu säger man, att goda hyresgäster, som det här är fråga om, säger man

Ang. ändring i vissa delar av lagen om nyttjanderätt till fast egendom, m. m.

(Forts.)

inte upp utan vill behålla. Ja, i allmänhet är det naturligtvis så. Jag sysslade emellertid för några år sedan en hel del med dessa saker och följde med vad som inträffade på hyresmarknaden, och jag vet, att det nog likväl inträffar, att husägarna ibland av rent okynne säga upp även goda hyresgäster. Det kan t. ex. vara ur den synpunkten, att husägaren träffat ett nygift par, som icke har några barn, medan den gamla hyresgästen har fem, sex barn. Då kan det ju vara trevligare att få den nygifta familjen i lägenheten i stället för den gamla med fem, sex barn, och då sker många gånger en uppsägning. Men även i en del andra fall sker sådan uppsägning.

Nu säger man — mot detta krav att optionsrätten skulle utformas på ett annat och bättre sätt — att, om man går in för detta, så måste det medföra en minskning av bostadsproduktionen i landet. Man antager, att under sådana förhållanden husägarkapitalet och husägarna överhuvud taget känna sig så osäkra, att de icke äro pigga på att satsa kapital för att producera bostäder. Jag tror, att detta påstående är oerhört överdrivet och tendentiöst överdrivet. Ty denna optionsrätt — som genomförts t. ex. i Danmark — skulle icke gå ut på — åtminstone ha vi icke tänkt oss det — att man skulle medgiva rätt för vilken hyresgäst som helst och undantagslöst att sitta kvar i en innehavd lägenhet. Det kan naturligtvis icke bli fråga om att den som missköter sig som hyresgäst — icke betalar hyran etc. — skall få sitta kvar. Vidare måste nog, när skäl därtill föreligga, i vissa specialfall stadgas undantag. Optionsrätten skulle alltså — som man tänkt sig den från hyresgästhall — ändå vara försedd med vissa undantag, och lägger man optionsrätten på den bogen, kan man icke säga, att detta är en så långt gående och i äganderätten ingripande inskränkning, att den behöver leda till konsekvenser för hyresägarkapitalet och att de, som ämna producera bostäder, skulle avskräckas därifrån. Jag har anledning att påstå detta, icke minst emedan man dock infört en sådan optionsrätt i Danmark och ännu icke hört, att denna optionsrätt där lett till sådana konsekvenser, som man talar om i vårt land. Jag skulle för övrigt tro, att man i Danmark är lika ömsint mot husägarna och husägarkapitalet. Man har ingen anledning att tro något annat, och likväl har man där vågat sig på att införa en längre gående optionsrätt än den mycket obetydliga, som skulle införas här i vårt land enligt detta förslag.

Herr Hermansson har på denna punkt framfört en reservation, enligt vilken han önskar en skärpning av Kungl. Maj:ts förslag på det sättet, att enligt 3 kap. 38 §, där optionsrätten behandlas, skulle vederbörande få ersättning för skada, som genom flyttningen åsamkas honom. Han skulle alltså icke blott få ersättning för kostnaderna för transport av möblerna utan även för ren skada, och när hyresgästen suttit i fem år i lägenheten, skulle dessutom vid skadans utmätande hänsyn tagas icke blott till rent ekonomiska utan även till *ideella* värden, som man uttrycker sig på något ställe i propositionen. Jag vågar det bestämda påståendet, att om man toge denna reservation, så hade man ändå vunnit något av det, som man från början avsåg att vinna genom åstadkommandet av en optionsrätt.

Jag skulle emellertid, som jag antytt, vilja gå ännu längre. Jag skulle vilja ha en optionsrätt i stort sett i överensstämmelse — kanske dock med vissa undantag — med Danmarks mönster. Vi få väl se efter någon tid, till vilket resultat tillvaron av denna optionsrätt i Danmark kommer att leda. Jag skall inskränka mig till vad jag nu sagt.

Från denna utgångspunkt skall jag för min del, när vi komma till 38 § om optionsrätt, be att få förena mig med herr Hermansson i Norrköping, men däröver kommer jag att som ett särskilt yrkande framföra krav på att riksdä-

Ang. ändring i vissa delar av lagen om nyttjanderätt till fast egendom, m. m.
(Forts.)

gen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer om en fortsatt utredning rörande frågan om åstadkommande av en optionsrätt för hyresgäst, varvid må övervägas om nämnda rätt bör utformas efter förebild från de stadganden, som genomförts inom norsk och dansk lagstiftning — det är ju för övrigt modernt med nordiskt samarbete när det gäller sådan lagstiftning — samt under hänsynstagande till den reservation som inom 1936 års hyreslagstiftningskommitté i denna fråga framlagts av herrar Hermansson och Larsson.

Jag vet visserligen mycket väl, att detta sista yrkande om utredning kommer att avslås, men jag vill framföra det för att markera, att den organiserade hyresgäströrelsen, vilken jag tillhör, icke är nöjd och belåten med det förslag, som nu föreligger, och att man från denna rörelses sida alltjämt endast kommer att betrakta det, som nu beslutas, som en slags *avbetalning på gamla krav*. Man har förklarat, att denna rörelse alltjämt kommer att fortsätta med att propagera för en fortsatt utbyggnad av hyreslagstiftningen i social riktning till att bli ett verkligt skydd för hyresgästerna. Framför allt kommer man att försöka åstadkomma en verklig optionsrätt för hyresgästerna, och det är för att markera detta som jag har velat framföra detta yrkande.

I vad det gäller 1 kap. 3 §, som nu är föredragen, vill jag inskränka mig till att yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **Hermansson** i Norrköping: Herr talman! Jag hoppas, att det föreliggande ärendet skall kunna avgöras utan någon längre principdebatt, och jag bygger denna min förhoppning därpå att de flesta synas vara eniga om det som är det väsentliga i detta lagförslag. De meningsskiljaktigheter, som finnas, röra ju endast vissa enstaka punkter i förslaget.

Förslaget till ny hyreslagstiftning skiljer sig icke mycket till formen från den gällande hyreslagstiftningen. Skillnaden i sak är dock ganska betydlig och består framför allt däri — som även herr Hage påpekade — att många viktiga bestämmelser i lagförslaget erhållit tvingande karaktär. Det största felet med den gamla hyreslagen har varit, att lagens bestämmelser på ett fåtal mycket obetydliga undantag när kunnat sättas ur kraft genom bestämmelser i hyreskontraktet. Och då hyresvärdarna i regel varit den starkare parten, ha dessa i regel kunnat föreskriva vad som skall stå i det skriftliga hyresavtalet. Oftast går det till på det sättet, att hyresvärden tillhandahåller tryckta formulär med en mängd hyresvillkor, varigenom hyresgästen avhänder sig en stor del av de rättigheter, som lagen formellt tillerkänner honom. Det enda som parterna väl i vanliga fall diskutera är hyresbeloppets storlek, och sedan överenskommelse träffats därom undertecknas kontraktet och lagens bestämmelser sättas ur funktion.

Den nya hyreslagen — jag förutsätter nämligen, att riksdagen nu kommer att godkänna förslaget till ny hyreslag — kommer att innehålla många viktiga regler av tvingande natur. Det lämnas även i fortsättningen tillräckligt rum för friheten för parterna att avtalsvägen träffa överenskommelse. Men det är ingen överdrift att säga, att de tvingande bestämmelserna komma att reglera förhållandet mellan parterna på hyresmarknaden just på de områden, där mer eller mindre illfundiga kontraktformulär nu oftast få ersätta de dispositiva lagreglerna. De tvingande bestämmelser, som böra tillmätas den största betydelsen, äro reglerna rörande lägenhetens skick och hyresvärdens skyldighet att ansvara för de hinder för hyresrättens utövande, som kunna komma att uppstå. Den nya lagen kommer att definitivt göra slut på den ordning, som nu råder och som gör det möjligt för en hyresvärd att utkräva oavkortad hyra för en lägenhet i ett nytt hus, som är halvfärdigt eller i varje fall icke

Ang. ändring i vissa delar av lagen om nyttjanderätt till fast egendom, m. m.

(Forts.)

fullt färdigt vid inflyttningen, eller för en lägenhet i ett äldre hus, som genomgår en omfattande reparation.

Då, som jag redan sagt, det synes råda en ganska stor enighet rörande själva principerna för regleringen av parternas rättigheter och skyldigheter, skall jag icke längre uppehålla mig vid skillnaden mellan den gällande lagen och det lagförslag, som riksdagen nu kommer att godkänna, utan jag skall i stället övergå till att med några ord motivera den reservation, som jag avgivit, emedan jag icke kunnat biträda utskottets förslag beträffande § 38 i förslaget till lagtext.

Reservationen gäller behandlingen av frågan om hyresgästernas hemskydd och den s. k. optionsrätten. Frågan om införande av optionsrätt för hyresgäster sammanhänger mycket intimt med en annan fråga, nämligen frågan om det s. k. fardagssystemet. Det är ju klart, att, om en paragraf i lagen erhåller en sådan avfattning, att både hyresgäster och hyresvärdar, oavsett om hyresavtalet gäller för längre tid, erhålla rätt att uppsäga avtalet till den 1 april varje år, det icke är möjligt att i en annan paragraf införa en bestämmelse, som säger raka motsatsen, nämligen att en hyresgäst, som vill bo kvar i en förhyrd lägenhet, icke skall kunna uppsägas förrän efter visst antal år.

Hyreslagstiftningskommittén upptogs icke något förslag till ändring av de nuvarande fardagsbestämmelserna, och då jag i kommittén förordade en optionsrätt med treåriga perioder i huvudsaklig överensstämmelse med den danska lagstiftningen, riskerade jag sålunda icke att komma i motsättning till kommitténs förslag i övrigt.

Kungl. Maj:t har nu emellertid ur andra synpunkter än som direkt sammanhånga med hyresförhållandena ansett det önskvärt att fördela de årligen förekommande bostadsflyttningarna på åtminstone två effektiva fardagar. Man tror sig därigenom vinna en bättre fördelning av byggnadsarbetet, och man tror även, att en dylik anordning skall medföra billigare byggnadskostnader. Det föreslås således i 47 § i Kungl. Maj:ts förslag, att Kungl. Maj:t skall erhålla befogenhet att vid behov förordna, att på de orter, där behov av en sådan anordning anses föreligga — det blir i huvudsak de större städerna — löpande hyresavtal kunna uppsägas till den 1 april, även om den avtalade hyrestiden utlöper först den nästkommande 1 oktober. Jag väntar mig icke några större resultat av den föreslagna anordningen i detta avseende. Men då det även bland hyresgästerna synes råda en ganska grundmurad uppfattning om att Kungl. Maj:ts förslag till lösning av fardagsfrågan utgör själva nyckeln till en jämnare fördelning av byggnadsarbetet och därmed även skulle medföra billigare byggnadskostnader och billigare hyror, har jag för min del icke velat motsätta mig ett beslut i enlighet med propositionen och utskottets förslag på denna punkt.

Följden av detta mitt ställningstagande har blivit, att jag icke kunnat vidhålla den ståndpunkt beträffande hyresgästernas optionsrätt, som jag intog i hyreslagstiftningskommittén, och att jag således fått finna mig i att i utskottet gå med på de lagregler, som i stället för hyresgästens kvarboenderätt stadgar skadeståndsskyldighet för hyresvärdar i syfte att därigenom avskräcka hyresvärdarna från att företaga omotiverade uppsägningar. Den skadeersättning på grund av otillbörliga uppsägningar, som hyresgästen enligt Kungl. Maj:ts och utskottets förslag skulle erhålla, inskränker sig dock endast till gottgörelse för själva flyttningkostnaderna och ingenting annat. Enligt min mening bryter man genom en sådan begränsning av skadeståndsskyldighetens omfattning udden av själva skadeståndsinstrumentet. Om man vill öka hyres-

Ang. ändring i vissa delar av lagen om nyttjanderätt till fast egendom, m. m.
(Forts.)

gästens hemskydd genom att stipulera skadeståndsskyldighet för hyresvärdar, som företaga uppsägningar utan verklig orsak, borde enligt min mening skadeståndsregeln utformas på det sättet, att hyresvärderna verkligen riskerar någonting, om han företager uppsägning i oträngt mål. Hyreslagstiftningskommittén hade på denna punkt föreslagit en sådan formulering, att hyresgästen i dylika fall skulle erhålla ersättning för *all* skada, som tillfogas honom genom flyttningen, samt vidare, att en hyresgäst, som innehaft lägenheten i mer än fem år, skulle kunna erhålla ersättning även för s. k. ideell skada. Det är detta hyreslagstiftningskommitténs förslag, som jag tillåtit mig att framföra i min reservation, och som jag vid föredragningen av 38 § ämnar framställa såsom motförslag till utskottets hemställan.

Jag hoppades, att jag i utskottet skulle erhålla stöd för denna min mening av herr Sandström, som i hyreslagstiftningskommittén varit med om att förordas just denna anordning, men jag blev, såsom det också framgår av utskottets utlåtande, grymt gäckad i denna min förhoppning. Jag litar nu emellertid på att herr Bergquist, som väl egentligen är den verkliga fadern till hyreslagstiftningskommitténs förslag på denna punkt, skall ila till min hjälp i försvaret för det förslag, som framföres i min reservation.

Då jag på alla punkter utom beträffande 38 § biträtt Kungl. Maj:ts förslag, får jag således också biträda herr Hages förslag om bifall till den nu föredragna paragrafen i utskottsförslaget.

Under detta anförande hade herr förste vice talmannen övertagit ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr Holmbäck: Herr talman! Jag har haft tillfälle att i andra lagutskottet taga ingående del av det lagförslag, som för närvarande ligger på kammarens bord. Enligt min mening är det ett mycket gott förslag, som vi nu skola besluta om. Jag skulle kunna tillstyrka lagförslaget i dess helhet med undantag för en paragraf. För de reformer, som lagförslaget upptager, är tiden mogen, men däremot tror jag icke, att så är fallet för mera vittgående förändringar.

Herr Hage har i sin reservation föreslagit, att jämte lagförslaget skulle antagas en riksdagsskrivelse, i vilken begäres vidare utredning rörande optionsrätten. Enligt min uppfattning bör icke en sådan riksdagsskrivelse avlätas. Jag tror, att det skulle vara av värde, att få lugn på hyreslagstiftningens område, så att hyresvärdar och hyresgäster under en avsevärd tid veta vad de ha att rätta sig efter och känna vilka lagbestämmelser som komma att reglera deras inbördes förhållanden. Dessutom är det en annan sak. Optionsrätten har varit föremål för reglering i Danmark genom en lag av år 1937, som nu gällt något över två år. Vad Norge beträffar föreligger ett förslag till ny hyreslag, vilket framlades i norska stortinget i höstas, men som icke ännu föranlett någon lag. Hur långt det gått med förhandlingarna inom stortinget, känner jag inte till, men jag förutsätter, att eftersom den norska regeringen framlagt förslaget, blir det upphöjt till lag. Då vi alltså ha fått bestämmelser om optionsrätten i Danmark och sannolikt få bestämmelser i Norge, föreligger det alla skäl för att vänta och se huru dessa mycket ömtåliga regler komma att te sig i praktiken.

Vad angår lagförslagets särskilda delar får jag till en början beröra 38 §. Det är denna paragraf, som herr Hermansson i Norrköping varit inne på. Kungl. Maj:t har här beskurit de regler, som föreslagits av hyreslagstiftningskommittén. Enligt min mening äro de skäl, som Kungl. Maj:t anført,

Ang. ändring i vissa delar av lagen om nyttjanderätt till fast egendom, m. m.

(Forts.)

mycket starka. Statsrådet säger i sin motivering, att de regler, som föreslagits av hyreslagstiftningskommittén, skulle medföra mycket svårbedömbara rättsförhållanden samt också vara av vag natur. Jag tror, att denna motivering är stark och tillräcklig.

Däremot kan jag icke inse, att 47 § är en bestämmelse, som det vore lyckligt att införliva med den svenska lagstiftningen. 47 § härrör icke från hyreslagstiftningskommittén utan från en helt annan kommitté, byggnadsindustri-sakkunniga, vilka för övrigt icke utarbetat någon lagtext utan endast kommit med några allmänna uttalanden i en riktning, som sedermera tagit gestalt i denna 47 §. Hyreslagstiftningskommittén fick byggnadsindustri-sakkunnigas förslag på remiss och avstyrkte det. Sedermera har förslaget avstyrkts av ett stort antal myndigheter. Herr Linnér och jag ha i vår reservation angivit, att det avstyrkts av 17 länsstyrelser, svenska stadsförbundet, samtliga handelskamrar, konungariket Sveriges stadshypotekskassa och svenska bostadskreditkassan samt av majoriteten av riksbanksfullmäktige. Det är alltså utomordentligt många, som på denna punkt ställt sig avvisande. Vad innebär då 47 §? Jo, att Kungl. Maj:t skall kunna genom en administrativ kungörelse bestämma, att på vissa orter, där flyttning i allmänhet äger rum den 1 oktober, men där man anser, att flyttning bör äga rum även den 1 april, hyresavtalet skall utan vidare kunna förkortas med sex månader, så framt ej därigenom den sammanlagda tid, hyresgästen sistnämnda dag innehaft lägenheten, kommer att understiga ett år. Motivet för detta ingrepp i avtalsfriheten är, att man skulle i större utsträckning byta bostad den 1 april. Och att man får flytta den 1 april betyder, säges det, att man stimulerar byggnadsmarknaden. I likhet med herr Hermansson i Norrköping tror jag emellertid icke, att paragrafen kommer att verka i den riktningen. Någon utredning på den punkten är icke gjord, och jag tror att det överhuvud taget icke kan göras någon sådan utredning. Det motiv, som herr Hermansson i Norrköping framförde, var, att hyresgästerna tro, att det kan bli ett resultat av en bestämmelse som § 47. Själv kunde han emellertid icke ansluta sig till någon förhoppning härutinnan. Paragrafen skulle enligt min uppfattning medföra olägenheter. När hyrorna gå ned, komma hyresgästerna att begagna sig av § 47 för att bli av med hyresavtalet tidigare än eljest, d. v. s. det blir en tvångsreglering av hyran sex månader tidigare än eljest. När hyrorna gå upp, kommer hyresvärderna att begagna sig av situationen för att i sin tur få en tvångsreglering av hyrorna tidigare än eljest skulle vara fallet. Jag tror, att det blir allvarlig olägenhet med en sådan regel. Ytterligare får man beträffande hyresvärdarnas möjlighet att begagna § 47 noga observera, att hela lagen för övrigt bygger på att ge hyresgästerna hemskydd, men att det i det fall, som § 47 berör, icke finnes någon princip om hemskydd. Till slut tror jag, att § 47 skulle minska fastheten på hyresmarknaden.

Såsom ett ytterligare skäl skulle jag vilja säga, att man överhuvud taget bör vara ytterligt försiktig med att på lagstiftningens område, då det gäller obligationsrättsliga förhållanden, inskränka på avtalsrätten. Då man på obligationsrättens fält ingriper med tvångsbestämmelser, bör man icke blott ha vissa skäl därför utan ha visshet om att man skapar bättre förhållanden än om man icke hade avtalsfrihet. Vad gäller § 47 tror jag, att det icke finns någon som helst möjlighet för att man genom det ingrepp på avtalsfriheten, som i paragrafen föreslagits, kommer fram till bättre förhållanden.

Alltså, herr talman, utan tvekan och med glädje yrkar jag bifall till den föredragna paragrafen och till följande paragrafer i lagen, men jag yrkar avslag på 47 §.

Ang. ändring i vissa delar av lagen om nyttjanderätt till fast egendom, m. m.
(Forts.)

Herr **Bergquist**: Herr talman! Då jag under ett tidigare skede åtskilligt sysslade med det lagstiftningsproblem, som nu är föremål för riksdagens behandling, kan jag icke underlåta att säga några ord i denna fråga.

Spörsmålet om en revision av hyreslagen har sedan mycket länge stått på dagordningen. Ända sedan kristidslagstiftningen på detta område avvecklades 1923, har det år efter år i riksdagen framförts önskemål om revision av 1907 års hyreslag. Även från den organiserade hyresgäströrelsen ha tid efter annan kommit framställningar om ändring på väsentliga punkter i denna lag. Riksdagen har under många år ställt sig avvisande till de framställningar som gjorts. Men slutligen beslöt riksdagen år 1936 en skrivelse till Kungl. Maj:t med hemställan om en allmän översyn av denna lagstiftning. Det har från många håll gjorts gällande, att det icke fanns något som helst behov av en revision av gällande lagstiftning. Man har pekat på att tidsförhållandena medfört förändringar, som göra, att man kanske icke skulle behöva denna skyddslag till förmån för hyresgästerna. Man har därvid pekat på att den organiserade hyresgäströrelsen kommit till, och att den har mycket större resurser än de enskilda hyresgästerna att på ett kraftigt sätt tillvarata deras intressen. Man har också pekat på statsmakternas ökade intresse för bostadsproduktionen och den inverkan, som detta skulle ha på hyresgästernas ställning.

Då vi inom hyreslagstiftningskommittén grepo oss an med detta problem, kommo vi emellertid ganska snart till den uppfattningen, att det verkligen förelåg ett behov av ändring i gällande lagstiftning. Den omständigheten, att andra lagutskottet nu enhälligt har anslutit sig till de huvudprinciper, som innefattas i Kungl. Maj:ts förslag, utgör enligt min mening ett mycket klart uttryck för att det är en allmän uppfattning, att den revision, som nu har kommit till stånd, var välbehörlig och nyttig.

På många håll anser man emellertid, att den revision, som nu har skett, icke har varit så grundlig och genomgripande, som önskvärt varit. Herr Hage har ju i afton just fört fram denna synpunkt och uttryckt ett visst missnöje med att revisionen av hyreslagstiftningen icke har gett vad man hade väntat. Det gäller dock här liksom i fråga om all lagstiftning att göra en avvägning mellan skilda synpunkter, och denna avvägning är på hyreslagstiftningens område kanske svårare än på många andra områden. Det kan så lätt bli så, om man tillmötesgår mycket långt gående krav från hyresgästernas sida, att detta i det långa loppet kan bli till skada för hyresgästerna själva och därigenom direkt motverka syftet med lagbestämmelserna. Det gäller här å ena sidan att försöka trygga och säkra hyresgästernas rätt och att skapa största möjliga säkerhet för dem och å andra sidan att se till, att man icke går så långt, att man hämmar den enskilda bostadsproduktionen. Vi måste under överskådlig tid framåt räkna med att det är den enskilda bostadsproduktionen, som i främsta rummet skall tillgodose behovet av bostäder. Om man skapar lagregler, som innebära ett mycket kraftigt ingrepp i den enskildes förfoganderätt över sin fastighet, kan det lätt leda till att intresset för den enskilda bostadsproduktionen minskas, varigenom tillgången på bostäder blir mindre, vilket i sin tur nödvändigt har till följd, att priset för bostäder blir högre. Man kan därigenom göra större skada än nytta.

Det har varit dessa synpunkter, som ha varit avgörande för hyreslagstiftningskommittén, när den gick att göra den avvägning mellan de olika intressena, som resulterat i kommitténs förslag. Vi ha hela tiden försökt hålla för ögonen just dessa synpunkter, att vi skola försöka skapa skyddsbestämmelser för hyresgästerna, i den mån deras önskemål äro befogade och i den mån det är

Ang. ändring i vissa delar av lagen om nyttjanderätt till fast egendom, m. m.

(Forts.)

möjligt att göra det, men vi skola också se till att vi icke gå så långt, att vi hindra den enskilda bostadsproduktionen. Det förslag, som hyreslagstiftningskommittén lagt fram, bygger alltså på denna grundsats, och det kan därför nog sägas, att det innebär en måttligt avvägd revision av den nuvarande lagstiftningen. Vi ha försökt tillmötesgå de önskemål, som från hyresgästhall ha framkommit om att lagens bestämmelser i betydligt mycket större utsträckning än för närvarande skola göras tvingande, d. v. s. få karaktär av skyddsbestämmelser till förmån för hyresgästerna. Vi ha också försökt tillmötesgå åtskilliga andra önskemål, som framställts från hyresgästernas sida.

Sedan vi framlagt vårt förslag, har det varit ute på remiss hos alla de myndigheter, som ha anledning att taga befattning med denna fråga, och i allmänhet ha myndigheterna funnit den gjorda avvägningen vara något så när tillfredsställande. Kungl. Maj:t har också i stora delar anslutit sig till de synpunkter, som hyreslagstiftningskommittén har framfört. Jag är herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet mycket tacksam för den behandling, som han har ägnat denna fråga, och för att herr statsrådet för riksdagen har framlagt detta förslag. Enligt min uppfattning är det endast på tre punkter, som man kan ställa sig frågande inför Kungl. Maj:ts förslag. På samtliga dessa punkter har Kungl. Maj:t frångått hyreslagstiftningskommitténs förslag.

Den första punkten gäller den mycket omstridda optionsrätten, d. v. s. rätten för en hyresgäst att få sitta kvar i lägenheten även mot fastighetsägarens vilja. Frågan om optionsrätten har intagit en mycket framstående plats på hyresgästernas önskelista, och det har varit ett av de krav, som ständigt ha återkommit, då man framfört sina önskemål om reformer på detta område. När vi inom hyreslagstiftningskommittén började grubbla över detta problem, funno vi ganska snart, att det skulle vara synnerligen önskvärt, om man på detta område kunde införa en verklig optionsrätt. Vi sågo detta icke så mycket ur ekonomisk synpunkt som främst ur social synpunkt. I varje fall enligt kommittémajoritetens mening skulle optionsrätten tjäna det syftet, att den skulle ge ett hemskydd åt hyresgästen. Den skulle skapa en rätt för honom att få sitta kvar i den lägenhet, där han hade bildat sitt hem och vant sig att vistas. Däremot sågo vi icke i första hand denna rätt ur ekonomisk synpunkt, d. v. s. att den skulle ge hyresgästen rätt att för oförändrad hyra sitta kvar i sin lägenhet, utan vad vi ville skydda med optionsrätten var överhuvud taget rätten att sitta i lägenheten.

Vi ha kanske icke grubblat så mycket över någon fråga på hyreslagstiftningens område som just på denna fråga om optionsrätten. Vi voro från början ganska optimistiska och trodde, att vi rätt lätt skulle komma fram till en lösning, som kunde tillfredsställa just detta önskemål om rätt för hyresgästen att sitta kvar i lägenheten utan att man samtidigt gjorde ett alltför starkt ingrepp i fastighetsägarens förfoganderätt över sin fastighet. Ju mera vi grubblade på problemet, desto svårare visade det sig emellertid vara att finna en lösning av detsamma. Vilken lösning vi försökte, visade den sig vara förenad med mycket stora nackdelar.

Herr Hage och även herr Hermansson ha här talat om att vi ju ha utländska förebilder på detta område. Vi ha den danska lagen och det norska lagförslaget. Vi hade verkligen tänkt, att det skulle bli ganska lätt att flytta över de lagregler, som funnos i våra grannländer, till vår lagstiftning, men när vi undersökte saken närmare, funno vi, att dessa regler icke voro tillämpliga i vårt land utan att det skulle bli så stora nackdelar med dem, att vi icke vågade lägga fram det som vårt förslag. Herr Hage påstod, att det

Ang. ändring i vissa delar av lagen om nyttjanderätt till fast egendom, m. m.
(Forts.)

icke visat sig uppstå några nackdelar med det danska systemet. Man får emellertid minnas, att den danska lagen varit i kraft så kort tid, att man icke ännu har fått erfarenhet om vilka verkningar det danska systemet kommer att medföra.

Vi kommo alltså inom kommittén till det resultatet, att vi icke för närvarande kunna genomföra en verklig optionsrätt på hyresmarknadens område, utan vi fingo i stället tillgripa ett surrogat härför genom att föreslå skadeståndsrätt för den hyresgäst, som obehörigen blev uppsagd från sin lägenhet. Kommittémajoriteten samlade sig omkring denna skadeståndsrätt, som innebär, att om en hyresgäst under viss tid har suttit i sin lägenhet och hyresvärden utan giltig anledning säger upp honom, skall hyresgästen kunna få ersättning för den skada, som därigenom förorsakas honom. Vi gjorde ett tillägg om att, ifall hyresgästen suttit i sin lägenhet under viss längre tid, fem år, skulle han få ersättning även för s. k. ideell skada.

Detta var alltså den lösning, som vi kunde komma fram till, och det är med glädje, som jag konstaterar, att herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet har anslutit sig till den princip, som vi funno vara den enda möjliga på detta område. Däremot kan jag icke uttala samma glädje över den utformning, som givits åt denna regel i Kungl. Maj:ts förslag, ty Kungl. Maj:ts förslag innebär en ytterligare uttunning av vårt förslag. Herr Hermansson värdjade nyss till mig, att jag skulle stödja den reservation, som han avgivit till utskottets utlåtande, och han hoppades, att jag icke skulle förneka faderskapet till den bestämmelse, som han där har upptagit. Det tänker jag ingalunda göra utan jag vill endast med glädje konstatera, att herr Hermansson, som inom hyreslagstiftningskommittén var reservant och icke godkände denna bestämmelse, nu har funnit, att den är det bästa möjliga och därför har givit den sin anslutning i sin reservation.

För min del tycker jag, att Kungl. Maj:ts förslag innebär för litet. Kungl. Maj:t säger endast, att hyresgäst, som i strid mot god sed på hyresmarknaden blir uppsagd, skall få ersättning enbart för flyttningskostnaden och icke något därutöver. Han kan alltså icke få ersättning för eventuellt andra kostnader, som han kan få ikläda sig i samband med flyttningen, och ingen ersättning för den ideella skada, som han kan lida genom att behöva flytta från lägenheten. Jag förstår mycket väl, att det avgörande för Kungl. Maj:t härvidlag har varit en önskan att gå försiktigt fram. Det gäller att införa ett helt nytt institut på nyttjanderättens område, och man har därför anledning att pröva sig fram. Jag har emellertid den uppfattningen, att det förslag, som framlagts av kommittén, skulle icke ha varit farligt att realisera men skulle ha givit ett starkare skydd åt hyresgästen än Kungl. Maj:ts förslag gör, utan att detta likväl skulle ha lagt alltför starka band på fastighetsägarens rörelsefrihet. Jag kommer därför för min del att då vi komma till denna paragraf ansluta mig till det yrkande, som innefattas i herr Hermanssons reservation.

Den andra fråga, som jag tycker är av mera principiell natur och som kan vara föremål för delade meningar, gäller den av herr Holmbäck berörda 47 §, där Kungl. Maj:t har föreslagit en bestämmelse, enligt vilken riksdagen skall ge Kungl. Maj:t en fullmakt att för viss ort eller vissa orter bestämma, att hyresavtalets överenskommelse angående uppsägningstid icke skall gälla. Kungl. Maj:ts förslag innebär en tydlig kompromiss mellan byggnadsindustrisakkunnigas förslag och hyreslagstiftningskommitténs förslag. Byggnadsindustrisakkunniga hade på sin tid föreslagit, att i lagen skulle införas en bestämmelse, att oavsett vad kontraktet innehöll om uppsägningstid, skulle

Ang. ändring i vissa delar av lagen om nyttjanderätt till fast egendom, m. m.

(Forts.)

vederbörande få säga upp det till den 1 april eller den 1 oktober. Syftet med denna bestämmelse var, att byggnadsindustrisakkunniga ville arbeta fram två effektiva fardagar. Det har tyvärr blivit så, åtminstone i stora delar av landet, att fastän vi i lagstiftningen ha två fardagar, den 1 april och den 1 oktober, har den 1 oktober blivit nästan den enda fardagen, vilket onekligen har medfört mycket stora nackdelar. Det har säkerligen bidragit till en ökning av byggnadskostnaderna, att alla byggnader skola göras färdiga till en och samma tid, och det har också lett till en ökning av flyttningskostnaderna och en del andra olägenheter.

Syftet med byggnadsindustrisakkunnigas förslag är därför enbart gott, men frågan är, om man kan räkna med att en sådan bestämmelse skall leda till det åsyftade resultatet, nämligen att bostadsproduktionen blir mera kontinuerligt fördelad över hela året. Inom hyreslagstiftningskommittén ställde vi oss mycket tvivlande till att ett sådant resultat skulle uppnås. Vi sade oss, att vi icke ha något belägg för att en sådan regel kommer att leda till en mera kontinuerlig byggnadsproduktion och därmed till lägre byggnadskostnader. Vi ansågo också, att det var åtskilliga olägenheter förenade med detta. Om nämligen denna bestämmelse skall få någon användning i praktiken, skulle den leda till ett direkt motverkande av det syfte, som vi ville nå, nämligen att skapa ökad trygghet för hyresgästen att få sitta kvar i sin lägenhet. Om man nämligen inför en bestämmelse, att hyresvärderna oavsett vad som står i kontraktet får säga upp lägenheten till den 1 april eller den 1 oktober, kan detta vara ägnat att motverka den trygghet, som man ville skänka hyresgästen. Detta var anledningen till att vi ställde oss avvisande.

Kungl. Maj:t har nu gått en medelväg genom att föreslå, att Kungl. Maj:t skulle få en fullmakt att förordna för vissa orter om uppsägning även till den 1 april. Vi ha ju i dag gett Kungl. Maj:t åtskilliga fullmakter på mycket betydelsefulla områden, men dessa ha föranletts direkt av tanken på krisartade förhållanden. Någon sådan motivering för en fullmakt torde i detta fall icke kunna åberopas, och jag tror mig också av departementschefens anförande kunna utläsa en viss tvekan om behovet och värdet av denna fullmakt. Ingen kan ju med säkerhet påstå, att en sådan rätt kommer att inverka något i fråga om bostadsproduktionen och därmed i fråga om byggnadskostnaderna, men ingen kan heller förneka, att det kan ligga en viss fara i att Kungl. Maj:t ett tu tre förordnar, att exempelvis för Stockholms stad skall gälla, att oavsett vad som står i kontraktet får vederbörande säga upp lägenheten till den 1 april eller den 1 oktober. I tider av stigande hyror kunna hyresvärdarna mycket allmänt utnyttja detta för att generellt säga upp hyresgästerna till den 1 april för att på det sättet få en höjning till stånd av hyresnivån. Om Kungl. Maj:t har varit tveksam på denna punkt, så tycks utskottet ha varit än mer tveksamt. Majoriteten har visserligen anslutit sig till Kungl. Maj:ts förslag, men man har gjort det med en sådan motivering, att man nästan får den uppfattningen, att utskottet helst skulle ha sett, att denna bestämmelse icke kom med. Utskottet har direkt sagt ifrån, att man först bör försöka att genom sonderingar hos de olika organisationerna undersöka, om man icke kan undvara användandet av en sådan fullmakt. För min del kan jag icke tro på värdet av denna fullmakt, men jag tror, att det kan vara vissa nackdelar förenade med densamma, och jag ansluter mig därför på denna punkt till den av herr Linnér och herr Holmbäck avgivna reservationen.

Slutligen finns det en tredje punkt av mera principiell betydelse, där Kungl.

Ang. ändring i vissa delar av lagen om nyttjanderätt till fast egendom, m. m.
(Forts.)

Maj:t har avvikit från hyreslagstiftningskommitténs förslag. Den gäller frågan om rätt för hyresvärd att draga stamledningar genom lägenhet. Hyreslagstiftningskommittén hade för sin del föreslagit, att hyresvärd efter viss kortare varsel skulle få draga stamledningar genom lägenheterna. Vi gjorde detta därför, att vi ansågo, att utförandet av dylika arbeten kunde ha ganska stort intresse ur bostadssocial synpunkt. Framdragandet av sådana ledningar ingår såsom ett moment i saneringen och förbättringen av äldre fastigheter. Det är ur allmän synpunkt ett mycket starkt önskemål, att gamla och dåliga fastigheter kunna moderniseras och förses med alla moderna bekvämligheter. Vi ville därför göra det ganska lätt för hyresvärderna att modernisera sin fastighet. Vi ställde emellertid ingalunda hyresgästen rättslös i sådana fall utan föreslog en bestämmelse om att hyresgästen skulle få kompensation genom nedsättning i hyran och i vissa fall genom ersättning för den skada, som kunde uppkomma genom sådant arbete.

Kungl. Maj:t har icke anslutit sig till hyreslagstiftningskommitténs förslag. Innebörderna i Kungl. Maj:ts förslag på denna punkt blir i regel den, att hyresvärderna icke får draga stamledningar genom lägenheterna, om han icke säger till hyresgästerna i så god tid, att de kunna säga upp hyreskontraktet. Detta kan i praktiken komma att leda till att en hyresvärd, som vill modernisera sin fastighet, måste säga upp alla hyresgästerna och få huset rensat för att han skall kunna utföra detta ur allmän synpunkt betydelsefulla arbete. Det är klart, att det medför en massa obehag och otrevnad, om stamledningar skola dragas genom en lägenhet, men om man ser till att hyresgästen får kompensation härför, tror jag, att fördelarna överträffa nackdelarna. I denna del anser jag alltså Kungl. Maj:ts förslag icke innebära någon förbättring, utan jag kommer här att ansluta mig till den av herr Tamm m. fl. avgivna reservationen.

I övrigt har jag för min del icke något att erinra mot Kungl. Maj:ts förslag. Om det genomföres, är jag övertygad om att det kommer att leda till betydligt bättre förhållanden på bostadsmarknaden än som för närvarande finnas.

Herr Senander: Herr talman! Det lagförslag, som vi nu skola ta ställning till, berör ett av samhällets viktigaste områden. Det finns väl knappast något annat område, där spekulation och jobberi under åren fått florera så ohämmat som just på bostadsmarknaden. Problemet om att skapa skydd för hemmen mot hyresocker och jobberi har därför blivit ett av det moderna samhällets allra viktigaste problem. Allt mer och mer har den uppfattningen börjat slå igenom, att bostadsfrågan icke uteslutande är en ekonomisk fråga utan i allt större utsträckning en social fråga. Den har ju också redan gjorts till föremål för en hel del ingripanden från statsmakternas sida. Men tyvärr ha icke dessa ingrepp varit av den omfattningen, att de inverkat på fastighetskapitalets monopolställning på bostadsmarknaden. Man kan utan överdrift påstå, att hemmen alltjämt — och i främsta rummet de fattigaste hemmen — äro utsatta för fastighetskapitalets hänsynslösa utsugning. Något som helst hemskydd existerar icke i vårt land, trots att det betecknas såsom en av de bästa demokratierna i världen. Det jobbas ohejdat med tomt- och fastigheter, ett jobberi och en spekulationsverksamhet, som självfallet får betalas av hyresgästerna genom högre hyror. Jag skall icke trötta med att upprepa de exempel på tomt- och fastighetsjobberi, som ju finnas i ett stort antal. Det är blott ett par, vilka jag skulle tro icke äro så bekanta för riksdagen, som jag skall omnämna. Enligt köpebrev av år 1881 mellan Stockholms stad och bygg-

Ang. ändring i vissa delar av lagen om nyttjanderätt till fast egendom, m. m.

(Forts.)

mästaren A. G. Söderlund var markpriset för Sågen 1—15 48,835 kronor. År 1934 var detta område enligt taxering värderat till 1,185,000 kronor — en stegring sålunda på markpriset med icke mindre än 2,326 $\frac{1}{2}$ procent. Denna väldiga markprisstegring går självfallet ut över hyresgästerna. Det är alldeles tydligt, att detta höga markpris i sin tur är beroende på att det finns så ringa tillgång på lägenheter, att man därigenom kunnat driva hyrorna i höjden och spekulera i tomter samt åstadkomma en väldig prisstegring. Jag skall nämna ett annat exempel för att belysa fastighetsprisstegringen. Detta är hämtat från stadsdelen Gårda i Göteborg, en stadsdel, som bebos av de allra fattigaste bland de fattiga i proletärstaden Göteborg. Under perioden 1922—1933 tillfördes ägarna till 61 fastigheter i denna stadsdel Gårda genom prisstegring på fastigheterna en ökad förmögenhet av 2,262,000 kronor. Hur har denna prisstegring på fastigheterna uppkommit? Har den uppkommit därigenom att förbättringsarbeten och moderniseringsarbeten å dessa fastigheter ha ökat deras värden? Nej, denna höjning har uteslutande uppkommit genom att hyrorna drivits upp. Hyrorna hade nämligen under samma tid ökats med sammanlagt 225,000 kronor och därmed givit anledning till prisstegringen på fastigheterna. De fattiga hyresgästerna fingo alltså betala fiolerna. Det bör än en gång understrykas, att fastigheterna inte förbättrats och moderniserats, vilket givetvis skulle ha medfört en höjning av deras värde. Det var endast i något enstaka fall, som det förekommit modernisering, t. ex. W. C.-installation. I flertalet fastigheter hade inte ens erforderligt underhåll verkställt, utan hyresgästerna hade — såsom det åtminstone förut var ganska vanligt i Göteborg — under långa perioder själva fått utföra reparationsarbeten på egen bekostnad. Såsom var och en känner till tillhöra inte dessa exempel undantagen. De äro på intet sätt extrema utan återfinnas litet varstans och äro ofta ännu mer markanta än de exempel, som jag anför.

Under sådana förhållanden och då vi ha ett sådant tillstånd på bostadsmarknaden samt man måste erkänna, att bostadsfrågan är en synnerligen brännande fråga, kunde man ha väntat sig, att då statsmakterna nu tvingats att på grund av dessa oefterrättliga förhållanden på bostadsmarknaden företa en förändring av hyreslagen, denna kommit att få ett innehåll, som tog sikte på att skapa ett någorlunda effektivt skydd för de svenska hemmen. Men tyvärr föreligger här ett förslag, som icke alls befattar sig med den viktiga frågan om att stävja utplundringen av hemmen, som jag anför ett exempel på, utan helt lämnar denna fråga åsido. Det är också ett faktum, som var och en, som litet känner till förhållandena, måste betänka, nämligen att frågan om ett stävjande av omotiverade hyreshöjningar är en icke så oväsentlig del av den verkliga optionsrätten. Inte ens när det är fråga om att skydda hyresgästerna mot godtycke i andra avseenden, kan man tala om ens ett tillnärmelsevis tillfredsställande resultat.

Den utredning, som föregått frågans behandling i riksdagen, har resulterat i det lagförslag, som nu föreligger till kammarens avgörande. Lagförslaget är, såsom en av reservanterna anmärker, endast »en avbetalning på gamla reformkrav, vilka — i den mån de nu ej tillmötesgås — måste framföras åter och åter, tills dess de vinna en bättre lösning än den som nu kan uppnås». Såsom en främsta invändning mot det i vår motion framförda förslaget, att i hyreslagen skulle intas en bestämmelse, som förhindrade omotiverade hyreshöjningar och tryggade hyresgästernas kvarboenderätt i övrigt, anför utskottet, att ett förverkligande därav »skulle medföra ogynnsamma verkningar å bostadsproduktionen och hyresmarknaden». Utskottet tillägger vidare, att »en riklig bostadsförsörjning är av största betydelse ur hyresgästernas synpunkt».

Ang. ändring i vissa delar av lagen om nyttjanderätt till fast egendom, m. m.
(Forts.)

Jag har i annat sammanhang talat om den hjälplöshet, som präglar statsmakternas åtgöranden i många avseenden, och jag kan inte använda annan beteckning på detta utskottets resonemang. Det är riktigt, som utskottet säger, att en riklig bostadsförsörjning är av den allra största betydelse. Vi ha också i vår motion kategoriskt sagt ifrån att en riklig tillgång på goda bostäder skulle bryta fastighetskapitalets enväldiga ställning på bostadsmarknaden samt eliminera bort många av de missförhållanden, som råda på bostadsmarknaden, och som nu gjorts till föremål för ny lagstiftning.

Det är alldeles tydligt, att spekulering och jobberi på bostadsmarknaden och de till följd därav uppstående missförhållandena bottna just i det faktum, att det finns för liten tillgång på bostäder, och att en riklig bostadstillgång skulle åstadkomma betydligt bättre förhållanden och framför allt åstadkomma en reglering nedåt av hyrorna samt därmed också minska möjligheterna till spekulering i tomter och fastigheter. Hjälplösheten hos utskottet ligger däri, att det icke kunnat tänka sig en annan form av bostadsproduktion än den som baseras på spekulering, alltså den privata. Nog är det underligt, att en riksdag, där arbetarepartierna ha majoritet och där de demokratiska krafterna utgöra det överväldigande flertalet, icke tror sig kunna göra något mot fastighetskapitalet utan alltjämt låter det driva sitt för hemmen så äventyrliga spel. Med utgångspunkt från att bostadsfrågan är en social fråga och dess lösning därför omöjlig kan läggas i händerna på vår tids avskyvärdaste jobbare och spekulanter, måste det vara en angelägenhet för samhället att självt skaffa fram bostäder till överkomliga priser. Så länge inte stat och kommun i egentlig mening befatta sig med bostadsproduktionen och därmed lägga sin tyngd i bostadsmarknadens vågskål till förmån för hemmen, så länge komma dessa, framför allt de fattiga hemmen, att vara utsatta för samma hänsynslösa rofferi som nu förekommer på bostadsmarknaden.

Därest vårt förslag om bestämmelser mot omotiverade hyreshöjningar bleve bifallet, skulle på sin höjd det kunna inträffa, att stat och kommun i större omfattning än hittills måste syssla med bostadsproduktion. Men den tanken har utskottet icke vågat sig på att tänka till slut. Det är dock på denna väg, genom kommunernas och statens insatser, genom att staten och kommunerna till självkostnadspris hyra ut goda bostäder, som man skall kunna bryta fastighetsägarnas monopolställning på bostadsmarknaden.

Även i andra hänseenden uppvisar lagförslaget stora brister, ja i vissa delar föreligga försämringar i jämförelse med den gamla lagen. Den s. k. optionsrätten, som effektivt utformad skulle ha kunnat utgöra en början till ett acceptabelt hemskydd, har inte tillgodosetts. Förslaget ger som här förut har framhållits icke några garantier för hyresgästernas kvarboenderätt utan syftar endast till att ge hyresgästerna en ringa flyttningsersättning, om de under vissa bestämda förutsättningar berövas sin bostad. Här har man alltså negligerat ett av hyresgäströrelsens allra viktigaste krav sedan många år tillbaka. Frågan om optionsrätten har varit ett av de väsentligaste elementen i hyresgäströrelsens kamp för bättre förhållanden, och för några år sedan gävo 80,000 hyresgäster genom en opinionsyttring till känna sitt bestämda krav på att det för uppnående av bättre förhållanden på bostadsmarknaden måste skapas en optionsrätt till skydd för de fattiga hemmen.

Hyresgästerna och hyresgäströrelsen äro djupt otillfredsställda med det föreliggande lagförslaget, även om detta innehåller en del smärre förbättringar. Lika litet som tidigare kan man efter lagens antagande tala om hemskydd här i landet. Sverige kommer även i fortsättningen att ligga efter en del andra länder i detta avseende. Vi konstatera inför det förslag som föreligger, att

Ang. ändring i vissa delar av lagen om nyttjanderätt till fast egendom, m. m.
(Forts.)

fastighetskapitalets monopolställning icke på minsta sätt har rubbats och att därför utplundringen av hemmen ostört kan fortsätta som hittills.

Jag är från en stad, där kampen mot hänsynslösa fastighetsägare har förts hårdade än på någon annan plats i landet. Jag vet av erfarenhet, att i denna stad, nämligen Göteborg, där man kan tala om att kåkarna dominera, d. v. s. att det sämre fastighetsbeståndet dominerar, äro innehavarna av de äldre fastigheterna de hänsynslösaste, när det gäller att tillskansa sig vinster av de fattiga människor som måste bo i deras kåkar. Vi hade på sin tid en stor strid i stadsdelen Olskroken, som väckte ett uppseende utan like i hela landet och som fördes i de mest förbittrade former. Det var en kamp från de fattiga hyresgästernas sida mot hänsynslösa fastighetsägare, som icke ville gå med på att tillgodose ens de rimligaste krav på att det skulle företagas små blygsamma tekniska förbättringar i fastigheternas utrustning. När man har sådana exempel och när man levat mitt uppe i striden och sett, hur hänsynslöst fastighetsägarna behandlat fattiga människor och till och med anlitat »rättvisan» för att kasta ut dem på gatan och göra dem hemlösa, så att Göteborgs stad måste gripa in för att härbärgera de utkastade familjerna — då man upplevat detta, då kan man icke godkänna det lagförslag som föreligger. Vi kunna icke deltaga i lovsångerna över den nya lagens upphovsmän.

Nu är det emellertid tyvärr så, att man av formella skäl icke kan yrka bifall till motionen. Det är ganska naturligt, att vi icke äro i stånd att utarbета den lagtext som erfordras för att vad vi i vår motion föreslagit skulle kunna fogas in i det lagförslag, som här föreligger till behandling. Det förhåller sig även så med herr Hages reservation, efter vad som upplysts, att man icke utan vidare kan yrka bifall till denna reservation i dess helhet. Emellertid är det en viktig sak som herr Hage fört fram, nämligen ett krav på att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skall begära en utredning avseende den s. k. optionsrätten, och under förhoppning, att denna utredning, därest den kommer till stånd, också skall befatta sig med den allra viktigaste frågan, den som är den väsentligaste beståndsdelen av optionsrätten och som kan medföra, att vi få en verklig optionsrätt till skydd för hemmen i detta land, under förhoppning, att utredningen även skall omfatta denna fråga, vill jag, herr talman, yrka bifall till herr Hages reservation.

Chefen för justitiedepartementet herr statsrådet **Westman**: Herr talman! Jag skall icke lämna någon redogörelse för denna frågas historia. Jag har varit med om att uppleva den under många år i andra lagutskottet, jag likaväl som herr Hage, och jag gläder mig åt att herr Hage, som så ivrigt i andra lagutskottet kämpat för att föra denna fråga framåt, nu i alla fall anser, att det lagförslag som ligger på riksdagens bord betecknar ett framsteg och, även om icke steget tagits ut så långt som herr Hage önskar, dock ett steg i den riktning som herr Hage anser vara den rätta.

Jag skall nöja mig med att i all korthet nu beröra de tre problem, som föregående talare ha upptagit till debatt. Ett av dem är skäligen obetydligt. Det är det problem som avhandlas i 26 § i lagförslaget och som avser hyresvärdens rätt att draga fram stamledningar genom hyresgästens bostad. Denna fråga berördes av ordföranden i hyreslagstiftningskommittén, herr Bergquist. För min del kan jag icke finna annat, än att den lösning av problemet som utskottet angivit i sin motivering måste anses vara skälig. Jag refererar här utskottets uttalande, därför att utskottet har berört denna sak utförligare, än Kungl. Maj:t gjort i sin proposition. Utskottet framhåller, att om hyresvärden skall draga fram ledningar t. ex. för värme, vatten eller avlopp inom fastigheten, så

Ang. ändring i vissa delar av lagen om nyttjanderätt till fast egendom, m. m.
(Forts.)

får han göra det efter tillsägelse en månad i förväg, om arbetet icke länder till avsevärt men och avsevärda olägenheter för hyresgästen. Om det däremot länder till verkligt men för hyresgästen, har hyresvärden icke rätt att låta utföra sådana arbeten, förrän sex månader gått, och då har hyresgästen rätt att uppsäga kontraktet. Det förefaller vara en skälig avvägning mellan hyresvärdens och hyresgästens intressen. Man måste betänka, att för en hyresgäst som har en liten bostad och små barn är det en mycket betänklilig sak, om man skall låta hyresvärden sätta igång sådana störande arbeten med endast en månads varsel.

Jag går sedan till 38 §, som ju är en ersättning — ett surrogat antar jag att herr Hage anser — för optionsrätten. Jag ber då att få framhålla, att kommittén har, som dess ordförande framhållit, ägnat denna fråga om optionsrätten ett mycket noggrant övervägande och därvid funnit, att det vore mycket svårt att inordna den i våra svenska förhållanden. Man kan icke heller nu sätta ifråga ett skandinaviskt samarbete på detta område. Såsom herr Bergquist framhållit, har Danmark antagit en lag om optionsrätt för personer som bott tre år i en fastighet, men efter ytterligare tre år finns optionsrätten icke längre. Då denna lag endast varit i kraft två år, vet man icke, hur den verkar. I Norge har man ett lagförslag men ännu ingen lag. Under sådana förhållanden finns det starka skäl för oss att basera vårt ståndpunktstagande på våra inhemska förhållanden. Herr Hermansson har också framhållit, att det är ur den synpunkten, som han uppgivit kravet på optionsrätt, och han framhöll särskilt att 47 § innebar en ståndpunkt, som icke låte förena sig med en optionsrätt enligt det danska systemet.

Nu är att märka, att denna 38 §, som skyddar hyresgäst mot att drivas bort från sin lägenhet, sådan den är avfattad i propositionen, ger ett vidsträcktare skydd åt hyresgästerna, än vad en optionsrättsparagraf skulle ha givit. Man kan nämligen icke tänka sig att optionsrätt skulle tillerkännas en hyresgäst som suttit i sin lägenhet kortare tid än låt oss säga tre år, liksom i Danmark. Det skydd, som meddelas hyresgästen enligt 38 §, inträder däremot, så fort ett hyreskontrakt är slutet för sex månader. På denna punkt är förslaget mera omfattande, än vad kommitténs förslag var. Kommittén hade föreslagit, att skyddet skulle träda i kraft endast, när en hyresgäst suttit två år i sin lägenhet. Av personlig erfarenhet vet jag, att denna inskränkning skulle medföra ganska betydande personliga olägenheter för en hygglig hyresgäst. Jag håller före, att man kan behöva ha ett skydd redan efter ett år eller låt oss säga redan efter sex månader. Det föreslagna skyddet gäller vidare för alla lägenheter. Kommittén hade inskränkt skyddet till att avse bostadslägenheter och vissa affärlägenheter. Även ur den synpunkten innebär alltså Kungl. Maj:ts och utskottets förslag ett vidgat skydd.

Men å andra sidan är det skadestånd, som enligt utskottets förslag skall utgå, därest hyresvärden på sätt som icke står i överensstämmelse med god sed avlägsnar en hyresgäst, begränsat i förhållande till kommitténs förslag. Det är enligt propositionen och lagutskottets förslag begränsat till att hyresgästen skall ha ersättning för flyttningskostnaderna.

Herr Hermansson har i likhet med kommittén föreslagit ett tillägg som innebär, att hyresgäst som obehörigen avlägsnas skulle få ersättning för alla ekonomiska skador som tillfogas honom och, om han bott i lägenheten i fem år, även få ersättning för ideella skador. Jag har icke vågat mig på att följa kommittén, och jag vågar mig icke heller på att följa herr Hermansson på denna punkt, därför att det är så oerhört svårt att fastställa, vilken skada som tillfogas en hyresgäst ur ekonomisk synpunkt utöver flyttningskostnader. Ännu

Ang. ändring i vissa delar av lagen om nyttjanderätt till fast egendom, m. m.

(Forts.)

svårare är det naturligtvis att värdera den ideella skada, som kan ha tillfogats honom.

Jag har mycket funderat på detta problem och försökt finna någon formulering, som kunde vara till ledning för hyresvärden och hyresgästen, när det gäller att bestämma skadestånd i den omfattning kommittén föreslagit. Jag har icke kunnat finna någon, och jag befarar, att en så obestämd och svävande regel som kommittén framlagt i sitt förslag skulle föranleda mycket delade meningar mellan hyresvärd och hyresgäst. Om t. ex. någon som bor i en lägenhet och betalar en hyra på 400 kronor blir obehörigen avlägsnad och sedan hyr en ny lägenhet som kostar 500 kronor, ja, då kanske den frågan uppstår: var det nödvändigt att han ådrog sig denna ökade hyresutgift? Det är en mycket kinkig sak för en domstol att avgöra. Däremot är det naturligtvis icke så svårt att bestämma själva flyttningskostnaderna. Jag måste säga, att det är dock en ganska kraftig varning för en hyresvärd mot att obehörigen avlägsna en hyresgäst, när han vet, att om han därvid handlar mot god sed på hyresmarknadens område, får han betala flyttningskostnaderna. Jag skulle föreställa mig, att dessa flyttningskostnader för den som flyttar från ett håll till ett annat i en stad gå till ungefär 10 % av hyran. Den föreslagna bestämmelsen är i alla fall ettemento för hyresvärden, att han icke skall utsätta sig för en sådan förlust, och den innebär på samma gång ett skydd för hyresgästen. Med alla de garantier som 38 § innehåller, med föreskrifter tillika om kungörelse från hyresvärdens sida, om skyldighet för hyresvärden att uppgiva skälen, varför han säger upp, så att hyresgästen får riktigt ordentligt fastslaget och får möjlighet att inför domstolen lägga fram, vilka skälen för uppsägningen varit — med alla dessa garantier tror jag, att denna paragraf innebär ett betydande steg framåt till hyresgästernas skydd.

Det har slutligen talats om 47 §, som avser att åstadkomma en jämnare produktion på bostadsmarknaden av hyreslägenheter. Jag förstår mycket väl, att ordföranden i hyreslagstiftningskommittén betraktar denna paragraf som en klut från ett främmande kläde, som träcklats på den av honom själv tillverkade dräkten. Det är klart, att man kan göra invändningar mot denna paragraf. Man har ju ingen erfarenhet av dess verkningar, och man kan då naturligtvis vara optimist eller pessimist, allt eftersom man känner en böjelse åt det ena eller åt det andra hållet. Jag vill emellertid framhålla, att det icke bara är, som herr Hermansson sagt, bland hyresgästerna, som man hyser den tron eller i varje fall den förhoppningen, att denna paragraf skall leda till att det blir en utjämning på hyresmarknaden och även billigare produktionskostnader. Jag har talat med en av de tre stora byggmästarna i Sverige — icke den som är ledamot av riksdagen utan en annan — och han sade, att det kunde ändå hända, att denna bestämmelse i 47 § skulle leda till gynnsammare produktionsförhållanden inom byggnadsindustrien och därmed också till gynnsammare arbetsförhållanden för hela den stora kår av arbetare, som är sysselsatt i denna industri. När man således har förhoppning å ömse sidor, att denna paragraf skall ha en viss verkan, finns det anledning att låta den träda i tillämpning.

I den reservation, som avgivits av bl. a. herr Holmbäck och som han har motiverat här i kammaren, har herr Holmbäck framhållit, att i kristider skulle denna paragraf med den ökade frihet, som den medför för en hyresgäst att lösa sig från ett hyresavtal, verka så, att krisen skärptes åt det ena eller andra hållet, så att hyrorna ginge kraftigare antingen uppåt eller nedåt. Jag vill här emot säga, att denna paragraf endast skall tillämpas i de städer, där Kungl. Maj:t sätter den i kraft, och naturligtvis endast under en tid då den lämpligen kan fungera. Den är icke avsedd för en kristid. Inträder en kristid, får man

Ang. ändring i vissa delar av lagen om nyttjanderätt till fast egendom, m. m.
(Forts.)

tillgripa en lagstiftning av helt annan natur. Denna paragraf är avsedd att utöva en utjämnande inverkan på bostadsproduktionen under normala tider. Jag är övertygad att, om den visar sig ha den minsta ogynnsamma verkan under kristider, kommer den genast att sättas ur kraft.

Det har sagts av herr Bergquist, att det skulle vara olämpligt att ge Kungl. Maj:t den fullmakt, varom här är fråga. Men det gäller här ingen fullmakt, som skall utövas i statens intresse, utan en fullmakt, som man skall använda för ett intresse, som är gemensamt för både den bostadsproducerande och bostadsanvändande delen av befolkningen. Under sådan förhållanden kan det såvitt jag förstår inte vara farligt att lämna Kungl. Maj:t möjlighet att göra detta experiment. Skulle det visa sig, att resultatet inte blir tillfredställande, har naturligtvis riksdagen en möjlighet att avskaffa denna bestämmelse igen. Men så som läget nu är på bostadsproduktionens område har jag för min del ansett, att det finns övervägande skäl för att upptaga denna paragraf, låt vara, att den kommer som en utböling i lagtexten.

För min del överskattar jag naturligtvis inte betydelsen av en hyreslagstiftning, utan jag gläder mig åt att Kungl. Maj:t och riksdagen under den sista tiden ha vidtagit en hel rad av andra betydelsefulla åtgärder vid sidan av lagstiftningen för att främja bostadsproduktionen i vårt land och bereda vårt folk bättre bostäder, och jag är övertygad om att både Kungl. Maj:t och riksdagen ha för avsikt att vid sidan av denna lag, som nu antagits av riksdagens första kammare, fortsätta sina strävanden att med andra medel än lagstiftning bereda vårt folk gynnsammare bostadsförhållanden, väl vetande, vilken oerhörd betydelse som hemmen äga för den enskilde.

Herr **Holmbäck** erhöll nu ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Jag har med stort intresse avvaktat vad herr statsrådet skulle säga beträffande den ingående kritik, som riktats mot § 47.

Herr statsrådet har angivit två skäl.

Det ena skälet var, att en framstående byggmästare skulle ha sagt, att det kan hända att paragrafen kan leda till gynnsammare betingelser för byggnadsindustrien. Någon ytterligare motivering på den punkten gav inte herr statsrådet.

Det andra skälet var, att Kungl. Maj:t skulle sätta § 47 i kraft under vissa förutsättningar och sedan ur kraft under andra förutsättningar, t. ex. om det skulle bli en kristid på byggnadsverksamhetens område. Detta av herr statsrådet angivna skäl visar inte annat än att vår kritik varit riktig, nämligen att paragrafen kommer att medföra osäkerhet på hyres- och fastighetsmarknaden, och också, att § 47 kommer att medföra osäkerhet ur en annan synpunkt än vad vi tidigare ha antagit.

Jag kan för min del inte känna mig övertygad av herr statsrådets bägge skäl.

Härpå anförde:

Herr **Hermansson** i Norrköping: Jag är givetvis mycket glad över att herr Bergquist inte ville förneka faderskapet till det förslag, som jag framställt i min reservation, och över det stöd i fråga om bestämmelserna i § 38, som han utlovade. Jag hade för övrigt icke väntat något annat.

Herr Bergquist var emellertid missnöjd med en annan paragraf i lagen, nämligen § 26 i den utformning, som denna har fått i Kungl. Maj:ts och utskottets förslag. För min del är jag däremot mycket tillfredsställd med in-

Ang. ändring i vissa delar av lagen om nyttjanderätt till fast egendom, m. m.

(Forts.)

nehållet i denna paragraf, vilket också är ganska lättbegripligt, då Kungl. Maj:ts förslag på denna punkt bygger på en reservation, som jag och en annan kommittéledamot avgav inom hyreslagstiftningskommittén. Jag skall inte här upprepa vad herr statsrådet nyss anförde till motivering för innehållet i denna paragraf. Men jag anser mig likväl böra säga att varken reservanterna inom kommittén eller utskottsmajoriteten vill lägga några hinder i vägen för behövliga moderniseringsarbeten i äldre hyreshus, utan att vi äro ense om att dessa arbeten böra utföras utan onödigt dröjsmål. Men ett bifall till den reservation, som herr Bergquist rekommenderade, skulle säkerligen inte heller med en enda timme kunna påskynda införandet av stamledningar i något bostadshus. En husägare drar nämligen inte in stamledningar i sitt ägandes hus, därför att det plötsligt faller honom in att göra det. Sådant arbete fordrar en längre tids förberedelse både i fråga om arbetets planläggning och finansiering. I alla de fall, då sådant arbete är av någon större omfattning, bör det således inte uppstå några svårigheter för hyresvärderna att besluta om arbetets utförande minst sex månader innan detsamma påbörjas. Ett beslut i den riktning, som reservanterna härvidlag föreslagit, skulle däremot innebära att en hyresvärd alltid hade vissa möjligheter att förhindra en hyresgäst att flytta ifrån en lägenhet för att slippa det säkerligen i många fall mycket betydande obehag, som kan vara förenat med att bo kvar, medan arbete med indragning av stamledningar pågår. Det är självfallet, att jag för min del ansluter mig till det förslag på denna punkt, som jag tidigare biträtt både inom hyreslagstiftningskommittén och nu senast vid ärendets behandling inom utskottet.

Beträffande det långa anförande, som herr Senander höll — ett anförande av sådant innehåll att även jag åtminstone till en del skulle kunna instämma i de synpunkter, han framförde — vill jag endast säga, att herr Senander tydligen bortsett från det förhållandet, att hyreslagen har den begränsade uppgiften att reglera rättsförhållandena mellan hyresvärdar och hyresgäster och således inte gärna kan innehålla några bestämmelser i avsikt att direkt stimulera byggnadsproduktionen. Jag fattade nämligen herr Senanders yttrande så, att han ville rikta en anmärkning mot utskottet för att detta förbiset behovet av att vidtaga nödvändiga eller önskvärda åtgärder för byggnadsproduktionens befrämjande. De flesta av oss torde vara ense om, att byggandet av nya bostäder är en synnerligen viktig samhällsangelägenhet. Denna bostadsproduktion kan dock inte gärna befrämjas genom en lag om hyra, vilken ju har en helt annan uppgift. Frågan om befrämjandet av byggnadsproduktionen måste lösas i ett annat sammanhang och med andra medel än vad en hyreslag utgör.

Herr Hage: Herr talman! Jag skall be att få säga några ord med anledning av statsrådet Westmans yttrande. Han tog fasta på att jag för min del hade erkänt, att det föreliggande förslaget innebär vissa framsteg ur hyresgästernas synpunkter i olika avseenden. Detta uttalande står jag alltjämt för. Det finns vissa bestämmelser, som bli till fördel för hyresgästerna.

Jag måste däremot taga bestämt avstånd från vad herr statsrådet Westman yttrade rörande § 38, d. v. s. om optionsrätten. Jag fattade statsrådets yttrande så, att han menade, att vad som föreslås i § 38 skulle utgöra ett bättre skydd än man får genom ett bifall till herr Hermanssons reservation och ett bättre skydd än vad till exempel den danska hyreslagstiftningen erbjuder. Detta kan jag absolut inte vara med på, och jag tror att mycket få hyresgäster kunna tillägna sig den uppfattningen.

Ang. ändring i vissa delar av lagen om nyttjanderätt till fast egendom, m. m.
(Forts.)

Jag skall belysa detta med ett exempel. Låt oss tänka oss en arbetare, som har ett rum och kök; han befinner sig i små omständigheter och har endast lagt sig till med de allra enklaste och nödvändigaste möbler. Om den mannen blir uppsagd under förutsättningar, som strida mot vad som kan anses skäligt, skall han enligt utskottets formulering erhålla gottgörelse för de kostnader, som äro förenade med flyttningen från lägenheten. Ja, en man i hans ställning har kanske en säng och några stolar och litet småsaker i övrigt, och flyttningens kostnaden för detta torde icke belöpa sig till mera än 20 till 30 kronor. Han kan möjligen med en pressad lagtolkning få ersättning, om han t. ex. behöver skaffa sig nya gardiner och gardinkäppar på grund av att fönstren äro större eller mindre i den nya bostaden. Det blir en så oerhört ringa kostnad, som husägaren behöver betala, att det inte på något sätt kan verka avskräckande för honom, när han skall avgöra om han skall uppsäga denne man. Då måste man väl ändå säga, att den avfattning, som paragrafen fått enligt herr Hermanssons reservation, är att föredraga, ty i den talas det ju om ersättning för *skada*, som genom flyttningen åsamkats hyresgästen.

Den danska lagstiftningen är konstruerad på ett helt annat sätt, men såväl denna som herr Hermanssons reservation måste anses erbjuda så pass mycket bättre skydd för hyresgästerna, att man inte kan tala om dem på samma dag som den nu föreslagna bestämmelsen i § 38 i hyreslagen, som inte är något skydd alls.

Jag måste vidhålla denna min uppfattning och jag vill vidare säga, att när nu ordföranden i hyreslagstiftningskommittén har givit sin auktorisation åt den hermanssonska reservationen, tycker jag att vi borde kunna få majoritet i kammaren för denna reservation. Det är alltid ett framsteg när det gäller utvidgande av optionsrätten. Första kammaren har väl redan fattat beslut om bifall till propositionen, men om reservationen bifalles i denna kammare, skola vi nog klara upp saken sammanjämningsvis i andra lagutskottet, skulle jag tro, på det sättet, att denna optionsrätt blir någon smula bättre än vad som föreslås i den kungl. propositionen.

Herr Senander: Herr talman! Jag vill som replik till herr Hermansson säga, att det inte är jag som missuppfattat syftet med lagen, utan det är herr Hermansson, som missuppfattat mitt anförande.

I polemik mot ett yttrande av utskottet, att en mera skärpt lagstiftning än den nu föreslagna skulle medföra en minskad bostadsproduktion, anförde jag, att stat och kommun i sådant fall ha möjligheter att genom sina insatser motverka sådana följder av skärpta lagbestämmelser. Något annat har jag inte sagt. Hyreslagstiftningen är självfallet en sak, som ligger helt vid sidan av spørsmålet om byggande av bostäder genom statens eller kommunens försorg, men som jag nyss framhöll berörde jag frågan för att bemöta utskottets uttalande rörande de eventuella följderna av en mera skärpt hyreslagstiftning.

Herr Bergquist: Herr talman! Jag skall inte ingå i någon längre polemik med justitieministern angående rätten för hyresvärderna att draga stamledningar genom lägenheterna, när han så önskar. Jag har uppmärksammat de synpunkter, som utskottet anför i den motivering, som utskottet avgivit för Kungl. Maj:ts eget förslag. Vad jag mest är rädd för i detta avseende är att man skapar oklarhet på området. Här skall enligt Kungl. Maj:ts mening hyresvärderna i vissa fall ha rätt att efter kortare tids varsel draga ledningar genom en lägenhet, men om det är till allvarigare men för hyresgästen får hyresvärderna inte göra det utan längre tids varsel. Det är klart att det kan

Ang. ändring i vissa delar av lagen om nyttjanderätt till fast egendom, m. m.

(Forts.)

bli och ofta kommer att bli delade meningar mellan hyresvärd och hyresgäst, huruvida framdragandet av stamledningar genom lägenheten medför något större men för hyresgästen eller icke, och då kan en sådan här bestämmelse leda till tvistigheter och stridigheter mellan parterna. Ett av de stora syftemålen med reformförslaget på hyreslagstiftningens område är ju, att man vill försöka skapa så klara bestämmelser som möjligt för att därigenom kunna undvika strider på hyresmarknaden. Och det är i det avseendet som jag anser att hyreslagstiftningskommitténs förslag har företrädare framför Kungl. Maj:ts förslag på det sättet, att man däri klart och tydligt sade ifrån hur denna fråga skall lösas. Nu kan det bli en tvistefråga mellan parterna, och det tycker jag inte är så lyckligt.

Beträffande optionsrätten vill jag erkänna vad herr statsrådet sade, att i vissa avseenden innebär Kungl. Maj:ts förslag ett större skydd för hyresgästen än vad hyreslagstiftningskommittén har föreslagit, nämligen särskilt i det hänseendet, att det kravet inte längre uppställs, att hyresgäst under någon viss längre tid skall ha bott i lägenheten. Det innebär dock ett ganska allvarligt försvagande av skyddet för hyresgästen, att han aldrig kan få ersättning för mer än flyttningsekostnaderna. När vi i vårt förslag togo upp stadgande om skadeståndsrätt för hyresgästen, räknade vi inte så mycket med att det kommer att utkrävas skadestånd i vissa fall, utan vi räknade huvudsakligen med en preventiv verkan av denna lagregel, alltså att den omständigheten, att man i lagen fastslår att hyresvärden är skadeståndsskyldig, skulle leda till att en hyresvärd komme att tänka sig för mer än en gång, innan han kör bort en hyresgäst. Med Kungl. Maj:ts förslag, enligt vilket ersättning inte utgår annat än för flyttningsekostnaderna, blir detta problem för fastighetsägaren endast ett räkneproblem. Han frågar sig: vad kostar flyttningen? För ett litet möblemang blir det 20 till 30 kronor. Då tar han risken och kör bort hyresgästen. Med vårt förslag hade man trots dess oklarhet haft en mycket starkare press på hyresvärden, att han skulle tänka sig för innan han körde bort en hyresgäst utan giltigt anledning.

Jag förstår så väl, att herr statsrådet varit betänksam att lägga fram ett förslag, som naturligtvis på grund av sitt syfte måste leda till en viss oklarhet, därför att man inte riktigt kunnat fastställa, hur skadeståndet skall gå ut. Men jag anser att Kungl. Maj:ts förslag innebär en väsentlig inskränkning i det skydd, som vi hade tänkt att hyresgästen skulle kunna få.

Beträffande § 47 vill jag endast säga, att mina betänkligheter mot densamma kvarstå. De ha inte minskats genom den förklaring, som herr statsrådet här lämnade, att Kungl. Maj:t skulle kunna under en viss tid utnyttja sin fullmakt och sedan upphäva de utfärdade bestämmelserna när det har gått någon tid. Det kan leda till ökad oro på hyresmarknaden, om man det ena året skulle rätta sig efter vad som står i hyreskontraktet i fråga om uppsägningstid och det andra året inte skulle behöva bry sig om det. Om detta förslag går igenom, vilket jag misstänker det gör, vill jag endast rikta en vädjan till herr statsrådet att med allra största försiktighet utnyttja den fullmakt, som riksdagen kommer att ge herr statsrådet.

Chefen för justitiedepartementet herr statsrådet **Westman**: Herr talman! Jag skall börja med vad den siste ärade talaren sade om § 47. Jag sade inte, att den skulle tillämpas ett år och inte ett annat år. Jag sade att om kristid skulle inträda och denna paragraf icke kan fungera på ett tillfredsställande sätt, kommer den att ersättas med en lagstiftning av en helt annan karaktär än den som vi i dag besluta.

Ang. ändring i vissa delar av lagen om nyttjanderätt till fast egendom, m. m.
(Forts.)

Beträffande § 38, som innehåller bestämmelser om skadeståndsrätt för hyresgäst, förordade den ärade talaren kommitténs förslag och herr Hermanssons reservation med den förklaringen att paragrafen enligt denna avfattning visserligen var otydlig, men hade en preventiv verkan. Det är ju mycket bra med en otydlig preventiv hotelse, så länge man inte behöver sätta den i verket. Men om det faller en hyresgäst in att han verkligen skall se efter värdet av den där hotelsen, så ter sig saken annorlunda. Det är alltid så med sådana där oklara paragrafer, att de locka till tvister. När tvisten avgöres kanske inte den part, som har herr Bergquists sympatier på sin sida, också får fördel av otydligheten i paragrafens formulering.

Herr Bergquist: Herr talman! Jag vill i fråga om oklarheten i 38 § bara säga, att denna oklarhet kvarstår i Kungl. Maj:ts förslag i vad det gäller själva förutsättningarna för skadeståndets utgående. Det är väl emellertid härvidlag som de största svårigheterna möta. I fråga om utdömandet av skadeståndsbeloppets storlek ha vi ju inom domstolarna en viss vana, låt vara att det vid ärekränkning och dylikt kan vara svårt nog att bestämma beloppets storlek. Svårigheten i själva rättstillämpningen är som sagt att avgöra, om och när själva grunden för skadeståndet är för handen. Denna oklarhet finns emellertid alltså kvar i Kungl. Maj:ts förslag.

Efter härmed slutad överläggning godkände kammaren ifrågavarande lagrum.

2 kap. 38 §, 3 kap. 1 och 2 §§, underrubriken till 1 och 2 §§, 3—6 §§, underrubriken till 3—6 §§, 7 och 8 §§, underrubriken till 7 och 8 §§, 9—20 §§, underrubriken till 9—20 §§, 21 och 22 §§, underrubriken till 21 och 22 §§, 23—27 §§, underrubriken till 23—27 §§, 28—31 §§, underrubriken till 28—31 §§, 32—35 §§, underrubriken till 32—35 §§, 36 och 37 §§ samt underrubriken till 36 och 37 §§.

Godkändes.

3 kap. 38 § skulle enligt Kungl. Maj:ts, av utskottet tillstyrkta förslag hava följande lydelse:

38 §.

Varder hyresavtal, som slutits för minst sex månader, av hyresvärden uppsagt utan att hyresrätten är förverkad och giver hyresgästen inom en vecka hyresvärden meddelande att han önskar behålla lägenheten, åligger det hyresvärden att utan dröjsmål uppgiva på vilka villkor han är villig att förlänga hyresförhållandet eller ock av vilken orsak han vägrar att medgiva förlängning. Underlåter hyresvärden det eller uppställer han för hyresförhållandets förlängning villkor, som är otillbörligt, eller vägrar han att medgiva förlängning av sådan anledning att hans förfarande måste anses strida mot god sed i hyresförhållanden, äge hyresgästen, där han lämnat meddelande som nyss sagts, erhålla skäligen gottgörelse för de kostnader, som äro förenade med flyttningen från lägenheten. Försummar hyresgästen efter uppsägningen sina skyldigheter, vare han förlustig denna rätt.

I fråga om lägenhet, som av hyresgästen brukats för handel, hantverk, industriell rörelse eller annan förvärvsverksamhet, vare denne i fall och under villkor som i första stycket sägs tillika berättigad att, där efter hans avflyttning hyresvärden eller annan i lägenheten utövad förvärvsverksamhet av samma eller lik-

Ang. ändring i vissa delar av lagen om nyttjanderätt till fast egendom, m. m.

(Forts.)

nande art, av hyresvärden erhålla skälig ersättning för den ökning av lägenhetens värde på hyresmarknaden som verksamheten må hava medfört.

Hade hyresgästen övertagit av föregående hyresgäst bedriven verksamhet, skall vid tillämpning av vad i andra stycket är stadgat skälig hänsyn tagas jämväl till den ökning av lägenhetens värde på hyresmarknaden som den föregående hyresgästen må hava åstadkommit.

I en vid utlåandet fogad reservation hade herr *Hermansson* i Norrköping med instämmande av herr *Hage* hemställt, att 3 kap. 38 § i förslaget måtte erhålla följande lydelse:

38 §.

Varder hyresavtal, som slutits för minst sex månader, av hyresvärden uppsagt utan att hyresrätten är förverkad och giver hyresgästen inom en vecka hyresvärden meddelande att han önskar behålla lägenheten, åligger det hyresvärden att utan dröjsmål uppgiva på vilka villkor han är villig att förlänga hyresförhållandet eller ock av vilken orsak han vägrar att medgiva förlängning. Underlåter hyresvärden det eller uppställer han för hyresförhållandets förlängning villkor, som är otillbörligt, eller vägrar han att medgiva förlängning av sådan anledning att hans förfarande måste anses strida mot god sed i hyresförhållanden, äge hyresgästen, där han lämnat meddelande som nyss sagts, erhålla *ersättning för skada, som genom flyttningen åsamkats honom*. Försummar hyresgästen efter uppsägningen sina skyldigheter, vare han förlustig denna rätt.

Vid bedömandet om och i vad mån skada uppstått skall, där hyresförhållandet varat minst fem år, hänsyn tagas även till omständigheter av annan än rent ekonomisk betydelse.

I fråga — — — hava medfört.

Hade hyresgästen — — — hava åstadkommit.

Sedan paragrafen föredragits, yttrade:

Herr *Hermansson* i Norrköping: Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till den av mig vid utskottsutlåandet fogade reservationen.

Herr *Hage* instämde häruti.

Herr *Gardell*: Herr talman! Jag skall be att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Härmed var överläggningen slutad. Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på godkännande av paragrafen enligt utskottets förslag dels ock på godkännande av berörda stadgande i den lydelse, som föreslagits i den av herr *Hermansson* i Norrköping med instämmande av herr *Hage* därom avgivna reservationen; och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr *Hermansson* i Norrköping begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren godkänner 3 kap. 38 § i andra lagutskottets förevarande förslag till lag angående ändring i vissa delar av lagen den 14 juni 1907 om nyttjanderätt till fast egendom, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Ang. ändring i vissa delar av lagen om nyttjanderätt till fast egendom, m. m.
(Forts.)

Vinner nej, har kammaren godkänt berörda stadgande i den lydelse, som föreslagits i den av herr Hermansson i Norrköping med instämmande av herr Hage därom avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstning med tillämpning av uppresningsförfarandet; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren godkänt paragrafen i den av utskottet föreslagna lydelsen.

3 kap. 39 och 40 §§, underrubriken till 38—40 §§, 41 och 42 §§, underrubriken till 41 och 42 §§ samt 43—46 §§.

Godkändes.

Härefter föredrogs *3 kap. 47 §*, som enligt Kungl. Maj:ts och utskottets förslag skulle hava följande lydelse:

47 §.

Konungen äger förordna, att inom ort, där flyttningar till och från lägenheter, som uthyras allenast till bostad, årligen förekomma till betydande antal och huvudsakligen äga rum den 1 oktober, hyresavtal om sådana lägenheter må, utan hinder av vad avtalet innehåller om tidpunkten för avtalets upphörande, uppsägas till den 1 april, såframt ej därigenom den avtalade hyrestiden förkortas med mer än sex månader eller den sammanlagda tid, hyresgästen sistnämnda dag innehaft lägenheten, kommer att understiga ett år.

Förbehåll, varigenom för uppsägning, som avses i första stycket, föreskrives längre uppsägningstid än eljest eller stadgas särskild påföljd av uppsägningen, vare utan verkan.

I en vid utlåtandet fogad reservation hade herrar *Linnér* och *Holmbäck* yrkat avslag på *47 §*.

Efter föredragning av paragrafen yttrade:

Herr Holmbäck: Herr talman! Med stöd av den motivering, som jag redan tidigare anfört, yrkar jag avslag på denna paragraf.

Herr Hage: Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Överläggningen var härmed slutad. Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på godkännande av paragrafen i utskottets förslag dels ock på avslag å utskottets förslag i denna del; och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övertygande ja besvarad. Herr Holmbäck begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren godkänner *3 kap. 47 §* i andra lagutskottets förevarande förslag till lag angående ändring i vissa delar av lagen den 14 juni 1907 om nyttjanderätt till fast egendom, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren avslagit utskottets förslag i denna del.

Ang. ändring i vissa delar av lagen om nyttjanderätt till fast egendom, m. m.

(Forts.)

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstning med tillämpning av upprensingsförfarandet; och befanns därvid flertalet hava röstat för propositionen, vadan kammaren godkänt ifrågavarande paragraf.

Övriga delar av ovan behandlade lagförslag, förslaget till lag om ändrad lydelse av 14 § lagsökningslagen samt förslaget till lag om medling i hyres-tvister.

Godkändes.

Utskottets hemställan i punkten 1).

Förklarades vara besvarad genom kammarens i fråga om lagförslagen fattade beslut.

Punkten 2).

I en vid utlåtandet fogad reservation hade herr Hage under punkt B) hemställt, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om en fortsatt utredning rörande frågan om åstadkommande av en optionsrätt för hyresgäst, varvid måtte övervägas om nämnda rätt borde utformas efter förebild från de stadganden, som framförts inom norsk och dansk lagstiftning, samt under hänsynstagande till den reservation som inom 1936 års hyreslagstiftningskommitté i denna fråga framlagts av herrar Hermansson och Larsson.

Sedan utskottets hemställan i punkten 2) föredragits, yttrade

Herr Hage: Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan med tillägg av det yrkande, som göres under punkt B) i min reservation om utredning rörande optionsrätten.

Vidare anfördes ej. Herr förste vice talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan i punkten 2) dels ock på bifall till utskottets berörda hemställan med den ändring däri, som föranleddes av ett bifall till punkten B) i den av herr Hage avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen; och fattade kammaren beslut i enlighet med utskottets hemställan i förevarande punkt.

§ 8.

Ordet lämnades härefter på begäran till herr andre vice talmannen, som yttrade: Herr talman! Jag tillåter mig hemställa, att kammaren måtte besluta att å föredragningslistan för nästa sammanträde bland två gånger bordlagda ärenden först uppföra statsutskottets utlåtanden nr 247—256 och därefter övriga ärenden i den ordning, i vilken de finnas upptagna å dagens föredragningslista.

Denna hemställan bifölls.

§ 9.

Till bordläggning anmäldes:

statsutskottets utlåtanden:

nr 257, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående provisorisk avlösningsförstärkning och provisoriskt dyrortstillägg åt vissa befattningshavare m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 258, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa avlösningsanslag under riksstatens fjärde huvudtitel;

nr 259, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag om anslag till avskrivning av nya kapitalinvesteringar för budgetåret 1939/40 m. m.;

nr 260, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1938/39, i vad propositionen avser anslag till avskrivning av nya kapitalinvesteringar; och

nr 261, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda förslag om anslag till förskott av kostnader för uppgörande av byggnadsplaner;

bankoutskottets utlåtanden:

nr 66, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag om ändring i vissa delar av civila tjänstepensionsreglementet den 30 juni 1934 (nr 442);

nr 67, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag om ändring i vissa delar av militära tjänstepensionsreglementet den 17 maj 1935 (nr 167);

nr 68, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag om ändring i vissa delar av allmänna familjepensionsreglementet den 16 oktober 1936 (nr 542); och

nr 69, i anledning av delegerades för riksdagens verk förslag till ändring i vissa delar av tjänstepensionsreglementet för riksdagens verk och familjepensionsreglementet för riksdagens verk; samt

budgetdeputerades memorial nr 2, angående arvode åt deputerades sekreterare.

§ 10.

Anmäldes och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 344, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till avlöningar m. m. vid navigationsskolorna;

nr 355, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till avlöningar vid de allmänna läroverken m. m. jämte en i ämnet väckt motion;

nr 363, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till allmän beredskapsstat för budgetåret 1939—40, i vad propositionen avser anslag till avskrivning av nya kapitalinvesteringar;

nr 365, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inköp för telegrafverkets räkning av vissa fastigheter i kvarteret Jericho i Stockholm samt uppförande av en ny radiostation å västkusten; och

nr 366, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående exploatering av Johanneshov och Kvarnängen m. fl. markområden i Stockholm.

§ 11.

Justerades protokollsutdrag.

§ 12.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr <i>Osberg</i>	under 3 dagar fr. o. m. den 8 juni,	
» <i>Jansson</i> i Falun	» 3 » » » 8 »	och
» <i>Gezelius</i>	» 3 » » » 8 »	

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 11.42 e. m.

In fidem
Sune Norrman.